

”NYT ON HYVÄ, KOSKA MÄ MENEN ETEENPÄIN”

Alaikäisenä yksintulleiden maahanmuuttajien
kokemuksia itsenäistymisprosessista

Amanda Mettänen

Miina Vahtera-Mäkinen

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2013
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

METTÄNEN, AMANDA & VAHTERA-MÄKINEN, MIINA:

”Nyt on hyvä, koska mä menen eteenpäin”

Alaikäisenä yksintulleiden maahanmuuttajien kokemuksia itsenäistymisprosessista

Opinnäytetyö 102 sivua, joista liitteitä 18 sivua

Maaliskuu 2013

Opinnäytetyössä tutkittiin itsenäistymisprosessissa olevia tamperelaisia maahanmuuttajanuoria. Tutkittavat nuoret olivat yksintulleita, eli he ovat tulleet Suomeen turvapaikanhakijoina alaikäisinä ilman huoltajaa ja saaneet sittemmin oleskeluluvan. Tutkittavat nuoret olivat asuneet ennen itsenäistymistään Tampereella Härmälän perheryhmäkodissa. Opinnäytetyön tekemisen aikaan tutkittavat nuoret olivat täysi-ikäisiä ja asuivat itsenäisesti omissa asunnoissaan.

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää ja tuoda esille yksintulleiden nuorten kokemuksia vahvuuksistaan ja tuen tarpeistaan itsenäistymisprosessissa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia yksintulleilla on tuesta, jota he ovat saaneet itsenäistymisprosessin aikana. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Toiminnallisin teemahaastatteluin hankittua aineistoa analysoitiin sisällönanalyysillä.

Ennen nuorten haastatteluja tehtiin kolme asiantuntijahaastattelua, joissa kartoitettiin yksintulleiden nuorten parissa toimivien työntekijöiden näkemyksiä yksintulleiden itsenäistymisprosessin ydinkohdista. Asiantuntijahaastatteluista kerätyn tiedon sekä Itsenäistyvän nuoren roolikartan® perusteella muokattiin nuorten haastatteluja varten kartta yksintulleen itsenäistymisen osa-alueista. Karttaa käytettiin työvälineenä haastatteluissa, joissa haastateltavat ryhmittelivät itsenäistymisen osa-alueita vahvuuksikseen ja tuen tarpeikseen. Kartan avulla myös kartoitettiin nuorten kokemuksia itsenäistymisprosessin aikaisista tukitoimista. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kahta yksintullutta nuorta, kumpaakin kahteen kertaan.

Keskeisimmiksi vahvuuksiksi nousivat kotitaloustaidot, tulevaisuuteen suuntautuminen, vahva koulumotivaatio sekä kyky selviytyä vaikeista elämäntilanteista ja -kokemuksista huolimatta. Merkittävimpinä tuen tarpeina nähtiin kielestä johtuvat haasteet lomakeasioimisessa ja omien asioiden hoitamisessa, univaikeudet sekä vapaa-ajan aktiviteettien vähäisyys. Itsenäistymisprosessin aikainen tuki koettiin hyödylliseksi, ja sitä myös mielellään otettiin vastaan. Tuen päättymisen askarrutti nuoria. Lisää tukea kaivattiin muun muassa asioimiseen ja lomakkeiden täyttämiseen sekä koulunkäyntiin. Yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan käyttäminen toiminnallisena työvälineenä osoittautui hyvin soveltuvaksi apuvälineeksi muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien haastattelussa.

Asiasanat: maahanmuuttajanuori, itsenäistyminen, roolikartta, yksintulleiden jälkihuolto

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

METTÄNEN, AMANDA & VAHTERA-MÄKINEN, MIINA:

“Now it’s good because I’m going forward”

Young Immigrants’ Experiences of the Process of Becoming Independent.

Bachelor's thesis 102 pages, appendices 18 pages

March 2013

This study investigated young immigrants’ process of becoming independent in Tampere, Finland. These immigrants had come to Finland as asylum seekers under the age of 18 and without their legal guardian. They had stayed in the Härmälä family group home in Tampere as minors. However, at the time of the study, these young immigrants were adults and lived independently.

The objective of this study was to explore the strengths and needs for support that these young immigrants had experienced during their process of becoming independent. Furthermore, the aim of the thesis was to gather information about the experiences of the measures of support that the young immigrants had received during the process.

This was a qualitative study. The data was collected in four functional theme interviews of two persons and analyzed using qualitative content analysis. Prior to the functional theme interviews five professionals working in the immigrant services for young people were interviewed to collect information about what is essential in the young immigrants’ process of becoming independent. The chart of the young immigrant’s independency used in the functional theme interview was formulated based on The Role Chart of Young Person Becoming Independent® and using the information obtained from the professionals. This regenerated chart was used in the interviews to facilitate the interviewees’ descriptions of their strengths and need for support.

The study results showed that being future oriented and strongly motivated to study were two of the main strengths of the interviewees. Moreover, managing the household duties and the ability to cope despite difficult experiences and situations in life appeared as strengths for these young people. As for the needs for support, the study identified a need for guidance in filling forms and managing with the authorities. Additionally, sleeping difficulties as well as lack of leisure time activities appeared to be issues of discontentment. The support received during the process of becoming independent was found useful and it was appreciated. The interviewees felt they still needed more support with school, official forms and dealing with the authorities. The chart of the young immigrants’ independency used in the interviews appeared to be a practical device in reducing the language-related misunderstandings and challenges.

Key words: a young immigrant, the process of becoming independent, role chart, after care for unaccompanied minors

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	ALAIKÄINEN YKSINTULLUT TURVAPAIKANHAKIJA	9
2.1	Turvapaikanhakijaksi lähtemisen taustatekijöitä	9
2.2	Suomeen yksintulevat alaikäiset turvapaikanhakijat	11
2.3	Yksintulleet Tampereella: Härmälän perheryhmäkoti.....	12
2.4	Edustajuus	14
2.5	Perheenyhdistäminen	15
3	YKSINTULLEEN NUOREN ITSENÄISTYMISSPROSESSI.....	17
3.1	Itsenäistymisvaiheen kehitystehtävät ja itsenäistyvän nuoren roolikartta®	17
3.2	Yksintulleen itsenäistymisprosessia tuetaan jo perheryhmäkodilla.....	19
3.3	Yksintulleen itsenäistymisprosessiin vaikuttavia tekijöitä	20
3.3.1	Kulttuurisokki ja sopeutuminen	20
3.3.2	Traumaattiset kokemukset ja ero perheestä	22
3.3.3	Arjen haasteet.....	25
4	YKSINTULLEIDEN JÄLKIHUOLTO	28
4.1	Yksintulleiden jälkihuoltoon liittyvä lainsäädäntö	28
4.2	Yhteiskunnallisia perusteluja yksintulleiden jälkihuollolle	30
4.3	Sosiaalityöntekijän tekemä yksintulleiden jälkihuolto Tampereella	32
4.4	Ohjauksen tuki Nuorten tuetusta asumisesta	36
4.5	Jälkihuollon päättäminen	37
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	39
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	39
5.2	Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu	41
5.3	Itsenäistyvän nuoren roolikartta teemahaastattelun pohjana	42
5.4	Haastateltavien valinta ja aineiston keruu	47
5.5	Aineiston analyysi.....	52
6	YKSINTULLEIDEN MAAHANMUUTTAJANUORTEN KOKEMUKSIA ITSENÄISTYMISSPROSESSISTA	54
6.1	Vahvuuksia ja tuen tarpeita Arki –teemassa.....	54
6.1.1	Ruuanlaitto ja kodista huolehtiminen	55
6.1.2	Vuorokausirytmii	56
6.1.3	Koulun ja työn hoitaminen.....	57
6.1.4	Vapaa-aika ja arjesta nauttiminen	58
6.2	Vahvuuksia ja tuen tarpeita Minä ja muut –teemassa.....	60
6.2.1	Tulevaisuuteen suuntautuminen.....	60
6.2.2	Tunnetaidot	61
6.2.3	Ihmissuhteiden hoitaminen ja sosiaaliset taidot.....	62

6.3	Vahvuuksia ja tuen tarpeita Kahden kulttuurin yhdistäminen –teemassa	63
6.3.1	Kielen osaaminen ja viranomaisten kanssa asioiminen	64
6.3.2	Oman kulttuurin toteuttaminen, perinteiden poimiminen ja ristiriitojen sietäminen	65
6.3.3	Vaikeiden asioiden kanssa eläminen ja yhteydenpito kaukana asuviin läheisiin	66
6.4	Kokemuksia itsenäistymisprosessin aikaisista tukitoimista	68
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	71
8	POHDINTA.....	75
8.1	Eettisyys ja luotettavuus	75
8.2	Yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan toimivuus	77
8.3	Tutkimustulosten herättämiä ajatuksia	79
	LÄHTEET.....	81
	LIITTEET	85
	Liite 1. Itsenäistyvän nuoren roolikartta®.....	85
	Liite 2. Roolien hierarkia. Esimerkkejä itsenäistyvän nuoren roolikartan tekorooleista.....	86
	Liite 3. Haastattelurunko	91
	Liite 4. Haastattelulaput	97

1 JOHDANTO

Vuonna 2012 Suomeen saapui ilman vanhempansa tai laillista huoltajaansa 167 alaikäistä turvapaikanhakijaa. Määrä oli noussut edellisestä vuodesta 17:ällä, mutta oli silti huomattavasti pienempi kuin tätä aikaisempina vuosina. (Maahanmuuttovirasto 2012c.) Tiukentuneen perheenyhdistämispolitiikan seurauksena tilanne on yhä useammin se, etteivät nämä yksintulleet lapset ja nuoret saa perhettään luokseen Suomeen. Useimmiten tämä merkitsee sitä, että jos nuori päättää 18 vuotta täyttäessään jäädä Suomeen, hän joutuu itsenäistymään ja muuttamaan omilleen ilman biologisen perheensä tukea. Muutos on nuorelle suuri, sillä hän muuttaa tässä vaiheessa mahdollisesti ensimmäistä kertaa elämässään asumaan yksin. Lisäksi nuoren ympärillä olevat tukiverkostot muuttuvat täysi-ikäistymisen myötä radikaalisti, kun aiemmin asuinpaikkana toimineen perheryhmäkodin ohjaajien ohella myös nuoren edustaja, joka aiemmin on käyttänyt huoltajan puhevaltaa tämän asioissa, jää pois nuoren elämästä.

Laissa kotoutumisen edistämisestä säädetään, että näiden alaikäisenä yksintulleiden lasten ja nuorten hoivasta, huolenpidosta ja kasvatuksesta tulee huolehtia esimerkiksi perheryhmäkodissa siihen saakka kun he ovat 18-vuotiaita, jonka jälkeen he voivat olla tukitoimien piirissä 21-vuotiaiksi (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 27§). Lisäksi yksintulleille voidaan kotoutumislain (1386/2010, 26§) mukaan järjestää lastensuojelulain (417/2007) mukaiseen jälkihuoltoon rinnastettavaa jälkihuoltoa. Tampereella yksintulleet lapset ja nuoret ovat asuneet oleskeluluvan saatuaan Härmälän perheryhmäkodissa, josta he 18 vuotta täytettyään muuttavat asumaan itsenäisesti. Tampereella perheryhmäkodilta itsenäistyneet nuoret jatkavat heille jo perheryhmäkodilta tutun sosiaalityöntekijän asiakkuudessa jälkihuollossa. Usein heille on myös hankittu ohjauksellista tukea Settlementti Naapurin Nuorten tuetusta asumisesta.

Tässä opinnäytetyössä esitellään alaikäisenä yksintulleiden, Härmälän perheryhmäkodilla asuneiden nuorten aikuisten maahanmuuttajien itsenäistymisprosessia ja jälkihuoltoa. Jatkossa näitä alaikäisenä yksintulleita nuoria aikuisia kutsutaan tässä opinnäytetyössä selkeyden vuoksi yksintulleiksi. Aihe on ajankohtainen ja kiinnostava, sillä yksintulleiden jälkihuolto on suhteellisen uusi käsite ja käytännöt sen järjestämiseksi vaihtelevat kunnittain. Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on kartoittaa nuorten omia kokemuksia vahvuuksistaan, tuen tarpeistaan ja saamastaan tuesta itsenäistymisprosessin aikana. Tätä kautta tarkoitus on myös saada tietoa siitä, millaista tukea yksintulleet jäl-

kihuollossa tarvitsevat, jotta heidän itsenäistymistään ja kotoutumistaan voidaan tukea. Opinnäytetyön teoreettista viitekehystä on rakennettu siitä lähtökohdasta, että sen avulla voitaisiin kuvata ala-ikäisenä yksintulleiden maahanmuuttajanuorten elämäntilannetta ja itsenäistymisprosessia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä. Teoreettinen viitekehys käsittää luvut kaksi, kolme ja neljä.

Luvussa kaksi esitellään taustatietoja alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista ilmiönä. Jotta yksintulleiden elämäntilannetta sekä vahvuuksia ja tuen tarpeita itsenäistymisprosessissa voitaisiin paremmin ymmärtää, on toisessa luvussa esitetty myös joitakin taustatekijöitä turvapaikanhakijaksi lähtemiselle sekä sille, miksi lapsi tai nuori on lähetetty matkaan ilman perhettään. Taustatekijöiden lisäksi kerrotaan myös, keitä yksintulleet ovat, mistä he tulevat ja kuinka paljon heitä on viime vuosina Suomeen tullut. Luvussa käsitellään myös tilannetta Tampereella, minkä yhteydessä esitellään myös lyhyesti Härmälän perheryhmäkotia, jossa tamperelaiset yksintulleet pääasiassa asuvat ollessaan alaikäisiä. Lisäksi esitellään myös edustajuuteen ja perheenyhdistämiseen liittyviä seikkoja erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka ne vaikuttavat yksintulleiden itsenäistymisprosessissa.

Kolmannessa luvussa käsitellään itsenäistymiseen ja yksintulleiden nuorten itsenäistymisprosessiin liittyviä asioita. Osiossa esitellään esimerkiksi Itsenäistyvän nuoren roolikarttaa®, jonka avulla opinnäytetyössä on hahmoteltu itsenäistymisprosessiin kuuluvia osa-alueita. Yksintulleiden itsenäistymisprosessia on lähestytty tutkailemalla aluksi prosessin ja sen tukemisen käynnistymistä jo alaikäisenä perheryhmäkodilla, jonka jälkeen nostetaan esille yksintulleiden elämäntilanteeseen ja itsenäistymisprosessiin vaikuttavia tekijöitä: kulttuurisokkia, sopeutumista uuteen kotimaahan, traumataustaa, eroa perheestä sekä arjessa esiintyviä haasteita. Näiden tekijöiden on oletettu luovan yksintulleiden itsenäistymisprosessiin erityispiirteitä, jotka on huomioitava itsenäistymisprosessin vahvuuksien ja tuen tarpeiden arvioimisessa samoin kuin prosessin tukemisessa.

Yksintulleiden jälkihuoltoa käsitellään luvussa neljä. Asiaa lähestytään esittelemällä jälkihuollon toteuttamista koskevaa lainsäädäntöä, jonka jälkeen tuodaan esille jälkihuollon tarvetta perustelevia yhteiskunnallisia tekijöitä, kuten maahanmuuttajanuorten korkeampaa riskiä jäädä työ- ja koulutusmarkkinoiden ulkopuolelle. Jälkihuollon järjestämisen perusteluiden jälkeen esitellään, miten yksintulleiden jälkihuoltoa toteutetaan Tampereella ja kuvataan, kuinka jälkihuolto prosessi tyypillisesti etenee.

Luku viisi sisältää kuvauksen opinnäytetyön toteuttamisesta. Luvussa on muun muassa esitelty ja perusteltu opinnäytetyön tutkimusmetodologisia valintoja, sekä kuvattu miten niitä on sovellettu työssä. Lisäksi siinä on esiteltynä toiminnallista teemahaastattelua varten itsenäistyvän nuoren roolikartasta® muokattu ja kehitelty kartta yksintulleen itsenäistymisen osa-alueista, sekä kerrottu kuinka karttaa on käytetty välineenä haastatteluissa.

Tutkimuksen tulokset on esitelty kuudennessa luvussa haastatteluteemojen mukaan jäsennehtyinä. Yhteenveto tuloksista esitetään johtopäätöksissä luvussa seitsemän. Kahdeksas luku puolestaan sisältää pohdintaa opinnäytetyön eettisyydestä ja luotettavuudesta, huomioita yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan toimivuudesta sekä tutkimustuloksista heränneitä ajatuksia yksintulleita nuoria hyödyttävistä tukitoimista.

2 ALAIKÄINEN YKSINTULLUT TURVAPAIKANHAKIJA

Alaikäiseksi yksintulleeksi turvapaikanhakijaksi kutsutaan henkilöä, joka hakee alaikäisenä turvapaikkaa ilman vanhempansa tai huoltajaansa (Maahanmuuttovirasto 2012a). Lapsi voi saapua maahan yksin, mutta hänellä saattaa olla mukanaan myös joku sellainen henkilö, joka ei ole hänen huoltajansa. Usein lapsella tai nuorella on mukanaan joku tuttava tai sukulainen, kun hän ilmoittautuu poliisilaitokselle hakeakseen Suomesta turvapaikkaa. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 8.) Yksintulleet turvapaikanhakijat eivät ole ilmiönä uusi, vaan lapsia on elänyt maanpaossa ilman vanhempiaan niin kauan, kun on ollut sotia. Yksintulleiden alaikäisten käsite (unaccompanied minors) on otettu käyttöön varsinaisesti toisen maailmansodan aikaisten suurten ihmismassojen muuttoliikkeiden yhteydessä. (Montgomery, Rousseau & Shemarke 2001, 4.) Suomen historiassa yksintulleita vastaava ilmiö on ollut sotalapset, joita lähetettiin Ruotsiin ja Tanskaan turvaan talvi- ja jatkosodan jaloista (Räty 2002, 175). Siinä missä aiemmin historiassa yksintulleet turvapaikanhakijat ovat tulleet aalloittain tietyiltä konfliktialueilta, tulevat yksintulleet nykyisin lukuisista eri maista (Montgomery ym. 2001, 4–5).

2.1 Turvapaikanhakijaksi lähtemisen taustatekijöitä

Suomeen yksintulevat alaikäiset hakevat täältä ensisijaisesti turvapaikkaa ja lapsilla on taustallaan lukuisia erilaisia syitä siihen, miksi he ovat lähteneet tai heidät on lähetetty kotimaastaan turvaan (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 6.) Monet on lähetetty matkaan yhdessä sukulaisen tai tuttavan matkassa. Lapsi on myös saattanut joutua eroon perheestään pakomatalla. Riippuu myös kulttuurista, minkä ikäisen ajatellaan olevan vielä lapsi; murrosikäisen katsotaan olevan jo aikuinen ja tarpeeksi vanha matkustamaan yksin. Perheen taloudellinen tilanne on voinut johtaa siihen, että vain yksi lapsista on lähetetty matkaan, ja perhe saattaa luottaa muun perheen pääsevän turvaan myöhemmin perheenyhdistämishojelman kautta. Osa lapsista on jäänyt orvoiksi tai he ovat karanneet itse (Ilman vanhempia tulleet turvapaikanhakijalapsit 2011; Räty 2002, 177).

Useimpien lasten kotimaassa yleinen turvallisuustilanne on erittäin heikko ja pitkittyneet konfliktitilanteet ovat aiheuttaneet sen, että ihmisoikeusloukkauksia tapahtuu päivittäin ja yhteiskuntajärjestys on käytännössä olematonta. Sekasortoisissa tilanteissa myös lieveilmiöt, kuten kidnappaukset ja lapsikauppa, lisääntyvät. Lapsia on voinut

uhata niin pakkotyö kuin lapsisotilaaksi joutuminenkin. Moniin on myös kohdistunut etnisestä taustasta, uskonnolliseen vähemmistöön kuulumisesta tai perheenjäsenen poliittisesta aktiivisuudesta johtuvaa vainoa. Lapset ovat voineet kokea laiminlyöntiä ja hyväksikäyttöä myös oman perheensä sisällä tai ovat joutuneet pakenemaan kunniaväkivallan tai pakkonaittamisen pelossa. (Mustonen & Alanko 2011, 11–12; Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 6; Ilman vanhempia tulleet turvapaikanhakijalapset 2011.)

Yksintuleville turvapaikkaa hakeville lapsille ei käytännöllisesti katsoen ole mahdollisuuksia tulla Eurooppaan laillisesti. Joissakin lähtömaissa syntyviä lapsia ei rekisteröidä mitenkään, ja henkilöllisyystodistuksen hankkiminen voi olla vaarallista, tai monesti jopa mahdotonta. Tällöin ei ole myöskään mahdollisuutta lähteä laillisesti kotimaastaan tai todistaa henkilöllisyyttään vastaanottomaassa. Usein perheet maksavat suuria summia salakuljettajille, jotta lapset pääsisivät turvalliseen maahan. Mitään takuita tästä ei silti ole. Pakomatkat voivat olla hyvin raskaita niin fyysisesti kuin henkisesti, kestäen muutamista päivistä useisiin vuosiin. Lapset ovat saattaneet asua kadulla useammasakin eri maassa, pakoillen poliiseja ja yrittäen tienata rahaa, jotta matkaa olisi taas jonkin ajan päästä mahdollista jatkaa. Useat heistä ovat tehneet matkaa piilottelemalla eri kulkuneuvoissa ja liikkuneet vain pimeällä, jotta eivät kohtaisi poliiseja tai rajaviranomaisia, sillä kiinnijääneet joutuvat säilöönottokeskuksiin tai vankilaan. (Mustonen ym. 2011, 12–13.)

2.2 Suomeen yksintulevat alaikäiset turvapaikanhakijat

Alaikäisenä Suomeen yksintulleiden turvapaikanhakijoiden määrä vaihtelee vuosittain. Vaihtelua lukumäärissä selittävät erilaiset asiat. Esimerkiksi vuonna 2008 yksintulleita oli ennätysmäärä, mutta samana vuonna myös aikuisten turvapaikkahakemukset olivat lisääntyneet. Syyksi on ehdotettu esimerkiksi Ruotsin kiristynyttä turvapaikkapolitiikkaa sekä nk. ankkurilapsi-ilmiötä, jossa vanhemmat lähettävät alaikäisen lapsen turvapaikanhakijaksi myöhempää perheenyhdistämistä ajatellen. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 6.) Vuoden 2008 jälkeen määrät ovat taas vähentyneet, mihin on epäilty vaikuttaneen tiukentuneen perheenyhdistämispolitiikan, jota käsitellään tarkemmin kappaleessa 2.5. Perheenyhdistämisen vaikeutuminen on todennäköisesti heijastunut myös yksintulleiden turvapaikanhakijalasten määriin. Taulukosta 1 käy ilmi viime vuosien ajalta yksintulleiden lasten ja nuorten määrät (Maahanmuuttovirasto 2012c).

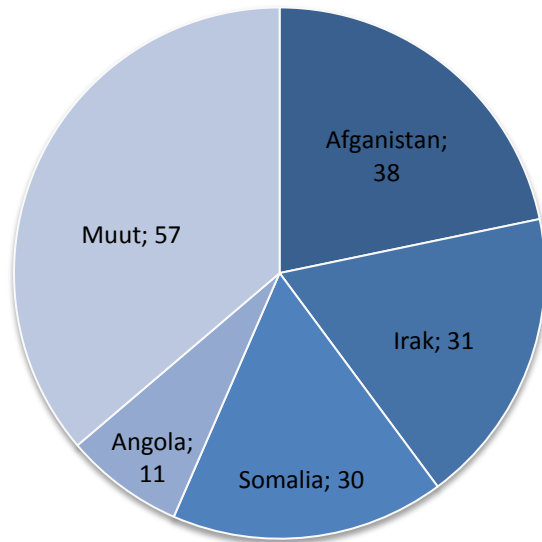
TAULUKKO 1. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrät Suomessa vuosina 2006–2012

Vuosi	Yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita
2006	108
2007	98
2008	706
2009	557
2010	329
2011	150
2012	167

(Maahanmuuttovirasto 2012c.)

Maahanmuuttoviraston (2012b) mukaan viime vuosina yksintulleita alle 18-vuotiaita turvapaikanhakijoita on tullut eniten Somaliasta, Irakista sekä Afganistanista (Kuvio 1). Muita yksittäisiä lähtömaita ovat olleet mm. Angola, Kongon demokraattinen tasavalta, Iran, Venäjä ja Etiopia. Suurin osa yksintulleista on 15-17-vuotiaita poikia. Asiantuntija-arvioiden mukaan poikien selkeästi suurempi osuus selittyy sillä, että tyttöjen pelä-

tään herkemmin joutuvan raiskauksen tai sieppauksen uhriksi. Joissakin maissa tytöillä ei myöskään ole oikeutta matkustaa yksinään (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 6), ja poikien ajatellaan kestävänsä paremmin rankkojen salamattojen rasitusta (Mustonen ym. 2011, 13).

KUVIO 1. Suomeen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden lukumäärät kansalaisuuksittain vuonna 2012. (Maahanmuuttovirasto 2012b, muokattu)

2.3 Yksintulleet Tampereella: Härmälän perheryhmäkoti

Pirkanmaan Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen maahanmuuttopäällikkö Pirjo Pajusen (2012) mukaan kesän 2009 ja lokakuun 2012 lopun välillä Tampereelle on tullut yhteensä 39 alaikäistä yksintullutta. Alaikäiset yksintulleet on Tampereella pääsääntöisesti sijoitettu vuonna 2009 toimintansa aloittaneeseen Härmälän perheryhmäkotiin. Perheryhmäkodin ulkopuolelle on sijoitettu kaksi lasta sukulaisten luokse yksityismajoitukseen ja yksi suomalaiseen sijaisperheeseen. Kaikki perheryhmäkotiin sijoitetut lapset ja nuoret ovat saaneet kuntapaikan Tampereelta. Pääsääntöisesti nuoret myös jäävät asumaan Tampereelle muutettuaan pois perheryhmäkodista. Tampereella sijaitsevan Härmälän perheryhmäkodin lisäksi Pirkanmaan alueella on myös 20 -paikkainen Mänttä-Vilppulan perheryhmäkoti (Pajunen 2012.), mutta kun tässä opinnäytetyössä puhutaan perheryhmäkodista, tarkoitetaan Härmälän perheryhmäkotiä Tampereella. Perheryhmäkoti tulee muuttamaan uusiin tiloihin Tampereen Hatanpäälle keväällä 2013, jol-

loin myös perheryhmäkodin nimi tulee muuttumaan, kun sijaintina ei enää ole Härmälä (Kalliomäki & Orsama 2012).

Härmälän perheryhmäkoti on alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden ja oleskeluvuorokausien lasten ja nuorten asumispalveluyksikkö. Perheryhmäkodista puhuttaessa on tärkeää huomata, että vaikka perheryhmäkodin henkilöstöresurssien mitoitus noudattavat sitä mitä on säädetty lastensuojelulaitoksista ja toiminnan sisällöissä on yhteneväisyyksiä lastensuojelulaitosten toimintoihin, niin kyseessä ei ole lastensuojelulaitos. Lapset ja nuoret eivät ole sijoitettuna perheryhmäkotiin lastensuojelulain perusteella, vaan sijoituksen perusteena on se, että lapset ovat Suomessa ilman huoltajaansa. Perheryhmäkoti on siis siellä asuvien lasten ja nuorten koti Suomessa. Käytännön arjessa tässä on muun muassa sellaisia vaikutuksia, että perheryhmäkodin lapsiin ja nuoriin ei voida soveltaa lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Tarpeen vaatiessa perheryhmäkodin lapsille ja nuorille voidaan hankkia lastensuojelun palveluja yhtäläisellä tavalla kuin muillekin kunnassa asuville lapsille ja nuorille. (Kalliomäki & Orsama 2012.) Tampereella perheryhmäkodin lapsia ja nuoria on jouduttu sijoittamaan lastensuojelulaitoksiin vuosittain muutamia tilanteissa, joissa lapsen tai nuoren tilanne on edellyttänyt lastensuojelutoimenpiteitä (Pajunen 2012).

Aikaisemmin perheryhmäkodissa on ollut 20 asiakaspaikkaa, mutta perheryhmäkodin toiminnan tilapäisen vuokra-asuntoihin hajauttamisen yhteydessä paikkaluku on vähentynyt 14:ään (Pajunen 2012). Henkilökuntarakenne koostuu johtajasta, vastaavasta ohjaajasta, sosiaali-ohjaajista, ohjaajista, sosiaalityöntekijästä, terveydenhoitajasta ja ruokapalveluvastaavasta. Perheryhmäkodissa asuneet lapset ja nuoret ovat olleet iältään kahdentoista ja kahdeksantoista ikävuoden välissä ja alkutalvella 2012 nuorin perheryhmäkodin asukkaista oli 15-vuotias. Tuolloin nuoria asui perheryhmäkodilla yhteensä kymmenen, joista poikia oli enemmän kuin tyttöjä. Perheryhmäkoti on jakautunut nuorten erilaisiin iästä ja kehitystasosta johtuvien huolenpidon tarpeisiin vastaamiseksi kahdella tavalla: kantataloksi sekä itsenäistyvien puoleksi. Kantatalossa asuvat perheryhmäkodin nuorimmat lapset ja nuoret, kun taas itsenäistyvien puolella asuvat nuoret, jotka lähestyvät täysi-ikäistymistä ja perheryhmäkodilta poismuuttoa. (Kalliomäki & Orsama 2012.)

2.4 Edustajuus

Ilman huoltajaa Suomessa oleskelevan lapsen edustamisesta säädetään sekä Laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 56–59§), että Laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011, 39–44§). Ilman huoltajaa tai laillista edustajaa Suomessa olevalle lapselle on määrättävä viipymättä edustaja, jos hänellä on oleskelulupa kiintiöpakolaisuuden perusteella tai hän on ihmiskaupan uhri, jolla on oleskelulupa. Edustaja voidaan kuitenkin määrätä myös silloin, kun oleskeluluvalla on jokin muu peruste. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 56§.) Lisäksi laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011, 39§) säädetään, että edustaja on määrättävä vaikka ilman huoltajaa olevalla lapsella ei olisi oleskelulupaa silloin, kun hän hakee kansainvälistä suojelua, saa tilapäistä suojelua tai on ihmiskaupan uhri.

Edustajan tehtävänä on käyttää huoltajan puhevaltaa asioissa, jotka koskevat lasta ja tämän varallisuutta (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 41§). Käytännön tasolla edustaja on huolehtinut esimerkiksi oleskeluluvan ja passin hankkimisista ja uusimisista sekä pankkitilin avaamisesta. Huoltajan puhevallan käyttäminen näyttäytyy myös siinä, että vanhempien asuessa kaukana, on edustaja se henkilö joka yhdessä edustettavan lapsen sosiaalityöntekijän ja ohjaajien kanssa päättää lasta koskevista asioista tämän edun mukaisesti. Lisäksi edustaja osallistuu kaikkiin lasta koskeviin viranomaisneuvotteluihin ja kuulemisiin, kuten turvapaikkapuhutteluun, perheenyhdistämisprosessiin liittyviin haastatteluihin sekä kotoutumissuunnitelman laatimiseen. Raha-asioista edustaja huolehtii esimerkiksi seuraamalla edustettavan rahankäyttöä ja varmistamalla että tämä saa hänelle kuluvat etuudet. Virallisten tapaamisten lisäksi edustaja ja edustettava voivat tavata kerran kuukaudessa muuten vain ilman virallista asiaa. (Koivunen 2013.)

Edustaja toimii lapsen edustajana, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta, muuttaa pysyvästi pois Suomesta tai kunnes lapselle määrätään Suomessa huoltaja tai muu laillinen edustaja. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 43§.) Edustajuuden lopun lähestyessä nuoria askarruttaa tyypillisesti perheenyhdistämiseen liittyvät asiat ja oma selviytyminen prosessin hoitamisesta ilman edustajaa. Myös edustajaa saattaa huolestuttaa jotkut nuoren itsenäiseen selviämiseen liittyvät asiat, kuten koulunkäynnin sujuminen ja yksinäisyys. (Koivunen 2013.)

2.5 Perheenyhdistäminen

Perheiden yhdistämistä voidaan perustella muun muassa erilaisten kansainvälisten sopimusten sisällöillä. Suomea sitoo esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus, jossa mainitaan jokaisen oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta (Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999, 8 artikla). Suomen allekirjoittamassa Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa taas korostetaan, ettei lasta tule erottaa vanhemmistaan vasten näiden tahtoa, ellei erottaminen ole lapsen edun mukaista. Lisäksi sopimuksessa edellytetään sopimusvaltioita käsittelemään perheen jälleenyhdistämistä koskevat hakemukset ”myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti”. (Lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991, 9.1 artikla; 10.1 artikla.) Myös Eurooppa-neuvoston direktiivi oikeudesta perheenyhdistämiseen sitoo Suomea (Miksi perheitä yhdistetään? 2011). Direktiivissä perheenyhdistämistä perustellaan muun muassa sillä, että sen myötä mahdollistunut perhe-elämä paitsi edistää sosiaalista ja kulttuurista vaukautta myös helpottaa kotoutumista (Eurooppa-neuvoston direktiivi 2003).

Oleskeluluvan saatuaan yksintulleella lapsella on oikeus hakea perheenyhdistämistä. Perheenkokoajaksi kutsutaan lasta tai nuorta, jonka Suomessa oleskelun perusteella haetaan oleskelulupaa myös ulkomailla olevalle perheenjäsenelle. Ulkomailla oleva perheenjäsen on siis perheenyhdistämisen hakija. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 3§.) Perheenkokoajan ollessa alaikäinen perheenjäsenillä tarkoitetaan vanhempia sekä alaikäisiä sisarusia. Jos oleskelulupa nuorelle on myönnetty yksilöllisestä inhimillisestä syystä, on oikeus perheenyhdistämiseen rajoitetumpi, ja perheenjäsenten toimeentulon Suomessa tulee olla turvattu muuten kuin yhteiskunnan tarjoamalla tuilla. (Alaikäisen turva- paikkamenettely 2011.) Kansainvälisen suojelun perusteella oleskeluluvan saaneen perheenjäsenillä ei ole toimeentuloedellytystä (Ulkomaalaislaki 31/2004, 39§).

Ulkomaalaislain mukaan päätöksissä, jotka tehdään kyseenomaisen lain perusteella ja jotka koskevat alaikäistä lasta, lapsen etu täytyy ottaa erityisesti huomioon. Alaikäisiä lapsia koskevat asiat tulisi myös käsitellä kiireellisesti. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 6§.) Alaikäisen perheenkokoajan perheenyhdistämishakemuksen käsittelyaika oli vuonna 2010 keskimäärin 359 päivää, mutta maahanmuuttovirasto pyrkii kuitenkin sillä käytettävissä olevien resurssien mukaan priorisoimaan alaikäisten perheenkokoajien hakemukset (Perheenyhdistäminen 2011.) Ulkomaalaislakiin tuli elokuussa 2010 voimaan

muutos, jonka mukaan perheenjäsenen myönteisen oleskelulupapäätöksen yhtenä edellytyksenä on se, että perheenkokoaja on alaikäinen vielä sinä päivänä, jolloin perheenjäsenen oleskelulupahakemus ratkaistaan. Laissa kuitenkin todetaan, että oleskelulupaa ei voida tämän perusteella evätä, mikäli hakemuksen käsittely on merkittävästi viivästynyt perheenkokoajasta tai hakijasta riippumattomasta syystä. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 38§).

Perheenyhdistämishakemusten käsittelyä viivästyttää muun muassa tarvittavien asiakirjojen puuttuminen tai niiden epäluotettavuus, sillä esimerkiksi afganistanilaisia, irakilaisia ja somalialaisia asiakirjoja tai todistuksia ei Suomessa katsota luotettaviksi. Tällöin hakijaa sekä perheenkokoajaa haastatellaan suullisesti. Suullinen kuuleminen vaaditaan myös silloin, kun hakija on luku- ja kirjoitustaidoton eikä kirjallista selvitystä voida vaatia. (Miten yhdistäminen käytännössä toimii? 2011.) Hakijoille voidaan tehdä myös valtion kustantamat DNA-testit, mikäli biologiseen sukulaisuuteen perustuvaa perhesidettä ei muuten voida todentaa (Ulkomaalaislaki 301/2004, 65–66§). Perheenyhdistämistä hakevan oleskelumaassa ei aina välttämättä ole Suomen edustustoa, ja tällöin hakijan on suullisia kuulemisia tai testejä varten matkustettava siihen Suomen edustustoon, jonka toimivaltaan oleskelumaa kuuluu. Matkakustannukset sekä mahdolliset passi- ja viisumikustannukset hakijan on maksettava itse. Passin tai viisumin saamisen vaikeus, korkeat matkakustannukset sekä se, että aikaa suulliseen kuulemiseen voi joutua odottamaan jopa vuoden hidastavat perheenyhdistämishakemuksen edistymistä entisestään. (Miten yhdistäminen käytännössä toimii? 2011.)

3 YKSINTULLEEN NUOREN ITSENÄISTYMISSPROSESSI

Tony Dunderfeltin (2011, 85) mukaan 18–20-vuotias elää nuoruusiän loppuvaihetta ja eräänlaista ideologista kriisiä, jonka aikana nuori miettii omaa asemaansa maailmassa ja aloittaa itsenäistä elämää. Aikuisuuteen astuminen ei kuitenkaan ala tarkasti täysi-ikäistymisen hetkellä, vaan on ennemminkin läpi elämän jatkuva prosessi (Dunderfelt 2011, 92). Tässä opinnäytetyössä itsenäistymisellä tarkoitetaan sitä prosessia, jossa nuoret tulevat vastuullisiksi itsestään, elämästään ja arjestaan. Itsenäistymistä hahmotetaan Itsenäistyvän nuoren roolikartan® avulla ja sen osa-alueet toimivat perustana itsenäistymiseen kuuluvien asioiden määrittelyssä. Itsenäistyvän nuoren roolikarttaa ei ole kuitenkaan käytetty sellaisenaan, vaan siitä on muokattu taustateorian ja asiantuntijahaastatteluiden perusteella kartta yksintulleen itsenäistymisen osa-alueista. Kartan muokkaamista käsitellään tarkemmin luvussa 5.3.

3.1 Itsenäistymisvaiheen kehitystehtävät ja itsenäistyvän nuoren roolikartta®

Nuoruutta voidaan pitää lapsuuden ja aikuisuuden väliin sijoittuvana siirtymävaiheena, jonka aikana ihminen kehittyy biologisten, psykologisten, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden välisen vuorovaikutuksen ohjaamana. Merkittävää osaa nuoruuden kehityksessä näyttelevät muutokset nuoren rooleissa, kuten irtaantuminen perheestä ja itsenäistyminen omaa elämää koskevassa päätöksenteossa. Nuoruuden itsenäistymiseen liittyy myös siirtyminen kohti aikuisuuden rooleja esimerkiksi koulutusta, elämäntapaa, ammatinvalintaa ja ihmissuhteita koskevien valintojen kautta. (Nurmi 2008, 256.)

Jari-Erik Nurmi (2008, 259–259) esittelee artikkelissaan Havighurstin kuvaamia nuoruusvaiheen kehitystehtäviä. Nuoruuden keskeisiä kehitystehtäviä Havighurstin mukaan ovat uusien suhteiden luominen ikätovereihin kummankin sukupuolen edustajissa, sukupuoliroolin omaksuminen, oman fyysisen olemuksen hyväksyminen, itsenäistyminen emotionaalisesti vanhemmista ja aikuisista ylipäänsä, valmistautuminen avioliittoon, perhe-elämään ja työelämään, ideologian tai maailmankatsomuksen kehittäminen ja sosiaalisen vastuullisuuden omaksuminen käyttäytymiseen. (Nurmi 2008, 258–259.) Nämä kehitystehtävät ovat nähtävissä myös itsenäistyvän nuoren roolikartan eri osa-alueissa, jotka on esitelty kuviossa 2 (ks. myös liite 1. Itsenäistyvän nuoren roolikartta®).

KUVIO 2. Itsenäistyvän nuoren roolikartta®. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2008)

Itsenäistyvän nuoren roolikartta® on Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän 2000 –luvun alussa kehittämä apuväline, jonka avulla voidaan löytää itsenäistyvän nuoren tavoitteet ja kehitysalueet (Kaskia 2011, 33; 37). Roolikartan peruslähtökohtana on myönteinen ja toivoa ylläpitävä näkemys itsenäistyvän nuoren mahdollisuuksista vaikuttaa omaan elämäänsä. Sen avulla voidaan hahmottaa nuoren itsenäistymisvaiheen olennaisia kohtia. (Ylitalo 2011, 3.)

Itsenäistyvän nuoren roolikartassa® rooleista muodostuu hierarkkinen kolmitasoinen kokonaisuus. Roolikartassa päärooleja eli motivaatorooleja on viisi: arkipäivän pyörittäjä, itsensä arvostaja, rajojen asettaja, elämästä oppija ja suhteiden hoitaja. Motivaatoroolit on esitetty roolikartassa ympyröityinä. Motivaatoroolit jakautuvat tavoiterooleiksi, jotka edustavat itsenäistymisprosessin tavoitteita. Roolikartassa tavoiteroolit on merkitty ranskalaisin viivoin. Tavoiterooleista on edelleen johdettu tekorooleja (ks. liite 2. Roolien hierarkia. Esimerkkejä itsenäistyvän nuoren roolikartan tekorooleista), jotka

kuvaavat sitä mitä nuori konkreettisesti tekee saavuttaakseen itsenäisyyden kullakin osa-alueella. Esimerkiksi arkipäivän pyörittäjän motivaatoroolista tavoiterooli voi olla ruoan laittaja, jonka tekoroolit puolestaan olisivat, että nuori suunnittelee ruuanlaittoa, hankkii raaka-aineet ja valmistaa ruoan. (Kaskia 2011, 33–35.)

Roolikarttaa työvälineenä käytettäessä tekorooleista voi muotoilla kysymyksiä, joiden avulla voi löytää niitä rooleja eli itsenäistymisen osa-alueita, joilla nuori on sopivasti kehittynyt tai joiden kanssa kehitys on vielä kesken. (Kaskia 2011, 35–36.) Eri roolien kehittyneisyyttä arvioidessa tulevat näkyviksi ne osa-alueet, joilla nuorilla on vahvuuksia ja toisaalta myös ne osa-alueet, joilla nuorten tulee vielä kehittyä ja joiden alueella he tarvitsevat vielä tukea.

3.2 Yksintulleen itsenäistymisprosessia tuetaan jo perheryhmäkodilla

Perheryhmäkoti on jakautunut niin sanottuun kantataloon sekä itsenäistyvien puoleen. Kantatalon puolella asuvat perheryhmäkodin nuoremmat lapset ja nuoret, jotka ikänsä ja kehitystasonsa vuoksi tarvitsevat enemmän huolenpitoa. Kantatalon lapset ja nuoret esimerkiksi aterioivat ruoka-aikoina perheryhmäkodin henkilökunnan valmistamaa ruokaa, sekä saavat tiiviimpää ohjausta arjen askareista suoriutumisessa. Itsenäistyvien puolelle siirrytään joustavasti 16–17-vuotiaina. Siirtymistä ei määrittele niinkään ikä, vaan se tapahtuu kypsyyden, elämäntilanteen ja taitojen mukaan. Itsenäistyvien puolella asuessaan nuori vastaa itse ruuan ostamisesta ja valmistamisesta, sekä ottaa enemmän vastuuta omasta rahankäytöstään. Nuoren vastuuttaminen on tärkeä osa itsenäistymisprosessia, jotta nuori ymmärtäisi, että hän voi toiminnallaan vaikuttaa oman elämäänsä. (Kalliomäki & Orsama 2012.)

Perheryhmäkodissa jokaisella nuorella on nimettyinä kaksi omaohjaajaa, jotka alkavat jo hyvissä ajoin valmistamaan nuorta itsenäistymiseen. Nuoren kanssa mietitään yhdessä, mitä asioita olisi hyvä käydä läpi ja mitä itsenäistymiseen liittyviä asioita nuori itse haluaa käsitellä. Nuoren kanssa harjoitellaan hyvin konkreettisia asioita, kuten ruuanlaittoa. Nuoren kanssa harjoitellaan paljon myös virallisten asioiden hoitamista puhelimitse ja käydään esimerkiksi opettelemassa asioimista Kelassa ja Työ- ja elinkeinotoimistossa. Jotkut nuorista ovat omaohjaajiensa kanssa keränneet itsenäistymiseen ja omien asioiden hoitamiseen liittyvää tietoa, yhteystietoja sekä tärkeitä papereita kansioon, jonka

he ottavat mukaansa perheryhmäkodilta pois muuttaessaan. (Kalliomäki & Orsama 2012.)

Toimeentulotuki- sekä työmarkkinatukihakemukset nuori opettelee täyttämään itse kuukausittain jo varhaisessa vaiheessa, jotta siitä muodostuisi rutiini ja se olisi helpompaa myös itsenäistymisen jälkeen. (Kalliomäki & Orsama 2012.) Perheryhmäkodilla asuessa toimeentulotukipäätökset tekee perheryhmäkodin sosiaalityöntekijä, ja tehdyt päätökset lähetetään aina myös lapsen edustajalle (Tähti 2012). Työmarkkinatukea nuoret alkavat pääsääntöisesti saada täytettyään 17 vuotta. Mikäli nuorella on voimassaoleva kotoutumissuunnitelma, maksetaan työmarkkinatuki kotoutumistukena. Perheryhmäkodilla on ollut käytäntönä, että nuoret säästävät tuloistaan kuukausittain tietyn osan, ja säästetty summa on tarkoitettu itsenäistymisen jälkeiseen elämiseen ja esimerkiksi tarvittavien huonekalujen hankkimiseen. (Kalliomäki & Orsama 2012.) Jotkut nuorista ovat saaneet säästettyä rahaa myös vuokravakuuden maksamiseen (Tähti 2012).

3.3 Yksintulleen itsenäistymisprosessiin vaikuttavia tekijöitä

Itsenäistymisprosessi voi jo itsessään olla kenelle tahansa nuorelle haastava elämänvaihe, mutta yksintulleilla nuorilla on elämässään tekijöitä, jotka saattavat luoda prosessiin erityispiirteitä ja -haasteita. Ensinnäkin nuoret ovat kokeneet suuren elämänmuutoksen jo siinä, että elävät uudessa kulttuurisessa ympäristössä, joka saattaa erota paljonkin heille entuudestaan tutusta. Maahanmuuttajanuoret saattavat myös kokea rasismia ja syrjintää elämän eri osa-alueilla. Lisäksi traumatausta ja kuormittava elämäntilanne voivat vaikuttaa nuoren arjenhallintaan ja itsenäisen elämän opetteluun esimerkiksi huonomuistisuuden, univaikeuksien ja sairastelun kautta. Seuraavissa alaluvuissa esitellään joitakin sellaisia tekijöitä, joiden voidaan olettaa vaikuttavan yksintulleiden itsenäistymisprosessiin.

3.3.1 Kulttuurisokki ja sopeutuminen

Filosofian tohtori Anne Alitolppa-Niitamon (1993, 50) mukaan ”kulttuurisokki tarkoittaa sitä kokonaisvaltaista psykologista kokemusta, joka johtuu ennalta tuntemattomaan ympäristöön ja kulttuuriin siirtymisestä”. Kulttuurisokkissa keskeistä on se, että elämän

ennustettavuus puuttuu. Ihminen ei tunne ympäristöään ja sen sääntöjä tai tapoja, mikä turhauttaa ja tekee olon turvattomaksi. Ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen vaativat paljon vaivannäköä ja tavallisten, rutiininomaistenkin asioiden hoitaminen saattaa tuntua hyvin vaikealta. Kulttuurisokkiprosessin aikana ihminen omaksuu aiemmin vieraasta kulttuurista ja yhteiskunnasta uusia elementtejä osaksi omaa elämäkatsomustaan. Kulttuurisokki merkitseekin uusien asioiden opettelemista, sisäistämistä ja muuttamista. (Ekholm 1992, 28–29; 39–40.)

Joillekin sopeutuminen ja kulttuurisokin läpikäyminen voi olla jopa elinikäinen prosessi. Kulttuurisokin eteneminen on erittäin yksilöllistä, ja siihen vaikuttavat monet asiat: kotimaan kulttuuri, mahdollinen koulutus, lähiympäristön tuki, uuden ympäristön olosuhteet sekä oma persoonallisuus. Myös reaktioiden intensiivisyys vaihtelee. Kulttuurisokin läpikäyminen ei ole jatkuvaa eteenpäin suuntautuvaa liikettä, vaan eri vaiheita voi käydä läpi limittäin ja niihin voi myös palata uudelleen. (Räty 2002, 120–121.) Ympäristön radikaalista muutoksesta johtuva epävarmuus ja väsymys voivat näyttäytyä psykosomaattisena oireiluna, esimerkiksi unettomuutena, vatsakipuina, päänsärkynä tai ruoka-halun menetyksenä. Lisäksi alkuvaiheessa kielitaito on vielä niin konkreettisella tasolla, että omia tunteita ja ajatuksia ei ole helppo ilmaista, ja omasta ahdistuksesta kertominen voi olla muutenkin vaikeaa. (Ekholm 1992, 36–37; Räty 2002, 122–123.) Oma äidinkieli edustaa merkittävää osaa omasta kulttuurista ja sopeutumisprosessissa vaikein asia voikin olla uuden kielen oppiminen sekä eräänlainen oman äidinkielen menettäminen. Itsetunnon kannalta voi olla tuhoisaa, että oman äidinkielen käyttöarvo uudessa kotimaassa vähenee ja toisaalta puutteet uuden kielen osaamisessa voivat aiheuttaa arjessa traumaattisia tilanteita. (Saraneva 2002, 62.)

Yksintulleen itsenäistymisprosessissa erityistä on se, että se ajoittuu usein päällekkäin kotoutumis- ja sopeutumisprosessin kanssa. Yksintulleen, kuten kenen tahansa maahanmuuttajan kotoutumisprosessiin, vaikuttaa hänen oman erityisen elämäntilanteensa lisäksi ympäröivään suomalaiseen yhteiskuntaan ja suomalaisiin liittyvät tekijät, kuten maahanmuuttopolitiikka, viranomaistoiminta sekä yleinen ilmapiiri maahanmuuttajia kohtaan. Myöskään tunnesiteet ja yhteydet lähtömaahan, sinne mahdollisesti jääneisiin läheisiin sekä omaan kulttuuriin eivät katkea, vaan maahanmuuttaja elää edelleen niiden vaikutuspiirissä. Lisäksi samalla kun maahanmuuttaja yrittää päästä osalliseksi suomalaisesta yhteiskunnasta, hän on myös osa maahanmuuttajayhteisöä, jolla on oma tapansa toteuttaa vähemmistökuultuuriaan Suomessa. (Räty 2002, 108–110.)

Oman kulttuurin ja kielitaustan edustajat tarjoavat mahdollisuuden toteuttaa itseään omalla äidinkielellä seurassa, joka jakaa samankaltaisen kieli- ja kulttuuri-identiteetin. Toisaalta ongelmallista voi olla se, että maahanmuuttajien määrän ollessa Suomessa vähäinen, ovat myös maahanmuuttajayhteisöt Suomessa pieniä. Vähemmistöön kuulumisen voi muuttaa ihmisen suhtautumista omaan kulttuuriinsa siten, että uuden kulttuurin keskellä oman kulttuurin vaaliminen voi muodostua entistä merkityksellisemmäksi. Pienen vähemmistöryhmän sisällä näkemyserot kulttuurin ja uskonnon noudattamisesta ja käytännöistä voivat puolestaan johtaa ristiriitoihin ja ryhmän jäsenten kontrolloimiseen. Rakentaessaan arkeaan ja elämäänsä uudessa kotimaassaan maahanmuuttaja jou- tuukin tasapainoilemaan näiden eri elämismaailmojen: suomalaisen yhteiskunnan, enti- sen kotimaan ja maahanmuuttajayhteisön välillä. (Räty 2002, 108–109; 112–115.) Yk- sintulleilla lapsilla ja nuorilla oman kulttuurin toteuttamisen tarve saattaa myös yliko- rostua, kun vanhempien roolimalli kulttuurisissa tai uskonnollisissa tavoissa uupuu ja nuori saattaa esimerkiksi noudattaa tiukempaa paastokäytäntöä, kuin mitä häneltä ikänsä puolelta kotimaassa edellytettäisiin. (Kalliomäki & Orsama 2012.)

3.3.2 Traumaattiset kokemukset ja ero perheestä

Yksin tulleet pakolaislapset joutuvat käsittelemään ikäkauteensa kuuluvien kehityshaas- teiden lisäksi pakolaisuuteen liittyviä asioita. Yksintulleet pakolaislapset kokevat usein voimakkaita turvattomuuden ja hylätyksi tulemisen tunteita, ja lisäksi heillä voi olla sotaan ja menetykseen liittyviä traumoja. (Räty 2002, 178.) Psykkisiä traumoja voivat aiheuttaa monenlaiset lähtömaassa koetut tapahtumat, kuten kidutus, aliravitsemus, raiskaus, läheisen ihmisen loukkaantuminen tai kuolema, väkivallan tai kidutuksen nä- keminen sekä joutuminen vangituksi poliittisen tai uskonnollisen vakaumuksen johdos- ta. Lapselle traumoja saattavat aiheuttaa myös kodin menettäminen ja perheestä eroon joutuminen. Lapsi ei myöskään ole aikuisen tavoin kykeneväinen ymmärtämään asioita järkipärisesti, vaan lapset voivat käsitellä traumoja esimerkiksi kieltämällä ne koko- naan tai selittämällä kokemuksiaan maagisella tai yliluonnollisella tavalla. Trauma voi myös katkaista lapsen kehityksen tai vääristää sitä, sekä vahingoittaa lapsen perusluot- tamusta. Pakolaisuuden traumailmiö onkin hyvin monimuotoinen ja poikkeaa yksittäi- sen kauhukokemuksen aiheuttamasta traumasta, sillä se koostuu pitkästä traumaattisesta

prosessista, johon liittyy erilaisia ahdistavia ja pelottavia kokemuksia (Saraneva 2002, 58–60).

Kehityksellisestä näkökulmasta katsottuna traumaattiset kokemukset voivat vaikeuttaa tai pysäyttää kehitystasolta toiselle siirtymistä, sillä ne sitovat ja kuluttavat sekä psyykkisiä että fyysisiä resursseja ja voimavaroja. Erityisesti sellaiset taidot ja tiedot, jotka on juuri opittu tai jotka ovat juuri kehittymässä, ovat alttiita vahingoittumaan traumatisoitumisen yhteydessä. (Peltonen 2011, 59–60.) Se, että ihminen on joutunut käymään läpi traumaattisia kokemuksia, ei kuitenkaan välttämättä johda vakaviin psyykkisiin ongelmiin, eivätkä maahanmuuttajat pakolaisuuteen liittyvistä kokemuksistaan huolimatta automaattisesti kärsi psyykkisistä ongelmista. (Alitolppa-Niitamo 1994, 49; Rätty 2002, 122).

Tyypillinen tiedostamaton puolustusmekanismi liian kuormittavassa elämäntilanteessa on regressio eli psyykkinen taantuminen, mikä voi näkyä riippuvuutena muista ihmisistä. Traumaattisilta kokemuksilta ja sopeutumisen aiheuttamalta stressiltä voidaan myös yrittää puolustautua kieltämällä niistä aiheutuvia tunteita, mikä voi johtaa niiden purkautumiseen psykosomaattisina oireina, kuten erilaisina kipuina ja unettomuutena. (Rätty 2002, 122–123.) Psyykkinen paha olo voi vaikuttaa myös sosiaaliseen kanssakäymiseen ja sosiaalisiin taitoihin lyhytjännitteisyytenä ja itsehillinnän vaikeuksina. Vaikeiden kokemusten aiheuttama paha olo voi esimerkiksi purkautua aggressiivisena kielenkäyttönä tai käytöksenä tilanteissa, joissa nuoren toimintaa rajoitetaan. (Kalliomäki & Orsama 2012.)

Yksi merkittävä yksintulleiden elämään ja itsenäistymisprosessiin vaikuttava traumatekijä on se, että nuoret ovat ennen Suomeen tuloaan joutuneet eroon perheistään, osa hyvinkin nuorina. Lapsen separaatio vanhemmista ja perheestään aiheuttaa lapselle aina vakavan trauman. Yksintuleva lapsi ei ole joutunut eroon vain perheestään, vaan myös kodistaan, kotimaastaan, kulttuuristaan ja kaikesta itselleen tutusta, eli toisin sanoen koko identiteetistään. (Saraneva 2002, 58–63.) Lisäksi yhteys perheeseen ja läheisiin on voinut katketa pitkiksikin ajoiksi. Tietojen saaminen kotimaan tilanteesta ja läheisten hyvinvoinnista voi olla vaikeaa ja toisaalta sekä huonojen uutisten vastaanottaminen että perheestä ja sen arjesta ulkopuolisena eläminen on raskasta. (Rätty 2002, 110.) Raskas tilanne voi näyttäytyä nuorilla eri tavoin ja nuoret saattavat myös saatuaan kuulla huonoja uutisia perheestään pitää pahan olonsa sisällään, eivätkä osaa tai halua keskus-

tella asiasta työntekijöiden kanssa. (Kalliomäki & Orsama 2012). On kuitenkin huomioitava, että vaikka ero perheestä voikin olla riskitekijä yksintulleen nuoren selviytymiselle, voi poissaolevalla perheellä olla roolinsa myös nuoren selviytymisstrategioiden tukemisessa. Nuori voi esimerkiksi kokea perhettä edustavat symbolit turvallisuutta luovina silloinkin, kun todellinen yhteys perheeseen on katkennut täysin. Nuori voi myös kokea toteuttavansa perheen unelmaa tai toiveita, kokien kunnioittavansa perhettään tai sen muistoa selviytymällä mahdollisimman hyvin. Toisaalta perheen odotukset voivat myös rajoittaa nuorta ja nuori voi kokea turhautumista, jos odotukset eivät ole toteutettavissa. (Montgomery ym. 2001, 8–9.)

Konkreettisella tasolla perheen poissaolo näkyy muun muassa siinä, että yksintulleella ei ole päivittäisessä elämässään saatavilla perheen tukea ja huolenpitoa. Monet suomalaiset nuoret tukeutuvat vanhempiinsa ja perheeseensä senkin jälkeen kun ovat muuttaneet pois kotoaan, mutta yksintulleella ei ole tähän samanlaista mahdollisuutta. Yksintulleiden tukiverkostot muodostuvatkin usein ystäväistä, tuttavista, viranomaisista sekä sukulaisista, joita heillä mahdollisesti Suomessa asuu. Toisaalta myös yksinäisyyden kokemukset ja verkostojen puute ovat ilmiöitä, jotka varjostavat joidenkin itsenäistyvien yksintulleiden elämäntilannetta. Omilleen muuttava nuori on ehkä ensimmäistä kertaa elämässään yksin, kun hän aiemmin on ollut perheen parissa ja sittemmin vastaanotokeskuksessa tai perheryhmäkodissa, jossa hänen ympärillään on ollut jatkuvasti paljon ihmisiä. Yksin asuessaan nuorella ei välttämättä ole paikkaa, jonne hän voisi mennä hakemaan tukea ja huolenpitoa. Toisaalta vaikka perheeltä saatua tukea ei olekaan välittömästi saatavilla ja nuori asuu jo itsenäisesti, on nuorilla kuitenkin kontakti jälkihuollon sosiaalityöntekijään ja Tuetun asumisen lähiohjaajaan. Lisäksi monet nuoret kokevat vielä täysi-ikäisinäkin olevansa tervetulleita perheryhmäkodille ja käyvät siellä aika ajoin kertomassa kuulumisiaan. (Kalliomäki & Orsama 2012.).

Perheen poissaoloon liittyy nuorta kuormittavana tekijänä myös perheenyhdistämisprosessi ja siihen liittyvät vastoinkäymiset. Pitkät odotusajat lisäävät psyykkistä pahoinvointia samalla kun perheeseen liittyvät asiat kulkevat mukana lapsen ajatuksissa ja tunteissa (Räty 2002, 178). Perheenyhdistämisasian hoitaminen, päätösten pitkät odotusajat sekä kielteiset päätökset voivat kaikki osaltaan vaikuttaa nuoren hyvinvointiin ja arjen toimintakykyyn. Erityisesti kielteiset perheenyhdistämispäätökset saatetaan kokea epäonnistumisina, joista nuori kokee syyllisyyttä. Kielteisen päätöksen saaminen vuosienkin odottamisen ja toivomisen jälkeen voi myös nostaa pintaan vanhoja traumoja

sekä toivottomuuden tunteita. Onkin tyypillistä, että kielteisen perheenyhdistämispäätöksen saadessaan nuori ikään kuin romahtaa, mikä saattaa ilmetä esimerkiksi jo saavutettujen taitojen ja kykyjen unohtumisena. (Leppänen & Virtanen 2012; Kalliomäki & Orsama 2012; Tähti 2012.) Lisäksi useimmille nuorille lähtö kotimaasta on ollut asia, johon heillä ei ole ollut sananvaltaa ja joka on tapahtunut vastoin heidän tahtoaan. Tällaisissa tilanteissa nuori saattaa myös pohtia omaa kohtaloaan ja työstää kysymyksiä siitä, miksi hänen perheensä on lähettänyt juuri hänet pois luotaan. (Tähti 2012.)

3.3.3 Arjen haasteet

Yksintulleiden nuorten itsenäistymisprosessiin liittyy, kuten muillakin itsenäistyvillä nuorilla, monia käytännön ja arkielämän asioita, joista täytyy opetella ottamaan uudella tavalla itse vastuuta. Muutos on kuitenkin suurempi, sillä se ei tapahdu asteittain ajan myötä kuten yleensä lapsuudenkodistaan muuttavalla nuorella. Nuoren lähiverkosto muuttuu rajusti, kun tutut perheryhmäkodin työntekijät eivät enää olekaan mukana jokapäiväisessä elämässä, ja myös nuoren edustajan tehtävä päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta. (Kalliomäki & Orsama 2012, Leppänen & Virtanen 2012.) Tampereella sosiaalityöntekijä on kuitenkin sama sekä nuoren vielä perheryhmäkodissa asuessa kuin itsenäistymisen jälkeenkin, mikä luo jatkuvuutta muutoksesta huolimatta (Tähti 2012).

Itsenäistyvällä nuorella on erityisesti omilleen muuttamisen alkuvaiheessa lukuisia asioita hoidettavanaan niin viranomaisiin, raha-asioihin kuin kodin laittamiseenkin liittyen. Nuoret totuttelevat uuteen elämäntilanteeseen ja opettelevat uutta verkostoa yhdessä ohjaajien kanssa. Nuorta voi jännittää hyvinkin paljon esimerkiksi asiointi virastoissa tai puhelimitse. Useimpiin paikkoihin nuoren ei kuitenkaan ensimmäisellä kerralla tarvitse mennä yksin, vaan ohjaaja voi lähteä mukaan seuraksi ja tueksi. Nuori saattaa tuntea epävarmuutta muun muassa kielitaidostaan, eikä välttämättä osaa puolustaa itseään, vaikka häntä kohdeltaisiin epäreilustikin. Ohjaajan rooli on tällöin tukea nuorta ja varmistaa, että asia saadaan hoidettua loppuun asti. Nuoret saattavat myös kohdata asioidessaan viranomaisten taholta väheksyvää käytöstä. Nuorta ohjataan kuitenkin hoitamaan asia itse ohjaajan toimiessa taustatukena. Esimerkiksi lääkärissä asioidessa nuori ei välttämättä kulttuurisista ja muista syistä halua tai uskalla kertoa omista asioistaan. Nuoret usein myös vähättelevät ongelmiaan, tai eivät osaa kuvailla niitä siten, että saisivat tarvitsemansa avun. Erilaiset lomakkeet ovat myös suomea äidinkielenään puhuvalle

haastavia täyttää, ja nuorille ne ovat vielä asteen hankalampia kielen sekä kulttuurierojen takia. Kulttuurisista eroista hyvä esimerkki on se, että nuoren voi olla vaikea ymmärtää järjestelmän byrokraattisuutta ja lomakkeiden täyttämässä tarvittavaa pikkutarkkuutta. (Leppänen & Virtanen 2012.)

Nuoren taloudellinen tilanne muuttuu merkittävästi nuoren muuttaessa asumaan itsenäisesti, mikä tuo nuorelle vielä lisää haasteita uudesta elämäntilanteesta selviämiseen. Nuoren tulot eivät omilleen muuttaessa juurikaan muutu, mutta menoja tulee huomattavasti lisää. Lisäksi asumistukea ei saa heti, sillä päätöksen saamisessa voi kestää muutamakin kuukausi. Talouden tasapainottamiseen ja tilanteen normalisoitumiseen voi siksi mennä aikaa. Nuorta autetaan hahmottamaan omaa taloudellista tilannettaan sekä sitä, miten eri tukia haetaan ja miten ne vaikuttavat toisiinsa. Kun taloudellinen tilanne on vakaa ja nuori kokee hallitsevansa oman tilanteensa, voi hän paremmin keskittyä muihin huomiota vaativiin asioihin. (Tähti 2012.)

Koulunkäynnin ja opiskelun osalta perheryhmäkodilta itsenäistyneillä nuorilla on hyvin erilaisia taustoja, sillä jotkut ovat saattaneet ennen Suomeen tuloaan käydä koulua useita vuosia, kun toisilla taas ei kotimaassaan ole ollut siihen mahdollisuutta. Nuorten kotimaissa opiskelun merkitys voi olla hyvin erilainen kuin Suomessa, ja siksi ohjaajat kokevatkin tärkeäksi sen, että nuori ymmärtäisi niin peruskoulun päättötodistuksen kuin opintojenkin merkityksen Suomessa, sekä koulutuksen tuomat mahdollisuudet. (Leppänen & Virtanen 2012.) Monet nuoret kokevat, ettei heitä haluta minnekään tai ettei heillä ole edes mahdollisuuksia päästä mihinkään opiskelemaan. Heillä ei välttämättä myöskään ole valmiuksia etsiä itse tietoa koulutusmahdollisuuksista. Monelle nuorelle tulee tällöin halu siirtyä suoraan työelämään kouluttautumisen sijaan. Näistäkin syistä työntekijöiden rooli tiedon antajina ja motivaation ylläpitäjinä korostuu. (Tähti 2012.)

Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla on kuitenkin kantaväestön nuoriin verrattuna huomattavasti vaikeampaa päästä Suomen koulutus- ja työmarkkinoille (Myrskylä 2012). Suomalaiset monesti hakeutuvat töihin sosiaalisten verkostojensa kautta, mutta maahanmuuttajilta nämä verkostot puuttuvat. Monilla työnantajilla ei välttämättä ole kokemusta maahanmuuttajista, jolloin he saattavat suhtautua ulkomaalaisiin työnhakijoihin epäluuloisesti. (Räty 2002.) Lisäksi nuoret saattavat joutua kohtaamaan ikäviäkin rasisia kokemuksia arjessaan (Leppänen & Virtanen 2012). Nuorten vahvuutena on kuitenkin halu ja into oppia uutta. Heidän vahva motivaationsa on nähtävissä esimerkiksi

siinä, että nuoret hoitavat koulun ja muut velvollisuutensa vieraalla kielellä, haastavista elämäntilanteista huolimatta (Kalliomäki & Orsama 2012).

4 YKSINTULLEIDEN JÄLKIHUOLTO

Tampereella 18–21-vuotiaille alaikäisenä yksintulleille nuorille järjestetään jälkihuoltoa, jos he ovat alaikäisinä asuneet Härmälän perheryhmäkodilla (Tähti 2012). Tampereelle muuttaa kuitenkin yksintulleita nuoria myös itsenäisesti muualta Suomesta. Nämä itsenäisesti kuntaan muuttavat nuoret kuuluvat Tampereen ulkomaalaistoimiston asiakkuuteen. Ulkomaalaistoimistosta ei ole tarjota heille jälkihuollon palvelua, vaan tukea pyritään tarjoamaan tarpeen mukaan. Asiakasmäärän jatkuva kasvu luo kuitenkin haasteita riittävän tuen antamiselle. (Äikäs 2013.) Yksintulleiden nuorten jälkihuollosta puhuttaessa on syytä huomioida, että kyseessä ei ole sama palvelu kuin lastensuojelun jälkihuolto. Lastensuojelun jälkihuoltoa voidaan järjestää yksintulleille kuten muillekin kuntalaisille silloin jos he ovat olleet lastensuojelun asiakkaina. Kun tässä opinnäytetyössä puhutaan jälkihuollosta, tarkoitetaan nimenomaan yksintulleille järjestettävää jälkihuollon palvelua, ellei erikseen mainita kyseessä olevan lastensuojelun jälkihuolto.

4.1 Yksintulleiden jälkihuoltoon liittyvä lainsäädäntö

Lastensuojelulain (417/2007) mukaista jälkihuoltoa tulee järjestää sijaishuollon päättämisen jälkeen. Myös avohuollon sijoitus oikeuttaa jälkihuoltoon jos sijoitus on ollut yhtäjaksoisesti vähintään puolen vuoden mittainen ja on kohdistunut yksin lapseen. (Lastensuojelulaki 417/2007, 75§.) Lisäksi jälkihuoltoa voidaan järjestää itsenäistymisen tueksi myös nuorelle, jonka kohdalla ehdoton jälkihuoltovelvollisuus ei toteudu (Jälkihuolto 2012). Lastensuojelulaissa (417/2007) jälkihuoltoa käsittelevässä 12 luvussa, lapsen ja nuoren oikeudesta jälkihuoltoon määrittelevässä 75 pykälässä on maininta jälkihuollon järjestämisestä muulle kuin lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle. Sanatarkasti laissa sanotaan, että ”Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin 1 momentissa tarkoitettulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.” Niinpä vaikka yksintulleet eivät ole 1 momentin edellyttämällä tavalla olleet sijoitettuna lastensuojelun toimenpiteenä, voidaan heille järjestää lastensuojelulain mukaiseen jälkihuoltoon rinnastettavaa jälkihuoltoa. Lastensuojelulain (417/2007, 75§) mukaan kunnan velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy viisi vuotta jälkihuoltoa edeltäneen sijoituksen päättymisestä, tai viimeistään kun nuori täyttää 21 vuotta.

Yksintulleiden nuorten jälkihuollosta säädetään Laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 27§). Lain mukaan ilman huoltajaa olevan oleskeluluvan saaneen lapsen tai nuoren hoiva, huolenpito ja kasvatusta järjestetään perheryhmäkodissa, tuetussa perhehoitajien tai muuten tarkoituksenmukaisesti. Lisäksi laissa mainitaan, että lapsi tai nuori voi olla tukitoimien piirissä siihen saakka kun hänellä on huoltaja Suomessa tai kun hän täyttää 21 vuotta (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 27§). Lain mukaan (26§) ”kotoutumista edistävinä ja tukevinä toimenpiteinä ja palveluina voidaan järjestää esimerkiksi: – – alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneen ja oleskeluluvan saaneen lastensuojelun jälkihuollon toimenpiteitä ja palveluja.” Laki antaa siis kunnille mahdollisuuden järjestää lastensuojelulain mukaiseen jälkihuoltoon rinnastettavaa jälkihuoltoa yksintulleille, mutta lainkohdassa ei ehdottomasti velvoiteta jälkihuollon järjestämistä. Toisaalta Kotoutumislain (1386/2012) 30 pykälässä sanotaan, että ”– – kunnan on huolehdittava siitä, että maahanmuuttajille tässä laissa tarkoitettujen toimenpiteiden ja palvelujen järjestämistä sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kun kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.”

Vaikka yksintulleiden jälkihuolto perustuukin eri lakeihin ja on erillinen palvelu lastensuojelun jälkihuoltoon nähden, on siinä kuitenkin sisällöllisiä yhteneväisyyksiä lastensuojelun jälkihuollon sisältöihin. Lastensuojelun jälkihuollossa nuorta ja hänestä hoitoa ja kasvatusta tuetaan vaiheessa, jossa nuori siirtyy sijaishuollosta joko kotiin tai itsenäiseen elämään. Lastensuojelun jälkihuoltotoimenpiteenä on aina tarvittaessa järjestettävä asuminen ja riittävä toimeentulo nuorelle. (Jälkihuolto 2012.) Toimeentuloon ja asumiseen liittyvien tukitoimien lisäksi lastensuojelun jälkihuolto voi tarpeen mukaan sisältää erilaisia palveluja, kuten tulevaisuuden toiveiden, tarpeiden ja voimavarojen kartoittamista; psykososiaalista tukea, ohjausta, neuvontaa ja palveluohjausta; sekä tukea koulutukseen, työllistymiseen ja harrastamiseen. Olennaista on se, että lapsen tai nuoren sosiaalityöntekijä laatii yhdessä nuoren ja hänen verkostonsa kanssa sellaisen jälkihuoltosuunnitelman, joka vastaa nuoren yksilöllisiä tarpeita. (Jälkihuolto 2012.) Myöhemmin tässä kappaleessa käsitellään yksintulleiden jälkihuollon sisältöjä, joissa on löydettävissä samankaltaisia elementtejä kuin lastensuojelun jälkihuollossa.

4.2 Yhteiskunnallisia perusteluja yksintulleiden jälkihuollolle

Yksintulleiden jälkihuollon mahdollistaa siis lainsäädäntö, jossa kiinnitetään huomiota erityisesti yksilön hyvinvoinnin edistämiseen tämän yksilöllisiin tarpeisiin vastaamalla. Jälkihuollon järjestämistä yksintulleille voidaan yksilön hyvinvoinnin edistämisen lisäksi perustella kuitenkin myös yhteiskunnallisilla tekijöillä.

Tilastokeskuksen kehittämispäällikkö Pekka Myrskylä käsittelee Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVA-analyysissa nuorten syrjäytymiseen liittyviä tilastotietoja. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoon. Analyysissa syrjäytyneiksi nuoriksi luokitellaan sellaiset työvoiman ja opiskelun ulkopuoliset 15–29 -vuotiaat, joilla ei ole peruskoulun lisäksi muuta koulutusta. Työvoiman ja opiskelun ulkopuolella on myös nuoria, joita ei luokitella syrjäytyneiksi. Syrjäytyneeksi ei esimerkiksi luokitella nuoria, jotka ovat suorittaneet toisen asteen tutkinnon, tai lapsiaan kotona hoitavia naisia. Lisäksi Myrskylän analyysista ilmenee, että syrjäytymistilastoissa syrjäytyneeksi tulee luokitelluksi myös nuoria, jotka eivät välttämättä yleisen käsityksen mukaan ole syrjäytyneitä. Tilastoissa syrjäytyneinä näyttäytyvää joukko ei ole homogeeninen, vaan voi sisältää esimerkiksi opiskelemaan hakevia, omaishoitajia, vapaaehtoistyöntekijöitä sekä taiteilijoita. Yhdistävänä tekijänä joukolla on vain se, että siihen kuuluvat ihmiset eivät ole palkkatyössä tai koulutuksessa, eivätkä siis näy verotus-, työeläke- tai opiskelijarekistereissä. (Myrskylä 2012, 2–3.)

Vuonna 2010 15–29 -vuotiaita syrjäytyneitä oli 51 341, mikä on noin 5 prosenttia koko ikäryhmästä. Syrjäytyneistä kantaväestöä oli 67 prosenttia, kun vieraskielisten osuus oli 23 prosenttia. (Myrskylä 2012, 2.) Syrjäytyminen näyttäytyy erityisesti nuorten miesten ongelmana, sillä kaikista syrjäytyneistä kaksi kolmasosaa, 64 prosenttia on miehiä. Vaikein tilanne on vieraskielisillä miehillä, jotka ovat käyneet vain perusasteen koulutuksen. Heistä syrjäytyneistä on 33 prosenttia, kun samanikäisistä kantaväestöön kuuluvista kouluttamattomista miehistä syrjäytyneitä on 13 prosenttia. (Myrskylä 2012, 3.)

Syrjäytymisongelma näyttäytyy siis myös maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvänä ilmiönä. Tilastojen mukaan lähes neljäsosa syrjäytyneistä on maahanmuuttajataustaisia ja maahanmuuttajamiehillä syrjäytymisriski puolestaan on kolminkertainen verrattuna kantaväestön kouluttamattomiin miehiin. Maahanmuuttajien on vaikeampaa päästä osallisiksi suomalaisista työ- ja koulutusmarkkinoista ja enimmäkseen ulkopuolisiksi jäävät

maahanmuuttajat ovat nuoria, jotka yrittävät löytää työtä tai opiskelupaikkaa. Tyypillisesti heillä myöskään ole perhettä tukenaan, vaan he elävät yksin. Suomeen tulee vuosittain noin 20 000 maahanmuuttajaa, joista yli 70 prosenttia on nuoria aikuisia. Myrskylän mukaan maahanmuuttajien määrän kasvu ja korostunut syrjäytymisriski huomioon ottaen, tulee syrjäytymisen ehkäisemiseen pyrkiä kotouttamisen sekä työmarkkinoille ja koulutukseen ohjauksen keinoin. (Myrskylä 2012, 4–5.)

Valtion kotouttamisohjelman yleisenä tavoitteena on maahanmuuttajien osallisuuden tukeminen yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla ja ohjelman erityisenä painopisteenä on edistää maahanmuuttajien työllistymistä sekä tukea maahanmuuttajalapsia, -nuoria, -perheitä ja -naisia. Ohjelmassa korostetaan maahanmuuttajalasten ja -nuorten kohdalla kieli- ja opiskeluvälmiuksien varmistamista sekä koulutuspolkujen sujuvuutta. Siinä myös nähdään resurssien kohdentamisen lasten ja nuorten kotoutumiseen ja koulutuspolkuihin panostamisen ehkäisevän kustannuksia, jotka syntyisivät mahdollisesta myöhemmin tapahtuvasta syrjäytymisestä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 9.) Ohjelmassa asetetaan yhdeksi tavoitteeksi erityisen huomion kiinnittäminen maahanmuuttajanuorten työllisyyteen Nuorten yhteiskuntatakuu -ohjelman toimenpiteissä. Toimenpiteiden tasolla valtion kotouttamisohjelmassa maahanmuuttajanuorten huomioonottaminen tarkoittaa henkilöresurssien lisäämistä maahanmuuttajanuorten ohjaukseen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 61–63.) Ohjelmassa mainitaan myös yksintulleet lapset ja nuoret, joiden kohdalla ohjelman mukaan olisi vahvistettava poikkihallinnollista toimenpiteiden yhteensovittamista ja kehittämistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 54.)

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 32§) edellyttää kuntia laatimaan kotouttamisohjelman sekä vastaamaan sen toimeenpanosta, kehittämisestä sekä toteutumisen ja vaikutusten seurannasta. Kotouttamisohjelman laatiminen on myös yksi edellytys sille, että Elinkeino-, liikenne ja ympäristövirasto maksaa kunnalle valtionkorvauksina kustannukset, jotka ovat aiheutuneet kotouttamislaissa tarkoitettujen toimenpiteiden järjestämisestä (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 44§). Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma vuosille 2010–2020 hyväksyttiin kaupunginhallituksessa 7.12.2010. Kotouttamisohjelmassa linjataan Tampereen kotouttamistyön tavoitteiksi luoda Tampereesta ”sujuvan kotouttamistyön vastuullinen kaupunki”. (Tampereen kaupunki 2010, 7.) Maahanmuuttajanuorten kotouttamisen suhteen ohjelmassa todetaan, että kotoutumisen alkaminen edellyttää sitä, että elämän perusasiat, kuten koulutus, ovat kunnossa. Siinä myös korostetaan, että lasten ja nuorten kohdalla nopea puuttuminen

palvelutarpeisiin toimii kriisejä ennaltaehkäisevästi. (Tampereen kaupunki 2010, 11.) Kotouttamisohjelman valossa on mielekästä selvittää yksintulleiden nuorten palvelutarpeita itsenäistymisessä, jotta heidän kotoutumistaan sekä ohjautumistaan koulutukseen ja työelämään voitaisiin tarkoituksenmukaisesti tukea. Syrjäytymistilastot samoin kuin kotouttamisohjelmat valtion ja kunnan tasolla puhuvat myös yksintulleiden jälkihuollon järjestämisen puolesta.

4.3 Sosiaalityöntekijän tekemä yksintulleiden jälkihuolto Tampereella

Nuoren täyttäessä 18 vuotta ja tullessa täysi-ikäiseksi, hän muuttaa pois perheryhmäkodilta ja aloittaa itsenäisen elämän omassa asunnossaan. Tässä yhteydessä nuoren verkosto muuttuu, kun edustajan lisäksi nuoren arjesta jäävät pois perheryhmäkodin omaohjaajat ja muut työntekijät. Tampereella muutosta pehmentää kuitenkin se, että nuorilla säilyy sama sosiaalityöntekijä, joka on työskennellyt heidän kanssaan jo perheryhmäkodilla asumisen aikana. Maistraatin ensimmäisestä kotikuntarekisteröinnistä käynnistyy kolmen vuoden mittainen kotoutumisaika ja jos nuori muuttaa pois perheryhmäkodilta kesken kotoutumisajan, kuuluisi hän periaatteessa vielä Tampereen Ulkomaalaistoimiston asiakkuuteen. Tampereella perheryhmäkodista poismuuttavat nuoret kuitenkin siirtyvät sosiaalityön osalta aikuissosiaalityön asiakkuuteen siksi, että perheryhmäkodilla työskentelevä sosiaalityöntekijä työskentelee myös aikuissosiaalityön asemalla ja jatkuvuuden vuoksi on loogista, ettei sosiaalityöntekijä vaihdu itsenäistymisvaiheessa. (Tähti 2012.)

Yksintulleiden jälkihuollossa sosiaalityöntekijän rooli on kokoava. Jälkihuolto on kokonaisvaltaista ja sen sisällöt riippuvat nuoren yksilöllisestä tilanteesta. Jälkihuoltoa toteuttava sosiaalityöntekijä laatii palvelusuunnitelman, hankkii nuorelle tämän tarvitsemat palvelut ja koordinoi palvelukokonaisuutta. Palvelujen hankkimisprosessi alkaa siitä, että tehdään palvelupyyntö, jossa kuvataan nuoren tilannetta sekä kartoitetaan, millaiset palvelut vastaisivat nuoren tarpeisiin. Useimmiten perheryhmäkodista poismuuttaneille nuorille hankitaan ohjaukselliseksi tueksi Setlementti Naapurilta Nuorten tuetun asumisen (TUAS) palvelua. Yhteistyö tietyn palveluntarjoajan kanssa on osoittautunut toimivaksi, sillä työntekijät tuntevat yksintulleiden tilanteeseen liittyvät erityisyydet, kuten toimintatavat perheenyhdistämishakemusten, poliisiin tai maahanmuuttoviraston kanssa. Palveluja hankkiessa ja palveluntarjoajan valinnassa lähtökohtana ovat

tarjottua asuntoa, hänen tulee itse hankkia itselleen sopiva asunto, johon hänellä on varaa. (Tähti 2012.)

Aluksi kun hoidettavia asioita on paljon, jälkihuollon sosiaalityöntekijä tapaa nuorta noin kerran kuukaudessa. Tämän jälkeen tapaamiset harvenevat noin yhteen tapaamiseen 2–3 kuukauden välein. Tapaamistiheyteen vaikuttaa erityisesti nuoren toiveet ja tilanne. Jos nuorella on esimerkiksi akuutisti hoidettavia asioita maahanmuuttoviraston kanssa, tai hänen psyykkinen tilansa on heikko, on tapaamisia useammin. Kun nuori on kotiutunut asuntoonsa, käy sosiaalityöntekijä yhdessä TUASin ohjaajan kanssa kotikäynnillä nuoren luona. Kotikäynneillä sosiaalityöntekijä käy nuoren kanssa läpi kotoutumisen seurantalomaketta, joka toimii eräänlaisena tarkistuslistana saavutetuista asumiseen ja arkeen liittyvissä tiedoista ja taidoista, kuten jätteen lajittelusta ja paloturvallisuudesta. Seurantalomake toimii parhaimmillaan myös nuoren itsetunnon tukemisen välineenä, kun nuori sen avulla huomaa hallitsevansa jo monia asioita. (Tähti 2012.)

Alaikäisenä nuoren edustaja on ollut vastuussa maahanmuuttoviraston kanssa hoidettavista asioista, mutta täysi-ikäisenä vastuu on nuorella itsellään (Leppänen & Virtanen 2012). Usein siirtymävaiheessa maahanmuuttoviraston kanssa hoidettavat asiat ovat vielä keskeneräisiä ja nuori esimerkiksi odottaa yhä päätöstä perheenyhdistämisestä. Tällöin nuorta tuetaan auttamalla häntä järjestämään muun muassa perheenyhdistämisprosessiin kuuluvia haastatteluja maahanmuuttoviraston kanssa. Muuten itsenäistymisen alkuvaiheessa nuoren tarpeissa korostuvat muuttoon ja asumiseen liittyvät asiat ja sosiaalityöntekijän roolissa puolestaan painottuvat toimeentuloon ja raha-asioihin liittyvät asiat. Jälkihuoltoa tekevä sosiaalityöntekijä huolehtii muuttovaiheen raha-asioista, kuten vuokravakuuden hoitumisesta sekä muuttoavustuksesta kalusteiden hankintaa varten. (Tähti 2012.)

Raha-asiat painottuvat muuton jälkeisessä vaiheessa muutaman kuukauden ajan, kunnes nuoren taloudellinen tilanne tukien ja etuuskien suhteen on normalisoitunut. Tämän jälkeen jos nuorella on vielä kotoutumisaikaa jäljellä, hän siirtyy etuuskäsittelyn osalta ulkomaalaistoimiston asiakkuuteen. Ulkomaalaistoimistossa nuori voi asioida nimetyn etuuskäsittelijän luona toimeentulotukiasioissa henkilökohtaisesti ja myöhemmin kirjallisesti. Jos taas nuoren kotoutumisaika on loppunut, hän hakee toimeentulotukea kirjallisesti toimeentulotukiyksiköstä, jossa hakemuksen käsittelee sattumanvaraisesti joku yksikön etuuskäsittelijöistä. (Tähti 2012.)

Nuoret ovat usein jo perheryhmäkodilla ollessaan saaneet jonkin aikaa työmarkkinatuen suuruista kotoutumistukea. Sosiaalityöntekijä pyrkii auttamaan nuorta hahmottamaan omia raha-asioitaan sekä yleisiä tukiin ja etuuksiin liittyviä seikkoja, kuten sitä miten eri tuet ja etuudet vaikuttavat toisiinsa. Toimeentulo- ja talousasioiden hahmottamiseen voidaan joutua käyttämään alussa paljonkin aikaa, sillä ne ovat arjen ja itsenäisen elämän sujumisen kannalta oleellisia tekijöitä. Lisäksi esimerkiksi toimeentulotuen määräytymisen perusteet ovat mutkikkaita jo äidinkielenään suomea puhuvillekin. Oman lisänsä talousasioiden koukeroihin tuovat suomalaisen pankkijärjestelmän käytännöt, jotka ovat joustamattomia joidenkin maahanmuuttajien kohdalla. Useimmat pankit eivät myönnä asiakkaalle joko pankkitiliä, pankkikorttia, verkkopankkitunnuksia, tai mitään näistä, jos ainoana henkilöllisyystodistuksena on muukalaispassi. (Tähti 2012.) Monet turvapaikanhakijat taas tulevat maista, joista passin tai henkilöllisyystodistuksen saaminen on mahdotonta ja ainoa vaihtoehto on muukalaispassi (Mustonen ym. 2011, 12). Ilman pankkitiliä, -korttia ja verkkopankkitunnuksia raha-asioden hoitaminen vaikeutuu huomattavasti, sillä laskujen maksaminen ei ole mahdollista käteisellä. Poikkeuksen muodostaa kaupungin rahatoimisto, jossa voi maksaa Tampereen kaupungin perimiä laskuja. Tällaiset käytännön hankaluudet, joihin ei sosiaalitoimesta käsin varsinaisesti voida vaikuttaa, ovat kuitenkin asioita, jotka joudutaan huomioimaan jälkihuoltoa toteuttaessa. (Tähti 2012.)

Yksi osa jälkihuoltoa on yhteistyö Työ- ja elinkeinotoimiston kanssa. Sosiaalityöntekijä on jo aiemmin ollut mukana nuoren ja TE-toimiston kanssa laatimassa kotoutumissuunnitelmaa ja jälkihuollossa hän myös osallistuu kotoutumissuunnitelman tarkistamisiin. Sopivien ja realististen opintopolkujen suunnitteleminen voikin olla kuin palapelin koaamista, kun etsitään juuri niitä kursseja ja koulutuksia, jotka vastaisivat nuoren yksilöllisiä tarpeita ja valmiuksia. Nuoren opiskelupolun seuraaminen ja toisaalta opiskelumotivaation herättäminen ja ylläpitäminen on tärkeää erityisesti silloin, kun nuori on kokemuksistaan muodostanut käsityksen, ettei hän voi päästä tai häntä ei haluta mihinkään kouluun. Opiskelumotivaation nostamisessa korostuvat nuoren itsetunnon tukemisen ja ”tsemppaamisen” myötä myös psykososiaalisen työn ulottuvuudet. (Tähti 2012.)

Psykososiaalinen työ nousee esille myös kielteisten perheenyhdistämispäätösten yhteydessä. Tiukentuneiden perheenyhdistämiskäytäntöjen vuoksi päätökset ovat tulleet viime aikoina nuorille lähes poikkeuksetta kielteisinä. Erityisen hankalia nuorille ovat ol-

leet tilanteet, joissa kielteinen päätös tulee jopa vuosien odottamisen ja toivomisen jälkeen juuri silloin, kun pitäisi itsenäistyä perheryhmäkodilta ja opetella pärjäämään omillaan. Tällaisessa psyykkisesti kuormittavissa tilanteissa nuorta pyritään tukemaan eteenpäin jaksamisessa ja pääsemisessä, sekä tarvittaessa esimerkiksi ohjataan heitä hakeutumaan omalääkärin läheteellä maahanmuuttajien psykiatriselle poliklinikalle. (Tähti 2012.)

4.4 Ohjauksen tuki Nuorten tuetusta asumisesta

Setlementti Naapurin Nuorten tuetusta asumisesta (TUAS) itsenäistä elämää aloittava nuori saa ohjausta ja tukea arjenhallintaan ja itsenäistymiseen. TUASin toiminta on suunnattu lastensuojelun jälkihuoltoasiakkaille ja maahanmuuttajanuorille, mutta lisäksi TUASin tuen piirissä voi olla myös muu alle 25-vuotias nuori, joka sosiaalityöntekijän arvion mukaan tarvitsee tuettua asumista. (Nuorten tuettu asuminen 2012.)

Tukisuhteeseen asiakasnuoren ja TUASin lähiohjaajan välillä kuuluu ohjausta, tukea ja neuvontaa muun muassa asunnon löytämisessä ja muissa asumiseen liittyvissä asioissa, koulutukseen ja työhön hakeutumisessa, taloudellisissa asioissa, vapaa-ajan toiminnoissa ja sosiaalisissa suhteissa. Tuetun asumisen asiakkaaksi tuleva nuori tekee yhdessä sosiaalitoimen edustajan ja TUASin yksikönjohtajan kanssa tukisopimuksen, johon tuki perustuu. (Nuorten tuettu asuminen 2012.) Aikaisemmin maahanmuuttajanuorten kohdalla noudatettiin lyhyempää, kolmen kuukauden mittaista tukisopimusta, mutta nykyään kaikki tukisopimukset tehdään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Tukisopimuksen päättyessä arvioidaan yhdessä nuoren, sosiaalityöntekijän ja TUASin edustajan kanssa, onko tukisuhdetta tarve jatkaa. Tukisuhteessa lähiohjaaja tapaa nuorta viikoittain ja lisäksi nuoren kanssa ollaan tarvittaessa puhelimitse yhteydessä. Tästä voidaan kuitenkin joustaa tilanteissa, joissa nuoren tarpeet vaativat tiheämpää tapaamistahtia. (Leppänen & Virtanen 2012.)

Aluksi tuki sisältää paljon konkreettisia asioita, jotka liittyvät omilleen muuttamiseen ja itsenäisen elämän aloittamiseen. Lähiohjaaja auttaa nuorta muun muassa vuokrasopimuksen solmimisessa, sähkösopimuksen ja muuttoilmoituksen tekemisessä, sekä eri viranomaisten kanssa asioimisessa. Nuoren kanssa käydään läpi myös sitä, missä mikäkin virasto tai asiointipaikka sijaitsee, sekä miten niissä asioidessa tulee toimia. Oma

lukunsa ovat Kelan lomakkeet ja toimeentulotukihakemusten, joiden kanssa menetteleminen tuottaa hankaluuksia useimmille tuettaville, mutta jotka ovat kieli- ja kulttuurierojen vuoksi maahanmuuttajille vielä asteen verran haasteellisempia. Nuorta ohjataan myös omaan kotiin tarvittavien tavaroiden hankinnassa sekä siinä, millaisiin asioihin rahaa kannattaa käyttää. Tukisuhteen alussa nuoret toivovat ohjausta asioimisessa ja erityisesti erilaisten lomakkeiden täyttämässä, mutta tukisuhteen edetessä ja syventyessä esille nousevat muut asiat ja psykososiaalisen tuen tarpeet. Maahanmuuttajanuorten kohdalla psykososiaalisen tuen tarpeet korostuvat erityisesti siinä vaiheessa, kun nuori on saanut kielteisen perheenyhdistämispäätöksen. (Leppänen & Virtanen 2012.)

Periaatteessa TUAS:in palvelun sisällöt ovat kaikille nuorille samanlaiset, mutta maahanmuuttajanuorten ja suomalaisnuorten kanssa työskennellään hieman eri verkostoissa. Lisäksi työssä on erilaisia osatekijöitä riippuen siitä, onko tuettavana suomalaisnuori vai maahanmuuttajanuori. Maahanmuuttajanuorten kanssa työskennellessä esimerkiksi ollaan tekemisissä perheenyhdistämisprosessien ja muiden maahanmuuttoviraston kanssa hoidettavien asioiden kanssa, mikä ei kuulu suomalaisnuorten kanssa tehtävään työhön. Arjen taitojen ja elämänhallinnan tasolla eroja työskentelyn sisällöissä voidaan löytää esimerkiksi siinä, että maahanmuuttajanuorten kohdalla ei useinkaan tarvitse keskittyä kodin siisteydestä huolehtimisen opettelemiseen, vaan yleisesti ottaen nuoret pitävät kotinsa hyvin siistinä. Lisäksi maahanmuuttajanuorten kanssa ei juurikaan jouduta työskentelemään päihteidenkäyttöön liittyvien ongelmien kanssa. (Leppänen & Virtanen 2012.)

4.5 Jälkihuollon päättäminen

Nuorten tuetun asumisen tukisopimukset tehdään puolen vuoden jaksoiksi. Jakson aikana TUAS:in ohjaaja ja sosiaalityöntekijä ovat säännöllisesti yhteydessä ja tieto nuoren tilanteesta ja arjen sujumisesta päivittyy sosiaalityöntekijän tietoon. Tukijakson aikana tehdään väliarvioita nuoren tilanteesta ja tukisopimuksen loppupuolella arvioidaan yhdessä nuoren, TUAS:in ja sosiaalityöntekijän kanssa, onko tukisuhdetta TUAS:iin tarvetta jatkaa. (Leppänen & Virtanen 2012.) Sosiaalityöntekijä ja TUAS:in ohjaajan ollessa yksimielisiä siitä että tuki on saavuttanut päätepisteen, käydään nuoren kanssa keskustelua tämän valmiuksista pärjätä ilman ohjauksen tukea. Nuoren valmiuksien arvioimisessa tulee ottaa huomioon nuoren kokonaisvaltainen tilanne ja huomiota on

kiinnitettävä arjen taitojen lisäksi psyykkiseen hyvinvointiin. Joskus nuori saattaa esimerkiksi pärjätä omillaan ja käytännön asiat sujuvat hienosti, mutta kielteinen perheenyhdistämispäätös saa aikaan romahtamisen, jonka seurauksena nuori voi unohtaa kaiken oppimansa. Tällaisessa tilanteessa tukea ei voida lopettaa ja pahimmassa tapauksessa joudutaan tuen tarpeiden suhteen palaamaan takaisin lähtöpisteeseen. (Tähti 2012)

Kun TUAS:in palvelu päättyy, voi yksintullut nuori olla sosiaalityöntekijän toteuttaman jälkihuollon piirissä 21-vuotiaaksi, vaikka hänen kotoutumisaikansa olisi jo päättynyt (Tähti 2012). Kotouttamislain (1386/2010, 27§) mukaan yksintulleiden nuorten tukitoimenpiteitä voidaan jatkaa siihen saakka kun hän täyttää 21 vuotta. Valtio myös korvaa kunnalle yksintulleiden asumisen tukipalveluista ja muista lastensuojelun palveluihin rinnastettavista toimenpiteistä aiheutuneet erityiskustannukset 21 vuoden ikään saakka. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 49§). Tuetun asumisen tuen loppumisen jälkeen tapaamiset sosiaalityöntekijän kanssa jatkuvat tarpeen mukaan joko löyhästi tai tiiviimmin. Toisille nuorille etsitään uusia, juuri heidän tarpeitaan vastaavia palveluja, kun taas toiset pärjäävät hyvin omillaan tuetun asumisen päättymisen jälkeen. Tarvittaessa nuoret voivat edelleen saada ohjausta aikuissosiaalityön sosiaaliaseman maahanmuuttajien sosiaaliohjaajalta. Kaikilla nuorilla ei kuitenkaan ole ollut tarvetta sosiaaliohjaukselle ja suurin osa nuorista tukeutuu jälkihuollon päätyttyä tuttuun jälkihuollon sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijä myös pystyy asiakastietojärjestelmän kautta seuraamaan nuorten tilannetta ja tarvittaessa kutsumaan nuorta tapaamiseen, jos hän havaitsee nuoren tilanteessa jotain huolta herättävää. Jos nuoren tarve sosiaalityölle jatkuu 21 ikävuoden jälkeen, hänen asiakkuutensa muuttuu niin sanotusti tavalliseksi aikuissosiaalityön asiakkuudeksi. (Tähti 2012.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyön toteuttaminen alkoi elokuussa 2012 aiheen valinnalla ja rajauksella. Opinnäytetyön työelämätahoksi tuli Tampereella yksintulleiden jälkihuoltoa toteuttava sosiaalityöntekijä, joka toimii sosiaalityöntekijänä sekä Tampereen aikuissosiaaliaseamalla että Härmälän perheryhmäkodilla. Yksintulleiden palveluverkoston tutustumisen jälkeen päätettiin olla asiantuntijahaastattelujen merkeissä yhteydessä myös Härmälän perheryhmäkotiin sekä Setlementti Naapurin Nuorten tuettuun asumiseen. Teoreettista viitekehystä rakennettiin loppuvuosi 2012 ja yksintulleiden nuorten haastattelut pidettiin tammikuussa 2013. Helmikuussa 2013 alustavat opinnäytetyön tulokset esiteltiin Yhteiset Lapsemme ry:n tutkimusseminaarissa Helsingissä. Varsinainen analyysi suoritettiin ja lopulliset tutkimustulokset saatiin helmikuussa 2013.

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tutkimustehtävä on selvittää ja tuoda esille yksintulleiden maahanmuuttajanuorten kokemuksia vahvuuksistaan, tuen tarpeistaan ja saamastaan tuesta itsenäistymisprosessissa. Tätä kautta opinnäytetyön odotetaan antavan tietoa siitä, millaisia tukitoimia perheryhmäkodilta poismuuttaneille yksintulleille olisi jälkihuoltona tarjottava, jotta voitaisiin tukea heidän itsenäistymistään ja kotoutumistaan. Lisäksi opinnäytetyön toivotaan varsinaisen tehtävänsä ohella myös avaavan yksintulleiden elämäntilannetta sekä ilmiön taustoja. Tutkimustehtävään etsitään vastauksia tutkimuskysymyksillä, joita ovat:

1. Millaisia vahvuuksia yksintulleet kokevat itsellään olevan itsenäistymisprosessissa?
2. Millaisia tuen tarpeita yksintulleet kokevat itsellään olevan itsenäistymisprosessissa?
3. Millaisia kokemuksia yksintulleilla on itsenäistymisprosessin aikana saamistaan tukitoimista?

Ensimmäinen tutkimuskysymys pyrkii selvittämään, millaisia vahvuuksia yksintulleilla nuorilla on itsenäistymisprosessissaan. Yksintulleiden nuorten kanssa työskentelevien kokemusten mukaan jokainen nuori yllättää työntekijät pärjäämällä erityisen hyvin jol-

lakin itsenäisen elämän osa-alueella (Kalliomäki & Orsama 2012). Vahvuuksien esiin nostaminen koettiin erityisen tärkeäksi, jotta opinnäytetyöllä voitaisiin tuoda esille erityisten tarpeiden ja raskaiden elämäntilanteiden ohella positiivisia asioita yksintulleiden itsenäistymisprosessissa. Vahvuuksien kartoittamisella toivottiin myös olevan haastattelutilanteissa voimaannuttava vaikutus. Toisella tutkimuskysymyksellä puolestaan etsitään vastausta siihen, millaisia tuen tarpeita yksintulleilla nuorilla on itsenäistymisprosessin aikana. Vaikka itsenäistymisprosessiin kuuluukin osa-alueita, jotka ovat tietyllä tavalla yhteisiä kaikille itsenäistyville nuorille, oli oletuksena kuitenkin, että yksintulleilla saattaisi olla myös yksintuloon liittyvästä erityisestä elämäntilanteesta juontuvia tarpeita.

Vahvuuksien ja tuen tarpeiden selvittäminen mahdollistaa sen, että tarjottavia tukimuotoja ja palveluita voidaan kehittää vastaamaan nuorten tarpeita ja toisaalta tukea ei tarjottaisi sellaisissa asioissa, jotka nuoret hallitsevat hyvin itsekin. Ensimmäistä ja toista tutkimuskysymystä hahmoteltiin siis myös palveluohjauksellisesta näkökulmasta. Suominen ja Tuomisen (2007, 86) mukaan yhdeksi palveluohjauksen päätavoitteeksi on määriteltä mahdollisimman laajan palveluvalikoiman tarjoamisen sijaan sellaisten palveluiden turvaaminen, jotka parhaalla mahdollisella tavalla tukevat asiakkaan omia tavoitteita ja itsenäistä elämää. Suominen ja Tuominen myös tuovat esille, että oikein kohdennetut palvelut edistävät asiakkaan sitoutumista työskentelyyn. Palveluohjauksellisesta näkökulmasta ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen vastaamalla voidaan saada tietoa, jonka avulla palvelut voidaan kohdentaa tarpeita vastaaviksi ja siten myös asiakasta työskentelyyn sitouttavaksi.

Kolmas tutkimuskysymys kohdistuu nuorten kokemuksiin saamastaan jälkihuollosta. Sen avulla halutaan selvittää, millainen merkitys tuella on ollut nuorille ja kokevatko he hyötynensä siitä. Tämän kysymyksen avulla pyritään saamaan myös tietoa siitä, millaista jälkihuoltoa nuoret kokevat tarvitsevansa ja millaista tukea he kokevat mahdollisesti tarvitsevansa jo olemassa olevien tukitoimien ja palvelujen lisäksi. Kolmas tutkimuskysymys nousi esille työelämätaholta, joka toivoo saavansa tietoa tuen merkityksestä nuorille, sekä tietoa siitä, kaipaavatko nuoret jotain muuta tukea olemassa olevan tuen lisäksi.

5.2 Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu

Tässä opinnäytetyössä on käytetty teorialähtöisen tutkimuksen tutkimusasetelmaa. Tuomen (2008, 128) mukaan teorialähtöisessä tutkimuksessa valitaan ensin tutkimuksen tärkeimmät teoreettiset käsitteet, mallit ja teoriat, ja vasta sen jälkeen aletaan kerätä empiiristä aineistoa. Tässä opinnäytetyössä on ensin tehty valintoja teoreettisesta viitekehystä ja keskeisistä käsitteistä, joiden on teoriatietoon ja aikaisempiin tutkimuksiin perehtymällä oletettu liittyvän tutkittaviin asioihin. Vasta tämän jälkeen on suoritettu aineiston keruu ja analyysi.

Tämä opinnäytetyö on tehty laadullisena tutkimuksena. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan havainnointi ja keskustelu tutkittavien kanssa ovat merkittävämpiä tiedonlähteitä kuin erilaisilla mittausvälineillä saatu tieto (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164). Opinnäytetyön tutkimusasetelmia hahmoteltaessa oli selvää, että tiedonhankinnan välineenä halutaan käyttää haastattelua, mikä ohjasi myös valintaa laadullisesta tutkimuksesta. Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena ei ole löytää ehdotonta totuutta tutkittavasta ilmiöstä, vaan tutkimuksen tavoitteena on tuoda tutkittavasta kohteesta esille jotain sellaista, jota välitön havainto ei paljasta (Vilkkä 2005, 98). Tässä opinnäytetyössä yksintulleiden nuorten kokemuksista ja ajatuksista omista vahvuuksistaan ja tuen tarpeistaan ollaan kiinnostuneita ainutkertaisina ja subjektiivisina kokemuksina, eikä opinnäytetyössä tavoitella kaikkiin samassa tilanteissa eläviin nuoriin yleistettävissä olevaa ehdotonta totuutta. Opinnäytetyössä ollaan siis kiinnostuneita laadullisista tekijöistä määrällisten sijaan, jolloin laadullinen tutkimusstrategia oli luonnollinen valinta tutkimusmenetelmäksi.

Hirsjärven ym. (2009, 161) mukaan laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on kuvata todellista elämää kokonaisvaltaisesti siten, että sen moninaisuus tulee huomioiduksi. Myös Tuomi (2008, 97) korostaa laadullisen tutkimuksen tiedonhankinnan kokonaisvaltaisuutta, sekä ihmisten ilmiöille antamien merkitysten olennaisuutta tutkimuksessa. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata mahdollisimman kokonaisvaltaisesti yksintulleiden nuorten vahvuuksia ja tuen tarpeita, sekä tuoda myös ilmi heidän kokemuksiaan saamastaan tuesta. Opinnäytetyössä halutaan myös tavoittaa yksintulleiden nuorten omia näkemyksiä siitä, millaista tukea he tarvitsisivat, sekä merkityksiä, joita yksintulleet nuoret antavat saamalleen tuelle. Nämä seikat huomioon ottaen oli perusteltua

valita tutkimusmenetelmiksi laadullisen tutkimuksen menetelmiä, joilla voidaan saavuttaa opinnäytetyön tutkimustehtävän moninaiset ulottuvuudet.

Yhtenä laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkinä pietään sitä, että aineiston hankinnassa on käytetty laadullisia metodeja, joiden avulla tutkittavien ”ääni” tulee kuuluvaksi. Tällainen laadullinen metodi on esimerkiksi teemahaastattelu (Hirsjärvi ym. 2009, 164), joka valittiin myös tämän opinnäytetyön aineistonhankinnan metodiksi. Haastattelun etukäteen laadullisessa tutkimuksessa on se, että se mahdollistaa aineiston keruun joustavasti ja tilanteen vaatimusten mukaisesti. Lisäksi haastattelutilanteessa vastaaja tulee myös esille kokonaisuutena, ilmeinen ja eleinen, jolloin vastaajan puhe sijoittuu laajempaan kontekstiin (Hirsjärvi ym. 2009, 205). Tässä opinnäytetyössä päädyttiin käyttämään aineistonhankinnan menetelmänä haastattelua juuri joustavuuden vuoksi. Joustavuus oli erityisen tärkeä tekijä erityisesti siksi, että haastateltavien suomen kielen taitotasoa ei voitu tietää etukäteen. Haastattelun myös uskottiin vähentävän kielivaikeuksista johtuvien väärinymmärrysten riskiä verrattuna esimerkiksi kirjalliseen lomakekyselyyn.

Aineistonkeruun metodin valinnassa haastattelumuodoksi tarkentui edelleen teemahaastattelu. Teemahaastattelussa nostetaan esiin olennaiset aihe-alueet tai teemat, joita käsittelemällä löydetään vastauksia tutkimusongelmaan. Haastattelutilanteessa teemoja voidaan käsitellä vapaassa järjestyksessä ja vastaaja voi tuottaa oman kuvauksensa kuhunkin teemaan. (Vilka 2005, 101–102.) Teemahaastattelussa kysymyksiä ei ole myöskään etukäteen tarkasti muotoiltu (Hirsjärvi ym 2009, 208). Teemahaastattelun valintaa perusteli myös se, että mahdollisia kielitaidosta johtuvia ymmärrysvaikeuksia voidaan haastattelutilanteessa paikata ilmeillä ja eleillä. Koska vieraalla kielellä itsensä ilmaiseminen voi olla vaikeaa, on haastattelutilanteen myös hyvä olla niin joustava ja avoin, että siinä on riittävästi tilaa selventäville ja tarkentaville kysymyksille. Joustavuuden lisäksi teemahaastattelun valintaan vaikutti siihen kuuluvat ennalta määritellyt teemat, joilla varmistetaan että kaikki tutkimustehtävän kannalta olennaiset asiat tulevat käsiteltyksi.

5.3 Itsenäistyvän nuoren roolikartta teemahaastattelun pohjana

Ennen varsinaisia nuorten haastatteluja suoritettiin kolme asiantuntijahaastattelua, joissa haastateltiin yhteensä viittä yksintulleiden nuorten parissa työskentelevää työntekijää:

Härmälän perheryhmäkodin ohjaajaa ja vastaavan ohjaajan sijaista, kahta Setlementti Naapurin Nuorten tuetun asumisen lähiohjaajaa, sekä Tampereella yksintulleiden jälkihuoltoa toteuttavaa sosiaalityöntekijää. Työntekijöiden haastattelemisen tavoitteena oli kartoittaa kunkin toimijan työn sisältöjä sekä lisäksi kuulla työntekijöiden näkemystä yksintulleiden itsenäistymisprosessin ydinkohdista. Työntekijänäkemyksiä nuorten vahvuuksista ja tuen tarpeista haluttiin selvittää erityisesti siksi, että opinnäytetyön puitteissa ei olisi mahdollista haastatella niin laajaa joukkoa nuoria, että aineiston perusteella voisi tehdä yleistyksiä yksintulleiden itsenäistymisprosessista. Työntekijät puolestaan ovat kohdanneet työssään useiden yksintulleiden itsenäistymisprosesseja, joten heiltä saadun tiedon perusteella olisi mahdollista tuoda esille joitakin tyypillisiä yksintulleiden itsenäistymisprosessiin liittyviä tekijöitä. Asiantuntijahaastatteluista kerätty tieto on liitetty osaksi opinnäytetyön teoreettista viitekehystä, jonka osana sitä on hyödynnetty myös teemahaastattelun suunnittelussa.

Teemahaastattelua suunniteltaessa pohjana käytettiin Itsenäistyvän nuoren roolikarttaa®, jonka avulla pyrittiin tavoittamaan tutkimuskysymysten mukaisesti nuorten vahvuuksia ja tuen tarpeita itsenäistymisessä. Itsenäistyvän nuoren roolikartta on tarkoitettu välineeksi nuoren itsenäistymisvaiheen kehitysalueiden ja kehittyneiden osa-alueiden kartoittamiseen (Kaskia 2011, 35–36), minkä takia se soveltuikin hyvin tämän opinnäytetyön haastattelujen teoreettiseksi pohjaksi. Roolikarttaa ei kuitenkaan käytetty haastatteluissa sellaisenaan, vaan sitä muokattiin taustateorian ja asiantuntijahaastatteluiden perusteella tähän opinnäytetyöhän sopivaksi haastattelupohjaksi. Muutoksia itsenäistyvän nuoren roolikarttaan tehtiin kahdesta syystä. Ensimmäinen kartasta haluttiin tehdä riittävän selkokielineen ja helppolukuinen, jotta sitä käyttämällä voitaisiin kerätä tietoa mahdollisista kielivaikeuksista huolimatta. Toiseksi haluttiin, että kartan avulla voitaisiin nimenomaan nostaa esille nuorten vahvuuksia ja tuen tarpeita, mistä syystä nähtiin tärkeäksi että kartassa on löydettävissä myös niitä osa-alueita, jotka kuuluvat yksintulleiden itsenäistymisprosessiin, eivätkä välttämättä suoraan liity ikävaiheeseen. Koska karttaan haluttiin sisällyttää näitä oletettuja yksintulleiden nuorten itsenäistymisprosessin osa-alueita, jouduttiin itsenäistyvän nuoren roolikartan rooleista osa jättämään pois haastatteluista, jotta kartasta ei tulisi liian laaja. Tästä syystä itsenäistyvän nuoren roolikartasta valittiin sellaisia rooleja, joista olisi opinnäytetyön puitteissa tehdyssä haastattelussa mahdollista saada tietoa. Esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvä osa-alue jätettiin valitsematta, sillä sen oletettiin olevan jo kulttuuristen syiden takia sellainen, että sen käsitteleminen entuudestaan tuntemattoman ihmisen kanssa voisi jäädä pintapuoliseksi.

Viidestä pääroolista eli motivaatiroolista muodostettiin karsimalla ja yhdistelemällä kolme teemaa: *Arki*, *Minä ja muut* sekä *Kahden kulttuurin yhdistäminen*. Viimeiseen teemaan, *Kahden kulttuurin yhdistäminen*, laadittiin lisäksi taustateorian pohjalta erityisesti yksintulleiden nuorten elämäntilanteeseen ja itsenäistymiseen liittyviä osa-alueita. Lopputuloksena syntynyt yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartta on esitettyä kuviossa 4.

YKSINTULLEEN ITSENÄISTYMISEN OSA-ALUEET

KUVIO 4. Yksintulleen itsenäistymisen osa-alueet.

Osa-alueisiin liitettiin väittämiä, jotka tarkentavat kunkin osa-alueen sisältöä (ks. liite 3. Haastattelurunko). Ensimmäisessä haastatteluteemassa käsitellään arkeen liittyviä osa-alueita: ruuanlaittoa, vuorokausirytmä, kodista, puhtaudesta ja terveydestä huolehtimis-

ta, raha-asioiden ja koulun tai työn hoitamista, työnhakua, avun pyytämistä, vapaa-aikaa ja arjesta nauttimista. Jokaiseen osa-alueeseen sisältyy väittämiä, jotka on joko johdettu itsenäistyvän nuoren roolikartan tekorooleista tai kehitelty niiden esimerkin mukaisiksi. Väittämät eivät sinällään kuulu haastatteluun, vaan niiden tarkoitus on selkiyttää osa-alueen sisältöjä. Esimerkiksi ruuanlaittoon liittyy itse ruuan valmistamisen lisäksi ruokahuollon suunnitteluun ja aterioinnin säännöllisyyteen liittyviä väittämiä, kuten ”Suunnittelen, mitä ostan kaupasta” ja ”Syön säännöllisesti”.

Toinen haastatteluteema on nimeltään *Minä ja muut* ja se käsittelee omaan itseen, ihmissuhteisiin ja sosiaaliseen elämään liittyviä asioita. Sen osa-alueita ovat itsensä suojeleminen ja arvostaminen, oman ulkonäön hyväksyminen, tulevaisuuteen suuntautuminen, kärsivällisyys, tunnetaidot, ihmissuhteet, sosiaaliset taidot, mediankäyttö sekä sääntöjen ja sopimusten noudattaminen. Kussakin osa-alueessa on jälleen niihin liittyviä väittämiä; esimerkiksi itsensä arvostamisen väittämiä ovat ”Pidän itseäni arvokkaana ja ainutlaatuisena”, ”Opettelen luottamaan omiin kykyihini ja näkemyksiini” sekä ”Osaan vaatia toisilta arvostusta ja tasa-arvoista kohtelua”.

Kolmannen, *kahden kulttuurin yhdistämisen* -haastatteluteeman osa-alueita ovat kielen osaaminen, kotoutuminen ja sopeutuminen, viranomaisten kanssa asioiminen, verkostojen luominen, oman kulttuurin toteuttaminen, perinteiden poimiminen, ristiriitojen sietäminen, yhteydenpito kaukana asuviin läheisiin, vaikeiden asioiden kanssa eläminen, oman historian tunteminen sekä arvomaailman muodostaminen. Osa-alueista osa muutettiin yksintulleiden tilanteeseen soveltuviksi itsenäistyvän nuoren roolikartasta. Esimerkiksi ristiriitojen sietämisen väittämät käsittelevät lähinnä kulttuurien välisiä ristiriitoja ja niistä mahdollisesti johtuvia ristiriitaisia rooleja ja odotuksia, kun taas itsenäistyvän nuoren roolikartassa ristiriitojen sietämisen tavoiterooli sisältää enemmänkin ihmisten välisten mielipide-erojen ja riitojen rakentavaa käsittelyä. Opinnäytetyön haastattelurungossa ihmissuhteisiin liittyvät ristiriidat puolestaan esiintyvät *minä ja muut* -haastatteluteeman alla. Myös muita itsenäistyvän nuoren roolikartasta poimittuja tavoiterooleja muokattiin yksintulleiden elämäntilanteeseen sopiviksi osa-alueiksi. Kahden kulttuurin yhdistämisen haastatteluteemaan kehitettiin myös uusia osa-alueita, joiden teoreettisen viitekehyksen ja yksintulleiden kanssa työskentelevien haastattelujen perusteella oletettiin liittyvän yksintulleiden nuorten itsenäistymisprosessiin. Esimerkiksi yhdeksi osa-alueeksi luotiin kielen osaaminen, jonka väittämiä ovat ”Opiskelen suo-

men kieltä”, ”Selviydyn suomen kielellä esimerkiksi asioidessani” ja ”Käytän suomen kieltä vapaa-ajalla epävirallisissa tilanteissa”.

Haastatteluja suunniteltaessa pohdittiin paljon mahdollisia kieleen liittyviä haasteita ja sitä, kuinka haastateltavat pystyvät käsittelemään hyvin abstraktejakin asioita kielellä, joka ei ole heidän äidinkieltänsä. Pelkän keskustelun varaan nojautuvan haastattelun mahdollisuuksia tuottaa tarvittavaa tietoa pidettiin epävarmana, joten avuksi haluttiin kehittää jotain konkreettista helpottamaan asioiden käsittelyä haastattelun aikana. Haastattelusta päätettiin tehdä toiminnallinen tilanne, jossa haastateltava saisi haastattelun aikana jaotella lapuilla olevia haastatteluteemojen osa-alueita sen perusteella, näkeekö hän ne omina vahvuuksinaan, vai kokeeko hän tarvitsevansa vielä tukea osa-alueen hallitsemiseksi. Jokaista kolme teemaa tehtiin vastaamaan oma A3-kokoinen kartonki, joka jaettiin pystyviivalla kahteen osioon: vahvuuksiin ja tuen tarpeisiin. Jokaisesta osa-alueesta, esimerkiksi ruuanlaitosta tehtiin taas lappu, jossa oli mahdollisimman yksinkertaisesti kuvattu sanoin ja kuvin osa-alueen nimi ja siihen kuuluvia asioita (ks. liite 4. Haastattelulaput). Lisäksi jokaiseen teemaan lisättiin vielä yksi kysymysmerkillä varustettu ”tyhjä” lappu, johon haastateltavaa voi halutessaan lisätä jonkin sellaisen osa-alueen tai asian, jonka katsoo vahvuudekseen tai tuen tarpeekseen, mutta joka ei tule esiin valmiissa lapuissa.

Lappujen käytön haastattelun apuvälineenä uskottiin tuottavan perinteiseen haastattelutapaan verrattuna enemmän tietoa haastateltavien vahvuuksista ja tuen tarpeista, sillä lappujen ansiosta haastateltavalla on käsissään konkreettisesti jotain, jossa on käsiteltävään aiheeseen liittyviä tukisanoja ja -kuvia. Kun tähän lisätään se, että jokaisen lapun kohdalla haastatteliija kertovat, mitä asioita kyseiseen osa-alueeseen kuuluu ja esittävät kysymyksiä tästä osa-alueesta, uskottiin menetelmällä olevan mahdollista saada kerättyä riittävästi tietoa haastateltavien ajatuksista ja kokemuksista. Lisäksi lappujen käyttämisessä apuvälineenä nähtiin olevan hyvänä puolena myös se, että näin haastattelusta jäisi konkreettinen tuotos, joka tukisi analysointivaihetta erityisesti silloin jos haastattelua ei voitaisi nauhoittaa.

5.4 Haastateltavien valinta ja aineiston keruu

Haastateltavien valinnassa ensimmäisiä ratkaistavia asioita oli haastateltavien lukumäärä. Toisaalta haluttiin saada tietoa useamman kuin yhden yksintulleen nuoren kokemuksesta, mutta toisaalta opinnäytetyötä varten ei olisi mahdollista haastatella perusteellisesti kovin suurta ihmisjoukkoa. Hirsjärven ym. (2009, 181) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kokoa ei määrittele se, että siitä voisi löytää keskimääräisyyksiä tai tilastollisia säännönmukaisuuksia. Aineisto voi koostua vain yhdestä haastateltavasta, mutta toisaalta siihen voi kuulua useidenkin henkilöiden haastatteluja. Lisäksi vaikka laadullisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä yleistäviä päätelmiä, voidaan yksittäistä tapausta riittävästi tarkastelemalla löytää myös yleisellä tasolla toistuvia tekijöitä (Hirsjärvi ym. 2009, 181–182). Lopulta päädyttiin siihen, että haastateltavaksi kysytään kaikkia niitä nuoria, joita sosiaalityöntekijä tapaa joulukuun 2012 aikana. Optimitilanteeksi määriteltiin neljä haastateltavaa.

Toisena pohdinnan aiheena haastateltavien valinnassa olivat kielikysymykset ja mahdollinen tulkin käyttäminen haastatteluissa. Tulkin käytöstä kuitenkin luovuttiin melko varhaisessa vaiheessa korkeiden kustannusten vuoksi ja toisaalta koska haastattelutilanne haluttiin pitää mahdollisimman rentona ja keskustelunomaisena. Tulkin käyttämisen pelättiin lisäävän jännittyneisyyttä ja muodollisuutta haastattelutilanteessa ja näihin epäilyksiin saatiin myös vahvistusta aiempiin tutkimuksiin tutustuessa. Esimerkiksi Jenni Sopenen (2011, 47) on tutkinut samaa ihmisryhmää opinnäytetyössään ja tuo pohdinnassaan esille, että ilman tulkkia tehdyt haastattelut olivat olleet keskustelempia ja monipuolisempia kuin tulkin kanssa tehdyt haastattelut, jotka olivat olleet enemmän kyselynomaisia. Tulkin käytön ohella toinen ratkaisu kielihaasteisiin olisi ollut se, että haastateltaviksi olisi valikoitu sellaisia yksintulleita nuoria, joiden suomen kielen taso on hyvä. Haastateltavien valikoiminen kielitaidon perusteella nähtiin kuitenkin ongelmallisena. Ainoastaan hyvän suomen kielen tason omaavien haastattelemineen voisi vääristää tutkimustuloksia, sillä kokemukset esimerkiksi tuen tarpeista saattaisivat olla erilaisia heille joilla on hyvät suomen kielen taidot, kuin heille joille esimerkiksi asioiden hoitaminen suomen kielellä on vaikeaa. Kielihaasteisiin päätettiinkin vastata suunnittelemalla haastattelutilanne apuvälineineen sellaiseksi, että kielivaikeuksista johtuvat väärinymmärrykset jäisivät mahdollisimman vähäisiksi.

Sopivien haastateltavien etsimisessä käytettiin apuna opinnäytetyön työelämätahoa eli Härmälän perheryhmäkodista poismuuttaneiden nuorten jälkihuollon sosiaalityöntekijää. Haastateltavien hankkiminen tapahtui käytännössä siten, että jälkihuollon sosiaalityöntekijä tiedusteli joulukuussa 2012 asiakastapaamisten yhteydessä nuorilta heidän halukkuuttaan osallistua opinnäytetyön haastatteluihin. Tässä yhteydessä nuorille esitettiin tarkoitusta varten laadittu yhteydenottokirje. Halukkaat nuoret allekirjoittivat yhteydenottokirjeen ohessa olevan yhteydenottolomakkeen, jossa he antoivat yhteystietonsa ja luvan siihen, että sosiaalityöntekijä luovuttaa kyseisen lomakkeen opinnäytetyön tekijöille.

Yhteydenottokirjeessä haastateltaviin oli selvitetty opinnäytetyöhön liittyviä asioita, kuten oppilaitoksen ja koulutusohjelmien nimet, opinnäytetyön tekijöiden nimet, opinnäytetyön aihe sekä se, että opinnäytetyöllä kerättyä tietoa voidaan mahdollisesti käyttää hyväksi palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä. Lisäksi yhteydenottokirjeessä selvitettiin haastatteluun osallistumiseen liittyvät asiat, kuten se että osallistuminen haastatteluun on vapaaehtoista ja että haastateltavan henkilöllisyys ei tule ilmi opinnäytetyössä. Yhteydenottokirjeessä oli myös mainittuna, että haastattelu tehdään suomen kielellä ja nauhoitetaan, jos haastateltava antaa nauhurin käytölle suostumuksensa. Nauhoitukseen liittyen oli myös mainittu, että nauhoitetta eivät kuuntele opinnäytetyön tekijöiden lisäksi muut ihmiset ja että nauhoitteet hävitetään käytön jälkeen. Lisäksi yhteydenottokirjeessä kerrottiin haastattelukertoja olevan yhteensä kaksi, joiden jälkeen haastateltavalle annetaan elokuvalippu kiitokseksi haastatteluun osallistumisesta.

Yhteydenottolomakkeita palautui joulukuun 2012 loppuun mennessä opinnäytetyön tekijöille kolme kappaletta ja lomakkeen palauttaneisiin nuoriin oltiin yhteydessä tammikuussa 2013. Valitettavasti yksi nuorista päättikin viime hetkellä olla osallistumatta haastatteluun, eikä tilalle ollut aikaresurssien puitteissa mahdollista saada uutta nuorta, joten haastateltavia nuoria oli lopulta kaksi. Kummankin nuoren kanssa sovittiin heille sopivasta ajasta ja paikasta ensimmäiselle haastattelulle. Molemmat nuoret halusivat haastattelun pidettävän heidän kotonaan. Haastateltavat olivat siis yksintulleita nuoria, jotka ovat asuneet Härmälän perheryhmäkodissa ja jotka ovat täysi-ikäistymisensä jälkeen olleet jälkihuollon piirissä. Molemmilla haastateltavilla oli lisäksi kokemusta Settlementti Naapurin Nuorten tuetusta asumisesta. Haastateltavien hankkiminen työelämätahon kautta oli tutkimuksen kannalta järkevää, sillä haastateltavilla tuli olla kokemusta yksintulon lisäksi perheryhmäkotiajan jälkeisestä jälkihuollosta. Sosiaalityöntekijän

henkilökohtaisesti esittämän yhteydenottokirjeen valintaa puolsi myös se, että nuorten lähestymisen postitse arveltiin mahdollisten kielivaikeuksien takia olevan tehoton yhteydenottokeino.

Alusta asti oli selvää, että haastattelut halutaan nauhoittaa ja litteroida myöhempää aineiston analyysia varten. Haastattelun nauhoittamiseen päädyttiin, koska nauhoittaminen mahdollistaa sellaisen informaation keräämisen, jonka saaminen pelkkien muistiinpanojen avulla olisi hankalaa. Haastattelun nauhoittaminen mahdollistaa haastattelun sisällön sekä taukojen ja äänenpainojen tarkan tallentumisen. Haastattelun nauhoittamisessa tärkeää on se, että haastateltavalle kerrotaan nauhoituksesta ja häneltä pyydetään suostumus siihen. Lisäksi on informoitava haastateltavaa siitä, miksi haastattelu nauhoitetaan, mitä nauhoitteella tehdään, kuinka nauhoitteita säilytetään, miten ne tuhotaan aineiston analyysin jälkeen ja kuinka haastateltava on tunnistettavissa nauhoitteesta. (Oliver 2010, 46–47.) Tämän opinnäytetyön yhteydessä haastateltaville selvennettiin edellä mainittuja haastattelun nauhoittamiseen liittyviä asioita sekä suostumuslomakkeessa että henkilökohtaisesti.

Haastattelut toteutettiin tammikuussa 2013. Ensimmäisen haastattelukerran yhteydessä haastateltavan kanssa käytiin läpi vielä erillinen suostumuslomake, joka sisälsi jo yhteydenottokirjeessä käsitellyt asiat ja jossa lisäksi kysyttiin haastateltavan suostumusta nauhurin käytölle. Suostumuslomakkeen läpikäymisellä haluttiin varmistaa, että haastateltava ymmärtää haastattelun tarkoituksen ja luottamuksellisuuteen sekä henkilötietojen käsittelyyn liittyvät asiat. Suostumuslomakkeita allekirjoitettiin omat kappaleensa sekä haastateltaville että opinnäytetyön tekijöille. Ensimmäisellä haastattelukerralla käsiteltiin kaksi ensimmäistä teemaa: *arki* sekä *minä ja muut*. Kolmas teema, *kahden kulttuurin yhdistäminen*, käytiin läpi toisella haastattelukerralla. Haastattelukertojen välinen aika vaihteli vuorokaudesta yhdeksään päivään.

Molemmat opinnäytetyöntekijät toimivat haastatteluissa haastattelijoina. Haastattelujen aluksi haastateltaville selvitettiin, miten haastattelussa tullaan toimimaan ja esiteltiin haastattelussa apuvälineenä käytettävät laput ja kartongit. Ensin haastateltavalle annettiin eteensä yhtä haastatteluteemaa vastaava kartonki ja selitettiin, millaisesta teemasta on kyse. Tämän jälkeen haastateltavalle annettiin haastatteluteeman osa-alueita sisältäviä lappuja yksi kerrallaan. Jokaisen lapun kohdalla käytiin keskustelua osa-alueesta ja sen sisällöistä. Joidenkin lappujen kohdalla haastateltavat tekivät nopeastikin päätöksiä

siitä, sijoittuuko osa-alue vahvuuksien vai tuen tarpeiden puolelle, mutta joidenkin lap-
 pujen kohdalla asiaa pohdittiin enemmän. Haastateltavat saattoivat esittää osa-alueista
 tarkentavia kysymyksiä ja heille selitettiin käsitteitä, jotka olivat vieraita. Lisäksi haas-
 tattelijat tekivät jokaisen lapun kohdalla osa-alueisiin liittyvistä väittämistä johdettuja
 kysymyksiä, sekä tarvittaessa lisäkysymyksiä (ks. liite 3. Haastattelurunko). Kysymyk-
 set olivat hyödyllisiä erityisesti silloin, jos haastateltavan oli vaikea hahmottaa osa-
 aluetta tai sijoittaa sitä joko vahvuudeksi tai tuen tarpeeksi. Kuvassa 1, 2 ja 3 on esitet-
 tynä otteita haastattelujen tuloksena syntyneistä kartongeista, joihin haastateltavat ovat
 eritelleet itsenäistymisen osa-alueita asteikolla vahvuudet – tuen tarpeet.

KUVA 1. Esimerkki arjen haastatteluteeman toiminnallisesta tuotoksesta

KUVA 2. Esimerkki minä ja muut -haastatteluteeman toiminnallisesta tuotoksesta

KUVA 3. Esimerkki kahden kulttuurin yhdistäminen – haastatteluteeman toiminnallisesta tuotoksesta

Kun kaikki teeman osa-alueet oli käsitelty, palattiin lopuksi vielä teemaan kokonaisuutena. Haastateltavalta kysyttiin, miten ja miltä taholta häntä on tuettu eri osa-alueiden opettelussa, ja millaisia kokemuksia hänellä on saamastaan tuesta. Haastateltavalta kysyttiin myös, onko tuki ollut hänen mielestään riittävää ja olisiko hän halunnut tai tarvinnut jotain muuta tukea itsenäistymisprosessissaan. Lisäksi keskusteltiin haastateltavan tämän hetken tuen tarpeista ja siitä, mistä ja millaista tukea hän vielä kaipaisi. Tuesta keskusteltaessa haastateltavat kävivät kartongille kiinnittämiensä lappujen avulla läpi eri osa-alueita tuen näkökulmasta. Toisen haastattelukerran lopuksi haastateltavaa pyydettiin vielä erikseen miettimään jälkihuollon aikaista aikaa ja kertomaan kokemuksiaan sen aikana saamista tukitoimista sekä niiden riittävydestä.

5.5 Aineiston analyysi

Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, joka soveltuu kaikkien laadullisten aineistojen analysointiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Tuomi ja Sarajärvi (2009, 92) esittelevät tutkija Timo Lainetta mukaillen yleisen kuvauksen sisällönanalyysin etenemisestä. Opinnäytetyön aineiston analyysissä noudatettiin soveltuessa tätä kuvausta. Tuomen ja Sarajärven (2009, 92) mukaan aineiston analyysi aloitetaan päättämällä, mitkä asiat aineistossa ovat kiinnostavia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoria ohjaa analyysiyksiköiden valintaa aineistosta, mutta analyysi ei perustu suoraan teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96) Tässä opinnäytetyössä aineistossa kiinnostavat asiat rajautuivat osittain teemahaastattelussa käytetyn yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan avulla, joten analyysi oli teoriaohjaava.

Aineiston analysointia varten aineisto on muutettava tutkittavaan muotoon. Laadullisessa tutkimuksessa haastatteluaineisto muutetaan tekstimuotoon, mitä kutsutaan litteroinniksi. (Vilka 2005, 115.) Tässä vaiheessa aineistosta erotellaan, merkitään ja nostetaan erilleen tutkimuksen kannalta kiinnostavat asiat, jolloin kaikki muu materiaali jää analyysin ulkopuolelle (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92). Vaikka litterointi onkin työläs vaihe tutkimuksessa, helpottaa se tutkimusaineiston läpikäyntiä, ryhmittelyä ja luokittelua analysointivaiheessa. Tutkimusaineistoon voidaan tutkimuksen tavoitteen sekä aineiston analyysitavan salliessa tehdä myös osittainen litterointi käyttäen apuna tutkimuksen teema-alueita. (Vilka 2005, 115–116.) Myös Hirsjärvi ja Hurme (2000, 139) esittävät, että litteroinnin tarkkuudesta ei ole yleispätevää sääntöä, vaan tutkimustehtävä ja tutki-

musote vaikuttavat siihen, kuinka tarkasti aineisto on litteroitava. Tässä opinnäytetyössä haastatteluaineisto litteroitiin niiltä osin, jotka käsittelivät haastatteluteemoihin liittyviä asioita, mutta epäviralliset osiot, kuten seuraavien haastatteluajankohtien sopimiset jätettiin litteroinnin ulkopuolelle.

Seuraavassa vaiheessa aineisto voidaan teemoitella eli pilkkoa ja ryhmitellä aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Analyysin tässä vaiheessa litteroidut vastaukset ja haastattelun osat jäsennettiin taulukoimalla ne haastattelun teemojen ja yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan mukaisten otsikoiden alle. Litteroiduista alkuperäisistä ilmaisuista myös luotiin redusoimalla pelkistettyjä ilmaisuja, joiden avulla taulukosta voitiin luokitella lisää aineistoa. Näin voitiin esimerkiksi nostaa aineistosta esille kokemuksia saadusta tuesta. Tällä tavoin käytiin läpi koko aineisto, josta luokiteltiin yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan osa-alueet sen mukaan oliko ne koettu vahvuudeksi vai tuen tarpeiksi.

Koska teemahaastattelussa käytetty kartta yksintulleen itsenäistymisestä sisälsi paljon osa-alueita ja toisaalta haastateltavia nuoria oli vain kaksi, oli väistämätöntä että jotkin osa-alueet jäivät haastattelussa aineistoarvoltaan vähäisemmiksi kuin toiset. Tästä syystä koko aineisto taulukoitiin vielä erikseen sen mukaan, millainen anti kullakin osa-alueella oli tutkimuskysymyksiin nähden. Jokaiselle osa-alueelle annettiin haastateltavakohtaiset pisteytykset asteikolla yhdestä kolmeen sen mukaan, kuinka paljon sisältöä haastateltava on osa-alueelle tuottanut. Samalla tavalla pisteytettiin jokaisen osa-alueen kohdalla myös asiantuntijahaastatteluista saatu osa-alueeseen liittyvä tietomäärä. Näin löydettiin kaikista kolmesta haastattelun pääteemasta keskeisimmät osa-alueet, jotka nostettiin tarkemman tarkastelun alaisiksi.

6 YKSINTULLEIDEN MAAHANMUUTTAJANUORTEN KOKEMUKSIA ITSENÄISTYMISSPROSESSISTA

Haastatteluaineistosta nousseita vahvuuksia, tuen tarpeita ja kokemuksia itsenäistymisprosessin aikana saadusta tuesta käsitellään tässä opinnäytetyön kuudennessa luvussa haastatteluteemojen avulla jäseneltyinä. Alaluvuissa 6.1, 6.2 ja 6.3 vastataan kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen nostamalla esiin keskeisimpiä itsenäistymisprosessin vahvuuksia ja tuen tarpeita haastatteluteemoista *arki, minä ja muut* sekä *kahden kulttuurin yhdistäminen*. Koetuista vahvuuksista ja tuen tarpeista on jokaisessa teemassa esitetty taulukko, jossa kyseisen teeman osa-alueet on eritelty sen mukaan, ovatko haastateltavat määritelleet ne vahvuuksikseen vai tuen tarpeikseen. Taulukoihin on lisäksi nimetty kolmanneksi osioksi välimaaston vastaukset, sillä joidenkin osa-alueiden kohdalla haastateltavat kokivat, että osa-alue sisältää sekä asioita, jotka ovat heille vahvuuksia että asioita, joissa he kokivat tarvitsevansa vielä tukea. Eri osa-alueiden kohdalla tuodaan myös esille, mistä tai keneltä nuoret ovat mahdollisesti saaneet tukea taidon oppimisessa ja hallitsemisessa. Alaluvussa 6.4 puolestaan esitellään kolmannen tutkimuskysymyksen mukaisesti haastateltavien kokemuksia itsenäistymisprosessin aikana saamastaan tuesta. Nuorten kokemuksia vahvuuksistaan, tuen tarpeistaan ja saamastaan tuesta pyritään konkretisoimaan esittämällä joitakin suoria lainauksia haastattelusta. Lainaukset on esitetty kursiivilla ja lainausten sisällä voi olla suluissa huomautuksia, joiden tarkoitus on tarkentaa tai täydentää lainausta. Nämä huomautukset erottuvat lainauksista sulkeiden lisäksi siten, että niitä ei ole kursivoitu. Haastatteluista poimitut sitaatit on anonymiteetin turvaamisen vuoksi jätetty yksilöimättä tietyn haastateltavan sanomiksi.

6.1 Vahvuuksia ja tuen tarpeita Arki –teemassa

Arjen tema näyttäytyi haastatteluissa helposti lähestyttävänä kokonaisuutena. Pääosin teeman osa-alueet koostuvat konkreettisista asioista, joita nuori tekee ja osaa, mikä helpotti myös asioiden käsittelyä sekä jaottelua vahvuuksiksi ja tuen tarpeiksi. Arjen osa-alueiden kohdalla nuoret myös osasivat eritellä, minkä osa-alueiden oppimisessa he olivat saaneet tukea ja miltä taholta. Taulukossa 2 on eriteltyinä kaikki arjen teemaan kuuluvat osa-alueet sen mukaisesti, ovatko haastateltavat määritelleet ne vahvuuksikseen vai tuen tarpeikseen. Taulukon jälkeen käsitellään aineistosta keskeisimmiksi

nousseita osa-alueita avaamalla kunkin osa-alueen kohdalla käsiteltyjä asioita sekä kuvaamalla osa-alueen sijoittumista vahvuus – tuen tarve -asteikolla.

TAULUKKO 2. Vahvuuksia ja tuen tarpeita: Arki

VAHVUUKSIA JA TUEN TARPEITA: ARKI		
VAHVUUDET	VÄLIMAASTON VASTAUKSET	TUEN TARPEET
Ruuanlaitto		Vuorokausirytmä
Kodista huolehtiminen		
Puhtaudesta huolehtiminen		
Terveystä huolehtiminen		Terveystä huolehtiminen
Raha-asioiden hoitaminen	Raha-asioiden hoitaminen	
Avun pyytäminen		
Koulun / työn hoitaminen	Koulun / työn hoitaminen	
	Työnhakutaidot	Työnhakutaidot
Vapaa-aika		Vapaa-aika
Arjesta nauttiminen		Arjesta nauttiminen

6.1.1 Ruuanlaitto ja kodista huolehtiminen

Arjen osa-alueista selvimmin vahvuuksina näyttäytyivät ruuanlaitto ja kodista huolehtiminen. Itsenäistyvän nuoren roolikartan mukaan ruoanlaittajan roolin kehittyneisyyttä arvioitaessa otetaan huomioon oman ruokatalouden suunnittelun, ruokaostoksilla käymisen ja perusruuan tekemisen taidot (Kaskia 2011, 33–35). Nuoret kertoivat oppineensa ruuanlaiton jo lapsina kotimaassaan ja laittavansa itselleen ruokaa päivittäin tai lähes päivittäin. Perheryhmäkodilla asuessa ruuanlaittoon liittyvät taidot olivat ohjaajien tuella vahvistuneet ja lisäksi oli opittu valmistamaan myös suomalaista perusruokaa. Omia ruuanlaittotaitoja arvioitiin normaaleiksi ja toinen vastaajista koki ruuanlaiton myös itselleen mieluisaksi tekemiseksi.

Kodin kunnossa pitäjän rooli sisältää itsenäistyvän nuoren roolikartassa siivoamisen, järjevän sähkön ja veden käytön sekä viihtyisyyden luomisen taidot (Kaskia 2011, 33–35). Haastattelussa osa-alueesta käytettiin nimeä kodista huolehtiminen ja osa-alueen

sisältöön myös lisättiin jätteiden lajittelu ja sopivan suuruiset asumiskustannukset. Haastateltavat nuoret arvioivat sekä asumiskustannuksensa että vesi- ja sähkölaskunsa sopivan suuruisiksi. Asiantuntijahaastattelussa aiemmin esiin tulleet maahanmuuttajanuorten taidot kodista huolehtimisessa (Leppänen & Virtanen 2012) sopivat hyvin yhteen siihen, että myös nuorten haastatteluissa siisteyteen liittyvät taidot koettiin hyväksi ja kodista huolehtimisen osa-alue kokonaisuudessaan arvioitiin vahvuudeksi. Osa kodista huolehtimisen sisällöistä, kuten siivoaminen, oli opittu jo kotimaassa, ja osassa nuoret kertoivat saaneensa tukea ohjaajilta perheryhmäkodilla ja tuetun asumisen lähiohjaajalta. Yksinkertaisimmillaan tuki näyttäytyi esimerkiksi siinä, että lähiohjaaja oli auttanut juuri omaan asuntoonsa muuttanutta nuorta löytämään taloyhtiön pyykkituvan:

”- - ohjaaja tulee mun kanssa ja näyttää missä se (pyykkitupa) on ja sitten mä voin käyttää.”

6.1.2 Vuorokausirytm

Selvimmän tuen tarpeeksi arjen teemasta nousi vuorokausirytm. Itsenäistyvän nuoren roolikartassa vuorokauden rytmittäjän rooliin kuuluvat ajoissa nukkumaan meneminen, ajoissa herääminen sekä työn, vapaa-ajan ja levon tasapainottaminen. (Kaskia 2011, 33–35), joista karttaan yksintulleen itsenäistymisen osa-alueista sisällytettiin ajoissa nukkumaan meneminen ja herääminen. Maahanmuuttajuuteen ja pakolaisuuteen mahdollisesti liittyvät tekijät, kuten traumaattiset kokemukset ja kuormittava elämäntilanne, voivat aiheuttaa unettomuutena ilmenevää psykosomaattista oireilua (Räty 2002, 122–123). Haastateltavat kertoivatkin heillä olevan nukahtamisvaikeuksia, uniongelmia sekä niistä johtuvaa väsymystä aamuisin ja päivisin.

”Aamulla on vähän vaikea, ja nukkumassa on vaikeekin.”

Toisaalta toinen vastaajista ei kokenut väsymyksen niinkään haittaavaan yleistä toimintakykyä, vaikka valvottu yö olisikin vienyt veronsa. Vaikka nukkuminen ja vuorokausirytm sijoittuivat tuen tarpeiksi, koki haastateltava kuitenkin selviävänsä päivittäisistä toimistaan väsymyksestä huolimatta.

”Ei vahvuus nukkuminen, mutta päivällä on ok – – joo, päivällä mä teen kaikesta jos olen väsynyt tai en.”

Syitä nukahtamisvaikeuksille ja uniongelmille pohtiessa nousi esille muun muassa se, että yksin asuessa kukaan ei ole ollut muistuttamassa nukkumaan menosta. Perheryhmäkodilla ohjaajat ovat kehottaneet nuoria yöpuulle jos nämä ovat valvoneet liian myöhään, mutta yksin asuessa vastuu onkin itsellä ja ilta saattaa venyä pitkäksi esimerkiksi tietokoneen ääressä.

”– – kun mä olin ryhmäkodissa, ohjaajat sanoivat: mene nukkuun, ja sitten menin nukkuun, mutta joskus nyt, mä katselen televisiota tai käytän tietokone.”

6.1.3 Koulun ja työn hoitaminen

Itsenäistyvän nuoren roolikartassa koulun ja työn hoitajan rooliin kuuluu ajoissa herääminen, koti- ja työtehtävien hoitaminen sekä työajoista kiinni pitäminen (Kaskia 2011, 33–35). Yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartassa koulun ja työn hoitamiseen sisällytettiin kouluun ja töihin ajoissa meneminen sekä koti- ja työtehtävien tekeminen. Vaikka yksintulleiden nuorten vahvuutena voidaan pitää motivaatiota opiskeluun, on koulunkäynnissä myös haasteita. Vaihtelevat koulutustaustat kotimaassa, kulttuuriset perinteet koulutuksen arvostuksessa, kielivaikeudet ja toisaalta vaikeus päästä opiskelemaan toivomaansa alaa voivat luoda haasteita koulunkäynnille. (Kalliomäki & Orsama 2012; Leppänen & Virtanen 2012; Tähti 2012) Koulun hoitaminen nousikin esiin arjen osa-alueista sekä vahvuutena että niin sanottuna välimaaston vastauksena. Toinen haastateltavista kuvasi koulun hoitamista vahvuutenaan ja koki myös olevansa hyvä koulussa. Koulunkäyntitaidot myös määriteltiin erityiseksi vahvuudeksi niin sanotussa ”tyhjässä lapussa”, johon sai halutessaan itse kirjoittaa jonkin erityisen vahvuuden tai tuen tarpeen.

”Mä käyn koulua, se on helppoa joo.”

Koulun hoitaminen sijoittui kuitenkin myös välimaastoon, sillä siihen liittyi myös tuen tarpeita. Varsinkin kielen osaaminen ja kielivaikeudet koettiin hankaliksi erityisesti

koulutehtävien ja läksyjen kohdalla. Haasteista huolimatta koulunkäyntiä pidettiin kuitenkin hyvänä ja tärkeänä asiana.

” – – koska esimerkiksi jos mä opiskelen kemia tai fysiikka, se ei ole mun äidinkieli ja se on vaikea. Et ymmärtää sanat, kaikki sanat.”

Läksyapua oli perheryhmäkodissa asumisen aikana saanut ohjaajilta, mutta yksin asuessa tukea läksyihin jouduttiin hakemaan muualta. Kumpikin vastaajista oli saanut tukea läksyjen tekemiseen Tyttöjen talolta, mutta tuen hakeminen sieltä ei ole ollut säännöllistä aukioloaikojen sopimattomuuden takia. Toinen haastateltava kuvasi saaneensa koulutehtäviin tukea koulusta opettajalta, ja toinenkin haastateltavista suunnitteli seuraavalla kerralla pyytävänsä opettajalta apua. Opettajalta avun pyytäminen koettiin myös luontevana.

”Jos se on vaikea, mä kerron opettajalle ja hän yrittää uudestaan.”

Koulutehtävien ohella kouluun hakeminen ja työharjoittelupaikkojen etsiminen olivat asioita, joissa nuoret kertoivat saaneensa tukea. Tukea oli saatu perheryhmäkodin ja tuetun asumisen ohjaajilta sekä sosiaalityöntekijältä. Konkreettisimmillaan tuki oli ollut sopivien työharjoittelupaikkojen etsimistä, mutta myös yhdessä pohdiskelua ja keskustelua esimerkiksi sopivasta koulutusalaista.

6.1.4 Vapaa-aika ja arjesta nauttiminen

Itsenäistyvän nuoren roolikartassa itsensä innostajan tavoiterooli jakautuu kolmeen tekorooliin: itselleen virikkeiden keksimiseen, harrastusten miettimiseen ja harrastamiseen sekä pienistä asioista iloitsemiseen (Kaskia 2011, 33–35). Yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartassa nämä sisällöt jaettiin kahden eri otsikon alle. Vapaa-ajan osa-alueeseen liitettiin mieluisa harrastus ja mielekkään tekemisen keksiminen itselleen, ja arjesta nauttimisen alle tuotiin pienistä asioista iloitseminen. Arjesta nauttimiseen lisättiin myös arjen rutiinien sekä ajoittaisen tylsyyden ja niukkuuden sietäminen, jotka itsenäistyvän nuoren roolikartassa olivat sinnittelijän tavoiteroolin alla (Kaskia 2011, 33–35). Haastatteluaineistossa vapaa-ajan ja arjesta nauttimisen osa-alueet esiintyvät hieman ristiriitaisesti. Esimerkiksi toinen vastaajista oli sijoittanut vapaa-ajan osa-alueen

vahvuuksien puolelle, mutta aiheesta käyty keskustelu sekä muualla haastattelussa vapaa-aikaa kuvaavat vastaukset määrittivät asiaa toisin. Haastattelussa ilmeni, että haastateltavalla ei ole varsinaisia harrastuksia ja vapaa-ajan vietto painottuu kotiin. Arjesta kyettiin iloitsemaan ajoittain, mutta ajoittain sen ei koettu olevan mukavaa.

”Ihan sama mulle, kaikki päivät on sama. Mä menen kouluun ja takaisin, ja olen kotona.”

Toisella vastaajalla oli harrastus ja lisäksi toiveissa oli uuden harrastuksen aloittaminen. Koska haastateltava ei tiennyt, miten ja missä lajia voisi harrastaa, oli aloittaminen kuitenkin jäänyt. Haastateltava ei ollut etsinyt tukea harrastuksen aloittamiseen, mutta asiaa pohdittuaan totesi, että kysymällä olisi ehkä saanut apua asiaan. Toinen vastaajista oli myös suuremmin tyytymätön vapaa-aikaansa ja ilmaisi toivovansa muutosta vapaa-aikaansa. Arkeen kuitenkin löydettiin piristystä kavereiden tapaamisesta.

”Haluan muuttaa (vapaa-aikaa), koska aina mä olen kotona jos en mene koulu tai kauppa tai ulkona. Ja mä haluan joskus ulkona käveleminen ja muuta.”

Yksintulleiden nuorten kanssa työskentelevien mukaan yksinäisyys voi näyttäytyä negatiivisena tekijänä joidenkin nuorten arjessa. Kotimaassa nuori on asunut perheensä kanssa ja perheryhmäkodilla nuoren ympärillä on jatkuvasti ollut paljon sekä toisia nuoria että ohjaajia. Toisille nuorille omilleen muuttaminen onkin ensimmäinen kerta, kun nuori joutuu opettelemaan yksinoloa. (Kalliomäki & Orsama 2012.) Yksinäisyyden kokemukset tulivat esille myös haastatteluaineistossa, vaikka siitä ei nuorilta suoraan kysytykään. Yksin asuminen koettiin vaikeaksi asiaksi ja toinen haastateltava kuvasi sitä myös kulttuurisesti vieraaksi ilmiöksi, sillä kotimaassa tapana on muuttaa vanhempien luota vasta avioitumisen yhteydessä, eivätkä ihmiset yleisesti ottaen asu yksin.

”Mä en asun yksin enää, ennen, joo. Se tulee vaikee mulle. Jos olen Härmälän perheryhmäkodissa, on sama kun minun perhe. Mutta jos mä muutin täällä yksin, sitten tulee minulle vaikee ja mä oon yksin.”

6.2 Vahvuuksia ja tuen tarpeita Minä ja muut –teemassa

Taulukossa 3 näkyy eriteltyinä Minä ja muut – teemaan liittyvät osa-alueet sen mukaan, ovatko nuoret kokeneet ne vahvuuksiksi vai tuen tarpeiksi. Teemasta kaikista selkeimpänä vahvuutena nousi tulevaisuuteen suuntautuminen. Tunnetaidot, ihmissuhteiden hoitaminen sekä sosiaaliset taidot niin vahvuuksiksi, tuen tarpeiksi kuin näiden välillekin. Osa-alueet käsitellään tarkemmin seuraavissa kappaleissa.

TAULUKKO 3. Kokemuksia vahvuuksista ja tuen tarpeista: Minä ja muut.

VAHVUUKSIA JA TUEN TARPEITA: MINÄ JA MUUT		
VAHVUUDET	VÄLIMAASTON VASTAUKSET	TUEN TARPEET
Itsensä suojeleminen		
Itsensä arvostaminen		
Ulkonäkönsä hyväksyminen	Ulkonäkönsä hyväksyminen	
Tulevaisuuteen suuntautuminen		
Kärsivällisyys		
Tunnetaidot		Tunnetaidot
Ihmissuhteiden hoitaminen		
Sosiaaliset taidot	Sosiaaliset taidot	
Median käyttäminen		
Sääntöjen ja sopimusten noudattaminen		

6.2.1 Tulevaisuuteen suuntautuminen

Tulevaisuuteen suuntautuminen nousi minä ja muut -teeman aineistosta voimakkaasti esiin vahvuutena. Itsenäistyvän nuoren roolikartan mukaan tähän osa-alueeseen kuuluu tulevaisuuden pohtiminen, rohkaistuminen haaveilemaan, tavoitteiden asettaminen itselleen sekä niiden eteen työskenteleminen (Kaskia 2011, 33–35). Haastateltavat sijoittivat

itse tulevaisuuteen suuntautumisen vahvuudekseen, ja tulevaisuuden suunnitelmat ja eteenpäin suuntautuminen nousivat esiin myös muita aiheita käsiteltäessä.

Nuoruuteen ja itsenäistymiseen liittyviä keskeisimpiä kehitystehtäviä Havighurstin mukaan ovat muun muassa perhe-elämään ja työelämään valmistautuminen. Nuori siirtyykin aikuisuuteen esimerkiksi ihmissuhteisiin ja ammatinvalintaan liittyvien valintojen kautta. (Nurmi 2008, 258–259.) Myös haastateltavilla nämä elämänalueet nousivat vahvasti esiin tulevaisuutta ja siihen suuntautumisesta käsiteltäessä. Haastateltavilla oli selkeitä tavoitteita ja päämääriä elämässään, esimerkiksi koulutuksen loppuun saattaminen sekä perheen perustaminen. Nuoret myös kertoivat saaneensa tulevaisuuteen suuntautumisessa tukea pohtimalla työntekijöiden kanssa tulevaisuudensuunnitelmiaan. Haastateltavat pohtivat myös sitä, että vaikka oma elämä oli muuttunut paljonkin, muutos oli kuitenkin tapahtunut hyvään suuntaan ja tulevaisuus nähtiin menneisyyttä merkityksellisempänä asiana.

”Mutta aina, joka vuosi, vaihtelee. Mitä mä olin viime vuonna ja, tulevaisuus, en tiedä mitä tapahtuu. Mutta kun mä katson minun historia, ehkä joka vuosi tulee hyvää. Hyvempi kuin ennen.”

6.2.2 Tunnetaidot

Itsenäistyvän nuoren roolikartassa tunnetaitoihin kuuluviksi asioiksi määriteltiin omien tunteiden tunnistaminen ja hyväksyminen, kykenevyys kertoa omista tunteistaan ja hakea lohdutusta sekä kyky keksiä keinoja, joilla piristää itseään ja kohottaa mielialaansa (Kaskia 2011, 33–35). Toinen haastateltavista sijoitti tunnetaidot vahvuuksien puolelle, ja toinen tuen tarpeiden puolelle. Tunnetaidot tuen tarpeiden puolelle sijoittanut haastateltava koki, että mielialan ollessa matalalla, hänen on vaikea saada mielialaa paremmaksi. Molemmat haastateltavat kuitenkin nimesivät yhdeksi keinokseen parantaa mielialaansa muille ihmisille puhumisen. Esimerkiksi surusta puhuttiin ystäville ja työntekijöille, jonka koettiin tuovan helpotusta pahaan oloon.

”Mä soitan mun kaveri. Ja mä kerto hänelle.”

Toinen haastateltavista kertoi, että hän kykenee ongelmitta kertomaan esimerkiksi ystävilleen omista tunteistaan ja olostaan. Toinen haastateltava taas kuvasi, ettei tunteista puhuminen edes ystäville ole niin helppoa.

”Joskus, mutta joskus olen vihainen ja en mää kerro mitään, mutta jos he näkevät mun kasvo, he kysyvät ”mitä sulle tapahtu” sitten ehkä mä voin kerto.”

6.2.3 Ihmissuhteiden hoitaminen ja sosiaaliset taidot

Haastateltavien vastaukset ihmissuhteiden hoitaminen sekä sosiaaliset taidot –osioihin käsittelivät niin vahvasti samoja teemoja ja aihepiirejä, että ne esitellään myös tässä yhtenä kokonaisuutena. Ihmissuhteiden hoitamiseen kuuluu itsenäistyvän nuoren roolikartan mukaan ystävien hankkiminen ja itse ystäväenä toiminen toiselle, hyvän ja aidon ystävyuden tunnistaminen, ystävien tapaaminen, vieraanvaraisuus sekä yhteyden pitäminen läheisiin ja sukulaisiin (Kaskia 2011, 33–35). Toinen haastateltavista katsoi ihmissuhteiden hoitamisen menevän itsellään vahvuuksien puolella, ja toinen taas sijoitti sen vahvuuksiin ja tuen tarpeiden välimaastoon. Toinen haastateltavista kertoi, että vaikka hän muuten tuleekin ihmisten kanssa helposti toimeen, uusiin ihmisiin tutustuminen tuntuu hieman vaikealta.

Molemmilla haastateltavilla oli kavereita ja ainakin yksi hyvä ystävä, ja ystävien kanssa vietettyyn aikaan kuului hyvin samanlaisia asioita kuin nuorilla tyypillisesti, kuten kaupungilla käymistä tai elokuvien katselua. Haastateltavien ystävät olivat muita samanmaalaisia sekä toisia maahanmuuttajataustaisia nuoria, joihin oli tutustuttu pääasiassa perheryhmäkodilla tai koulussa. Kummallakaan haastateltavista ei ollut suomalaisia kavereita, ja kantaväestöön kuuluvia nuoria tavattiin vain satunnaisesti Tyttöjen talon toiminnassa. Haastateltavat eivät kuitenkaan itse kokeneet vähäistä kontaktia kantaväestön nuoriin ongelmalliseksi, vaan kuvasivat siinä olevan sekä hyviä että huonoja puolia. Sukulaisiinsa haastateltavat pitivät yhteyttä säännöllisesti. Toisella haastateltavista oli sukulaisia myös Suomessa, ja hän kertoi viettävänsä heidän luonaan aikaa aina lomakoikoina.

Sosiaaliset taidot -osa-alueeseen kuuluu erilaisten ihmisten kanssa toimeen tuleminen, erilaisten sosiaalisten tilanteiden sietämien sekä sen hyväksyminen, että ihmisillä on

erilaisia mielipiteitä (Kaskia 2011, 33–35). Toinen haastateltava sijoitti sosiaaliset taidot vahvuuksien puolelle, ja toinen välimaaston vastaukseksi. Toinen haastateltavista kuvasi sosiaalisia taitojaan näin:

”Joo. Opettelen aina. Koska kaikki ihmiset ei ole sama ja ei o sama mieli. Jos meidän mieli ja kaverin mieli ja mun mieli aina on erilaisia, aina, sitten mun pitää saada toimeen.”

Jokaisen teeman lopuksi haastateltava sai vielä yhden ylimääräisen tyhjän lapun, johon saattoi vielä kirjoittaa jonkin vahvuuden tai tuen tarpeen, jota ei oltu muissa lapuissa käsitelty tai jonka joki erityisen vahvaksi. Toinen haastateltavista kirjoitti ”olen aina hyvä ihmisten kanssa” ja kommentoi tätä vielä myöhemmin kertoen, että ihmisten kanssa toimiminen ja sosiaaliset taidot olivat kehittyneet erityisesti perheryhmäkodilla.

”Siellä on paljon erilaisia nuoret, ja he tulevat erilaisia maa, siellä on ohjaajia ja kaikki ihmiset ei o sama mieli. Sitten opin sieltä. Jos aina mä sanoin, minä haluan näin, niin esimerkiksi jos mä asuin toinen ihmisen kanssa, mä haluan avaa ikkunan ja toinen ihminen ei halua, se on vaikeaa. Sitten opin siellä ihmissuhteet.”

6.3 Vahvuuksia ja tuen tarpeita Kahden kulttuurin yhdistäminen –teemassa

Kolmannessa teemassa vahvimmin esiin nousseet osa-alueet olivat muun muassa kielen osaaminen sekä asioiminen viranomaisten kanssa, jotka sijoittuivat niin vahvuuksien, tuen tarpeiden kuin näiden kahden välillekin. Selkeinä vahvuuksina haastateltavat nostivat esiin oman kulttuurin toteuttaminen, perinteiden poimimisen ja ristiriitojen sietämisen. Kolmas voimakkaasti esiin noussut osa-alue oli vaikeiden asioiden kanssa eläminen, ja siihen liittyen yhteydenpito kaukana asuviin läheisiin. Taulukossa 4 osa-alueet on jaoteltu sen mukaan, ovatko haastateltavat luokitelleet ne vahvuuksiksi, tuen tarpeiksi vai näiden kahden välille.

TAULUKKO 4. Kokemuksia vahvuuksista ja tuen tarpeista: Kahden kulttuurin yhdistäminen.

VAHVUUKSIA JA TUEN TARPEITA: KAHDEN KULTTUURIN YHDISTÄMINEN		
VAHVUUDET	VÄLIMAASTON VASTAUKSET	TUEN TARPEET
Kielen osaaminen	Kielen osaaminen	
Kotoutuminen/sopeutuminen Suomeen	Kotoutuminen/sopeutuminen Suomeen	
Asioiminen viranomaisten kanssa		Asioiminen viranomaisten kanssa
Omien verkostojen luominen	Omien verkostojen luominen	
Oman kulttuurin toteuttaminen	Oman kulttuurin toteuttaminen	
Perinteiden poiminen		
Ristiriitojen sietäminen		
Yhteydenpito kaukana asuviin läheisiin		
Vaikeiden asioiden kanssa eläminen	Vaikeiden asioiden kanssa eläminen	
Oman historian tunteminen		
Arvomaailman muodostaminen	Arvomaailman muodostaminen	

6.3.1 Kielen osaaminen ja viranomaisten kanssa asioiminen

Kielen osaamisen osa-alueeseen kuului suomen kielen opiskeleminen, suomen kielellä pärjääminen esimerkiksi asioidessa ja sen käyttäminen myös vapaa-ajalla epävirallisissa tilanteissa. Kielen osaaminen katsottiin osittain vahvuudeksi ja osittain välimaaston vastaukseksi. Molemmat haastateltavat olivat opiskelleet suomea koulussa, ja toivat myös useampaan otteeseen esiin, että ovat itse epävarmoja kielitaidostaan. Koulu oli molemmille haastateltaville pääasiallinen ympäristö missä käyttää suomen kieltä, sillä arkisten asioiden hoitamisen lisäksi he eivät juuri käytä suomen kieltä vapaa-ajallaan. Haastateltavat kertoivat, että koulusta hankittujen maahanmuuttajakavereiden kanssa he puhuvat myös suomea, mutta he eivät tapaa juuri muuten kuin kouluympäristössä. Nuoret kertoivat pärjäävänsä suomen kielellä arkisissa tilanteissa, mutta esimerkiksi viranomaisten kanssa asioidessa tai lomakkeita täyttäessä oli haasteita. Esimerkiksi Kelan lomakkeet ovat toisinaan monimutkaisia myös äidinkielenään suomea puhuville, ja kieli- ja kulttuurieroista johtuen maahanmuuttajille vielä haastavampia (Leppänen & Virtanen

2012). Kumpikin haastateltava totesi silti selviytyvänsä myös tilanteista, joissa käytetään virallisempaa kieltä.

”Mulla on vain kieli on vaikea, mutta ei, minä en pelkää jos menen (hoitamaan asioita) sinne.”

Haastateltavat kertoivat saaneensa tukea asioimiseen ja viranomaisasioiden hoitamiseen sosiaalityöntekijältä sekä perheryhmäkodin ja Nuorten tuetun asumisen ohjaajilta. Sosiaalityöntekijältä saatu tuki liittyi perheenyhdistämisprosessin, oleskelulupa- ja muiden paperiasioiden hoitamiseen, ja ohjaajat olivat tukeneet näissä asioissa nuorten arjessa, esimerkiksi lähtemällä mukaan Kelaan hoitamaan asioita.

6.3.2 Oman kulttuurin toteuttaminen, perinteiden poimiminen ja ristiriitojen sietäminen

Vähemmistöön kuulumisen voi muuttaa suhtautumista omaan kulttuuriin, ja uuden kulttuurin keskellä sen toteuttamisesta voi muodostua entistä merkityksellisempi asia (Räty 2002, 113). Tässä oman kulttuurin toteuttamisella tarkoitettiin äidinkielen käyttämistä, toimimista samaan kulttuuritaustaan kuuluvien ihmisten kanssa sekä mahdollista uskonnon harjoittamista. Toinen haastateltava sijoitti tämän osa-alueen vahvuuksien puolelle, ja toinen vahvuuksien ja tuen tarpeiden välille. Keskusteltaessa esiin nousi, että haastateltavat olivat kaiken kaikkiaan tyytyväisiä siihen, että ovat voineet opiskella omaa äidinkieltään sekä uskontoaan koulussa. Toinen haastateltava kertoi kuitenkin, että koulussa ei ole aikaa ja mahdollisuutta rukoilla, vaikka haluaisikin. Vaikka haastateltava kertoi tämän haittaavan häntä vähän, se ei kuitenkaan ollut ylitsepääsemätön ongelma, ja muilta osin haastateltava koki voivansa toteuttaa omaa kulttuuriaan parhaaksi katsomallaan tavalla.

Samaan kulttuuriin kuuluvat ja samaa kieltä puhuvat ihmiset tarjoavat maahanmuuttajalle mahdollisuuden toteuttaa itseään äidinkielellään seurassa, joka jakaa samankaltaisen kieli- ja kulttuuri-identiteetin (Räty 2002, 112). Molemmat haastateltavat viettivät aikaa samasta maasta tulleiden kavereiden kanssa, ja kävivät toisinaan esimerkiksi juhlassa, joita samaa kulttuuria edustavat yhteisöt järjestävät.

Perinteiden poimimisen osa-alueen kuului uusien, omien perinteiden luomisen lisäksi sen pohtiminen, millaiset perinteet vaikuttavat omaan elämään, mitä perinteitä haluaa jatkaa ja ovatko jotkut kotimaan perinteet ristiriidassa suomalaisten perinteiden kanssa. Molemmat haastateltavat laittoivat tämän osa-alueen vahvuuksien puolelle. Kumpikin kertoi viettävänsä esimerkiksi samoja juhlia mitä kotimaassa, mutta hieman eri tavalla. Suomalaisiin perinteisiin oli tutustuttu pääasiassa perheryhmäkodilla, etenkin juhlapyhien ja erilaisten ruokalajien muodossa.

”Esimerkiksi jos ryhmäkotilla on juhla, mä meen siellä. Ehkä he tekevät juhla ja jos he kutsuvat.”

Ristiriitojen sietäminen oli molemmilla haastateltavilla vahvuuksien puolella, ja tähän osa-alueeseen kuului erilaisten roolien ja odotusten sekä kulttuuristen ristiriitojen sietäminen. Arjen ja elämän rakentuessa uuteen kotimaahan maahanmuuttaja joutuu tasapainoilemaan suomalaisen yhteiskunnan, entisen kotimaan ja suomessa vähemmistönä olevan maahanmuuttajayhteisön tapojen, odotusten ja roolien välillä (Räty 2002, 108), eikä niiden sopiminen yhteen ole itsestään selvää. Toinen haastateltava kuvaili, että vaikka suomalainen kulttuuri ja hänen kotimaansa kulttuuri ovat hyvin erilaisia, eikä hänen mukaansa yhdistäviä tekijöitä juuri ole, hän on pystynyt yhdistämään molemmat kulttuurit osaksi arkeaan.

”Ehkä ei (ole tullut ristiriitoja), molemmat mä käytän. Suomalainen kulttuuri ja mun oma kulttuuri. Kun mä esimerkiks olen kotona mä käytän mun kulttuuri, ja ulkona melkein mä käytän suomalainen kulttuuri.”

6.3.3 Vaikeiden asioiden kanssa eläminen ja yhteydenpito kaukana asuviin läheisiin

Kolmannessa teemassa korostui vielä vaikeiden asioiden kanssa elämisen osa-alue sekä yhteydenpito kaukana asuviin läheisiin. Vaikeiden asioiden kanssa elämisellä tarkoitettiin sitä, että vaikka haastateltavilla saattaa olla taustallaan vaikeitakin elämäkokemuksia ja muistoja, on kuitenkin mahdollista selvitä ja iloita arjessa. Tähän liittyi läheisesti myös perheen poissaolo ja yhteyden ylläpitäminen niihin läheisiin, jotka eivät ole Suomessa vaan asuvat kauempana. Molemmat haastateltavat laittoivat yhteydenpidon kau-

kana oleviin läheisiin vahvuuksien puolelle. Vaikeiden asioiden kanssa elämisen toinen haastateltava sijoitti vahvuuksien puolella, toinen välimaaston vastaukseksi. Yksin ilman perhettään elävälle nuorelle yhteydenpito voi olla myös raskasta esimerkiksi huonojen uutisten ja perheen arjesta ulkopuolisena elämisen takia (Räty 2002, 110). Perheellä saattaa olla nuorta kohtaan myös odotuksia, jotka saattavat tuntua rajoittavilta ja nuori voi turhautua, mikäli odotukset eivät ole toteutettavissa. (Montgomery ym. 2001, 8–9.) Haastateltavat nuoret kokivat ilman perhettä elämisen vaikeaksi, mutta eivät kuitenkaan kertoneet kokeneensa perheen suunnalta asioita, joita olisi pidetty ikävinä tai rajoittavina.

Haastateltavat pitivät yhteyttä perheisiinsä yhdestä kolmeen kertaan kuukaudessa, pääasiassa puhelimitse, mutta myös internetin kautta. Yhteydenpitoa rajoittavana tekijänä oli muun muassa puhelujen kallis hinta. Toinen haastateltava kertoi, että toivoisi perheensä pääsevän Suomeen, mutta niin kauan kun perhe ei ole täällä, on yhteyksiä pidettävä yllä muuten.

”Esimerkiksi mä haluaisin jos he tulevat tänne. Mutta jos se ei mahdollista, mun pitää soittaa sitten ja kysy, mitä heille kuuluu.”

Kysyttäessä miten perheen poissaolo vaikuttaa jokapäiväiseen elämään, haastateltavat kertoivat asumisen yksin ilman perhettä olevan vaikeaa. Haastateltavat kokivat kuitenkin, että he pystyvät ikävästä huolimatta elämään elämäänsä täällä Suomessa, eikä ikävä ole mielessä aivan joka hetki. Vaikeista asioista pystyttiin myös juttelemaan ystävien kanssa ja erityisesti vertaistuen saaminen samankaltaisissa tilanteissa olevilta ystäviltä nähtiin helpottavana tekijänä.

”Joo. (vaimeasti) Esimerkiksi asun yksin ja yöllä kun mä menen sänkyyn ja mä haluan nukkua, vähän on- mietin- miksi asun yksin täältä, ja perhe asuu kaukana. Ja se on vaikea elää.”

”Mutta päivällä mä kerron ystävä --, mä kerron mitä asia, mä haluan. Mutta joskuskin kaveri tulee nukkumaan mun kanssa. Sekin on ihan hyvä.”

6.4 Kokemuksia itsenäistymisprosessin aikaisista tukitoimista

Haastattelutilanteissa nuorten kokemuksia itsenäistymisprosessin aikana saadusta tuesta kartoitettiin aina kunkin pääteeman käsittelyn jälkeen siitä näkökulmasta, miten kyseiseen teemaan on saatu tukea ja millaisia kokemuksia haastateltavilla siitä on. Toisen haastattelukerran päätteeksi käytiin vielä haastateltavien kanssa läpi kokemuksia koko itsenäistymisprosessin aikana saadusta tuesta. Tukikokemuksista keskusteltaessa otettiin mukaan jo alaikäisenä perheryhmäkodilla aloitettu itsenäistymiseen valmistautuminen sekä kaikki jälkihuollon aikaiset tukitoimet. Perheryhmäkodin, tuetun asumisen sekä sosiaalityöntekijän tarjoaman tuen lisäksi käsiteltiin myös muilta toimijoilta sekä epävirallisista yhteyksistä, kuten ystäviltä saatua tukea siinä määrin, kun haastattelijat toivat sitä ilmi.

Haastateltavien tuottamat kokemukset saadusta tuesta olivat sävyltään positiivisia. Eri tahoilta saatu tuki koettiin hyödylliseksi, siihen oltiin tyytyväisiä ja nuoret kokivat tuen auttaneen heitä kehittymään monissa itsenäistymisen osa-alueissa. Esimerkiksi alkuvaiheen tuki sekä Suomeen tulon jälkeen että omaan asuntoon muuttamisen yhteydessä, nähtiin hyödyllisenä. Haastateltavat pohtivatkin sitä, että ilman tätä tukea heidän olisi ollut vaikea selviytyä. Perheryhmäkodissa nuoret kokivat voineensa opetella asioita rauhassa, mutta omilleen muuton jälkeen yksinasumisen opettelussa nähtiin tuen tarpeita, sillä tilanne oli niin erilainen perheryhmäkodilla asumiseen verrattuna.

”Joo, on iso apu. Jos kun mä tulin Suomessa, tullen suoraan omaan kotiin, se ehkä tulee kaikki vaikea. Mutta kun mä olin ryhmäkoti ja toinen paikka, mä opin kaikki. Sitten mä muutin.”

Alussa tukea oli tarvittu erityisesti kotoutumiseen, suomalaisiin tapoihin sopeutumiseen sekä arkipäivän toimintoihin, joihin saatua tukea nuorten olikin suhteellisen helppo reflektoida. Haastateltavat kuvasivatkin saaneensa apua ja tukea niissä asioissa, joissa olivat sitä pyytäneet. Jotkut tuen tarpeista taas olivat sellaisia, että nuoret eivät nähneet niitä niinkään tuen tarpeina kuin omina kehityskohtinaan, eivätkä osanneet määritellä miten niissä voisi heitä tukea. Esimerkiksi toinen haastateltava kertoi, että uusiin ihmisiin tutustuminen on hänelle asia jossa hän haluaisi tukea, mutta se millaista tukea ja mistä, oli vaikea määritellä. Joissakin osa-alueissa, kuten kärsivällisyydessä oli kehitytty olosuhteisiin ja suomalaiseen kulttuurin sopeutumisen myötä. Toisissa omaan itseen

liittyvissä asioissa saatua tukea taas refleктоitiin paljonkin. Esimerkiksi ihmissuhdetaitoja oli opittu paljon perheryhmäkodilla, jossa elettiin monien eri kulttuureista tulleiden ja eri-ikäisten nuorten ja ohjaajien kanssa. Toinen haastateltava kuvasi oppineensa myös itsensä arvostamista perheryhmäkodin ohjaajien korostaessa nuorten arvokkuutta. Tukea omassa kasvussa ja kehityksessä pidettiin hyvänä asiana. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että työntekijöiden kanssa on voitu ja voidaan puhua omista tunteista ja vaikeista asioista.

”Joo. Kun mä olin siellä, perheryhmäkoti, jos mä olen surullinen, he tietävät ohjaajat ja he sanovat, mitä tänään tapahtuu ja he vähän sanovat, sitten tulee helpottaa.”

Tukea koettiin itsenäisesti asuessa olevan saatavilla tuetun asumisen lähiohjaajalta ja sosiaalityöntekijältä, mutta myös koulusta opettajalta ja Tyttöjen talosta. Lisäksi kaverilta koettiin saatavan tarvittaessa tukea. Toinen haastateltavista oli edelleen tuetun asumisen palvelun piirissä, mutta toiselta palvelu oli jo päättynyt. Tuetun asumisen lähiohjaajaa oli tavattu viikoittain ja häneltä oli saatu tukea niihin asioihin, jotka olivat vielä itselle vaikeita. Tapaamisten määrää pidettiin sopivana, vaikka joskus tarvetta olisi ollut tiheämmillekin tapaamisille. Toisaalta pidettiin hyvänä sitä, että lähiohjaajalta oli kuitenkin tarvittaessa saanut apua puhelimitsekin. Yhä tuen piirissä oleva nuori koki oppineensa tuen avulla hoitamaan omia asioitaan, mitä hän myös piti hyvänä asiana. Nuori, jonka kohdalla tuettu asuminen oli jo päättynyt, koki tilanteen osittain vaikeaksi. Nuori kuvasi olleensa tuetun asumisen aikana rohkeampi selviytymään asioidensa hoidosta, mutta koki tuen päättymisen ja asioiden itsenäisen hoitamisen nyt vaikeaksi.

”Vaikea. Ja kun hän oli mun kanssa, ehkä mä uskallan tehdä kaikki paperia, mutta nyt vaan on Kela. Tuntuu, että se on vaikea.”

Tuetun asumisen päättymisen jälkeen toinen haastateltavista koki kuitenkin voitavansa tarvittaessa pyytää apua sosiaalityöntekijältä. Sosiaalityöntekijältä tukea oli saatu esimerkiksi tulevaisuudensuunnitelmien hahmottelemisessa, kun sosiaalityöntekijä oli nuoren kanssa miettinyt erilaisia koulutusvaihtoehtoja. Lisäksi tukea oli saatu virallisissa asioissa, kuten oleskelulupa-asioissa ja perheenyhdistämisprosessissa. Myös sosiaalityöntekijältä saatua tukea ja apua arvostettiin ja pidettiin hyödyllisenä. Tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa koettiin myös olleen riittävän usein ja tuki oli ollut hyvin saavutettavissa.

Haastateltavat kertoivat oppineensa ohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden tuella erilaisten lomakkeiden täyttämistä, mutta kokivat silti tarvitsevansa vielä apua niissä. Lomakeasiointi nähtiin vaikeana erityisesti kielihaasteiden takia. Tavallisimpia Kelan lomakkeita ja asumiseen liittyviä papereita osattiin täyttää, mutta hankalampien kohdalla kaivattiin vielä apua esimerkiksi sosiaalityöntekijältä. Lomakeasioinnin lisäksi tukea kaivattiin lisää myös muussa asioimisessa viranomaisten kanssa, kuten perheenyhdistämisprosessin hoitamisessa sekä lääkäriaikojen varaamisessa. Toinen haastateltavista pohti myös sitä, että viranomaisten kanssa asioiminen helpottuisi, jos opiskelisi vielä lisää suomen kieltä.

”Ehkä suomen kieli. Jos mä opiskelen hyvin, kaks vuotta, ehkä mä osaan senkin hyvin.”

Toinen vastaajista kertoi suomen kielen kurseja olleen riittävästi, mutta toisen mielestä opintoja olisi voinut olla enemmänkin. Kielen osaamiseen ja asioimiseen liittyen toinen vastaajista toivoi myös lisää tukea kotoutumiseen. Tukea kotoutumiseen hän arveli voinvansa saada sosiaalityöntekijältä sekä opettajalta koulusta.

Kulunutta jälkihuollon aikaa pohtiessaan haastateltavat toivat myös ilmi, että olisivat kaivanneet enemmän tukea koulunkäynnissä. Varsinkin kotitehtävien tekemisessä olisi kaivattu enemmän apua. Perheryhmäkodilla asuessa läksyapua oli saatu ohjaajilta, mutta yksin asuessa tukea kotitehtäviin ei ollut samalla tavalla saatavilla. Kumpikin vastaajista oli satunnaisesti käynyt Tyttöjen talolla läksykerhossa, mutta koska iltaan sijoittuva koulupäivä oli päällekkäin läksykerhon ajankohdan kanssa, ei läksyapu ollut säännöllistä. Koulutehtävien lisäksi tukea kaivattiin lisää vielä kouluun ja töihin hakemisessa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan avulla haastatteleamalla oli helppo käydä jäsennellysti läpi nuorten ajatuksia ja kokemuksia siitä, millaisia vahvuuksia ja tuen tarpeita heillä on. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä haluttiin selvittää, millaisia vahvuuksia yksintulleet kokevat itsellään olevan itsenäistymisprosessissa. Tärkeimmiksi vahvuuksiksi esiin nousivat ruuanlaitto ja kodista huolehtimisen taidot, tulevaisuuteen suuntautuminen, vahva koulumotivaatio, oman kulttuurin toteuttaminen sekä selviytyminen vaikeista elämäkokemuksista ja -tilanteista huolimatta.

Molemmat haastateltavat sijoittivat ruuanlaiton sekä kodista huolehtimisen vahvuuksien puolelle. Tämä myötäilee työntekijöiden näkemyksiä siitä, että tuetun asumisen asiakaina olevien maahanmuuttajanuorten kanssa ei tarvitse juurikaan keskittyä esimerkiksi kodin siisteydestä huolehtimisen opettelemiseen (Leppänen & Virtanen 2012). Nuoret kertoivat oppineensa kodista huolehtimista ja ruoanlaittotaitoja jo kotimaassa, ja perheyhmäkodilla taidot olivat vahvistuneet.

Selkeänä vahvuutena haastatelluilla nuorilla nousi eteenpäin suuntautuminen ja myönteinen suhtautuminen tulevaisuuteen. Siitä keskusteltiin erityisesti kyseisen lapun yhteydessä, mutta asia tuli esiin myös muita aiheita käsiteltäessä. Voisi kuvitella, että yksintulleilla nuorilla, joilla elämäntilanne voi olla hyvinkin raskas esimerkiksi perheen yhdistämisprosessin takia, ei ole voimavaroja suunnitella tulevaisuuttaan kovinkaan pitkälle. Haastatellut nuoret kuitenkin näkivät oman kehityksensä ja elämän muuttumisen olleen positiivista, ja luottivat siihen että elämä on menossa koko ajan parempaan suuntaan. Haastateltavat kertoivat myös pohtineensa koulutukseen, ammatinvalintaan ja oman perheen perustamiseen liittyviä asioita, sekä tehneet itselleen niitä koskevia tavoitteita. Koulunkäynti nähtiin tärkeäksi asiaksi, joka mahdollistaa jatkokoulutuksen ja pääsyn mieleiseen ammattiin. Nuorilla oli vahva motivaatio koulunkäyntiin, ja vaikka nuorilla oli koulunkäynnissä myös haasteita, kokivat he sen silti mieluisaksi. Myös asi-antuntijahaastatteluissa nousi esille, että yksintulleet nuoret ovat usein motivoituneita koulunkäyntiin, vaikka kohtaavat myös haasteita tällä alueella (Kalliomäki & Orsama 2012; Leppänen & Virtanen 2012.)

Nuorten kolmantena vahvuutena näkyi oman kulttuurin toteuttaminen. Nuoret kokivat, että heidän on ollut helppo jatkaa oman kulttuurinsa toteuttamista myös Suomessa, ja he ovat saaneet siihen myös tukea esimerkiksi perheryhmäkodilla. Nuoret olivat tyytyväisiä siihen, että olivat voineet käydä sekä oman äidinkiellensä että uskontonsa oppitunneilla. Kummallakin nuorella oli omanmaalaisiaan kavereita, joiden kanssa he viettivät eniten aikaa. Kumpikin oli toisinaan tekemisissä myös omanmaalaistensa muodostaman yhteisön kanssa, esimerkiksi kotimaan perinteisinä juhlapyhinä järjestettävissä tapahtumissa. Nuoret olivat itse jatkaneet kotimaan perinteitä Suomessa esimerkiksi viettämällä kotimaan juhlapyyhiä, harjoittamalla uskontoaan hyväksi kokemallaan tavalla sekä laittamalla kotimaan perinteisiä ruokia. Työntekijät olivat havainneet, että toisinaan perheryhmäkodilla asuvilla nuorilla oman kulttuurin toteuttamisen saattaa ylikorostua. Nuoret voivat esimerkiksi noudattaa uskonnollisia sääntöjä paljon tarkemmin kuin kotimaassaan. (Kalliomäki & Orsama 2012.) Haastatellut nuoret kokivat itsellään oman kulttuurin toteuttamisen olevan tasapainossa muuhun elämään nähden. He kertoivat myös, etteivät ole kokeneet suurempia ristiriitoja kotimaan ja suomen kulttuurien välillä, vaan ovat onnistuneet yhdistelemään niitä arjessaan vaivattomasti. Nuoret eivät myöskään nähneet suuria muutostarpeita tällä elämän osa-alueella, vaan kertoivat asioiden olevan pääpiirteittäin kunnossa.

Käsiteltäessä vaikeiden asioiden kanssa elämisen osa-alueita, nuoret sijoittivat sen vahvuuksien puolelle sekä välimaastoon, mutta eivät juuri muuten tuoneet sitä vahvuuteensa esiin. Vaikka nuoret eivät asiaa erityisemmin sanoittaneet, tuli tietynlainen selviytymisen asenne kuitenkin heidän kertomastaan läpi. Jo työntekijähaastatteluissa tuli esiin nuorten kyky selviytyä velvollisuuksistaan vaikeista elämäkokemuksista ja – tilanteista huolimatta (Kalliomäki & Orsama 2012), ja tämä näkemys vahvistui nuorten haastatteluiden jälkeen.

Toisella tutkimuskysymyksillä etsittiin vastausta siihen, millaisia tuen tarpeita yksintulleet kokevat itsellään olevan itsenäistymisprosessissa. Merkittävimmät tuen tarpeet olivat univaikeudet, vapaa aika ja arjesta nauttiminen, suomen kielen osaaminen ja viranomaisten kanssa toiminen. Yksintulleilla nuorilla univaikeudet ja niistä johtuva väsymys päivisin saattaa vaikuttaa esimerkiksi poissaoloihin koulusta (Leppänen & Virtanen 2012). Haastateltavat kertoivatkin, että illalla nukkumaan meneminen ja nukahtaminen on vaikeaa. Toinen haastateltava kertoi, että saattaa joskus katsella televisiota tai olla tietokoneella illalla myöhään niin, että se vaikuttaa nukkumiseen, mutta tämä ei vaikut-

tanut suurelta ongelmalta. Nuorilla ei kuitenkaan kertomansa mukaan ollut ongelmia hoitaa esimerkiksi koulua ja muita velvollisuuksiaan vuorokausirytmiiin liittyvien haasteiden takia, vaan he toivat esiin, että vaikka nukahtamisvaikeuksia ja muita uniongelmia onkin, päivisin se ei juuri vaikuta heidän kykyynsä hoitaa jokapäiväisiä asioita.

Merkittävänä tuen tarpeena näkyi vapaa-aika ja arjesta nauttiminen. Haastateltavien vapaa-aika oli painottunut kotiin, eikä heillä ollut juuri harrastuksia. Toinen nuorista kertoi päivänsä menevän miltei aina saman kaavan mukaan, sillä jos hän ei ole koulussa, hän on kotona. Toinen nuori kertoi tyytymättömyydestään vapaa-aikaansa avoimemmin, ja hän olisi halunnut kotona oleskelemisen sijaan esimerkiksi käydä jossain harrastuksessa. Hän ei kuitenkaan ollut keksinyt, missä hänen olisi mahdollista harrastaa haluamiaan asioita. Nuoret viettivät aikaa kavereidensa kanssa, kaverit käyvät kylässä ja jäävät joskus yöksikin, minkä koettiin tekevän arjesta mukavampaa. Nuorten puheista kuului läpi kuitenkin myös yksinäisyyden kokemus. Yksinasuminen koettiin vaikeaksi, sillä kotimaassa sekä perheryhmäkodilla oli totuttu siihen, että ihmisiä on koko ajan ympärillä. Vaikka toinen nuori kertoi olevansa ylpeä itsestään opittuaan asumaan yksin, totesi hän silti, että perheen kanssa asuessa olisi helpompaa.

Suomen kielen osaaminen oli yksi tuen tarpeista haastatelluilla nuorilla. Molemmat olivat opiskelleet suomea useampia vuosia ja kävivät koulua suomeksi, mutta kokivat silti epävarmuutta suomen kielen taidoistaan. Kumpikin haastateltava kertoi opiskelujen lisäksi käyttävänsä suomea koulukavereiden kanssa sekä tietenkin jokapäiväiseen elämään kuuluvissa arkisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi kaupassa käydessä. Vapaa-aika vietettiin kuitenkin pääasiassa samankielisten kavereiden kanssa, eikä kummallakaan haastateltavalla ollut suomalaisia kavereita, joten siltä osin suomen kielen käyttö jäi vähäisemmäksi. Nuoret kokivat kielen kannalta hankalimmaksi asioimistilanteet viranomaisten kanssa sekä erilaiset lomakkeet, joiden kieli on usein vaikeaselkoista. Tärkeää on silti se, että vaikka nuoret sanoivat näiden tilanteiden olevan haastavia, he toivat kuitenkin esiin selviävänsä itse myös näissä tilanteissa.

Kolmas tutkimuskysymys koski yksintulleiden nuorten kokemuksia itsenäistymisprosessin aikana saamastaan tuesta. Tuki koettiin hyödyllisenä, ja sen nähtiin auttaneen useiden itsenäistymisen osa-alueiden hallitsemisen oppimisessa. Tukea oli saatu pääasiassa perheryhmäkodilta, Nuorten tuetun asumisen ohjaajalta sekä sosiaalityöntekijältä, mutta myös opettajalta koulussa, Tyttöjen talosta sekä kavereilta.

Haastateltavat kertoivat, että perheryhmäkodilla ollessa asioita oli saanut opetella rauhassa, ja erityisesti arvostettiin itsenäistymisen ja poismuuttamisen aikana saatua tukea. Haastateltavat kertoivat myös, että olivat perheryhmäkodilla oppineet arkisten asioiden hoitamisen lisäksi esimerkiksi itsearvostusta ja sosiaalisia taitoja. Tuetusta asumisesta taas nuoret olivat saaneet tukea sellaisissa itsenäiseen elämään ja asumiseen liittyvissä asioissa, joissa he kokivat tarvitsevansa apua. Tuetun asumisen ohjaajan kanssa nuoret olivat tavanneet viikoittain, mitä pidettiin sopivana määränä. Vaikka toisinaan olisi ollut tarvetta tavata useamminkin, oli lähiohjaaja kuitenkin ollut tavoitettavissa puhelimitse ja apua oli saanut sitä kautta. Sosiaalityöntekijältä puolestaan oli saatu apua virallisissa asioissa, esimerkiksi perheenyhdistämisprosessissa ja oleskelulupa-asioissa. Tämän lisäksi oli käyty läpi tulevaisuuteen ja koulutukseen liittyviä asioita, kuten mahdollisia kouluttautumismahdollisuuksia. Haastateltavat kokivat myös sosiaalityöntekijän avun hyödyllisenä ja tärkeänä, ja kertoivat että tapaamisia oli ollut tarpeeksi usein.

Lisää tukea haastateltavat kertoivat kaipaavansa koulunkäyntiin ja erityisesti kotitehtävien tekemiseen. Lisäksi nuoret kaipasivat lisää tukea lomakeasioinnissa sekä muutenkin viranomaisten kanssa asioimisessa. Jo asiantuntijahaastatteluissa kävi ilmi, että lomakkeet ovat nuorille toisinaan hyvin haastavia, johtuen muuan muassa lomakkeiden vaikeaselkoisesta kielestä sekä kulttuurisista tekijöistä, sillä esimerkiksi Kelan lomakkeita täyttäessä täytyy olla hyvinkin pikkutarkka, mikä ei aina ole itsestään selvää muualta tulleelle. (Leppänen & Virtanen 2012.) Vaikka nuoret kokivat että olivat saaneet viranomaisten kanssa asioimisessa sekä lomakkeiden täytössä tukea ja oppineet hoitamaan näitä asioita ohjaajien ja sosiaalityöntekijän tuella, oli niissä kuitenkin yhä haasteita. Nuorten kertomasta päätellen jo pelkkä ohjaajan tai sosiaalityöntekijän läsnäolo toi lisää itsevarmuutta ja rohkeutta asioita hoidettaessa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessin reflektointi loppuvaiheessa nosti esille joitakin ajatuksia siitä, mitä jälkikäteen arvioituna olisi kannattanut ehkä tehdä toisin, mutta myös siitä, mikä oli osoittautunut toimivaksi. Esimerkiksi haastateltavien etsiminen ja haastattelut olisi kannattanut aloittaa jo varhaisemmassa vaiheessa, vaikka teoreettinen viitekehys ei ollutkaan vielä täysin valmis. Vaikka sopivien haastatteluajkojen löytämiseen kului yllättävän paljon aikaa, oltiin toteutuneisiin haastatteluihin kuitenkin tyytyväisiä. Itse haastatteluja varten oli varattu riittävästi aikaa ja haastatteluissa päästiin jopa ennalta odotettua syvemmälle joidenkin vaikeiden osa-alueiden suhteen. Päätös asiantuntija-haastatteluiden suorittamisesta oli myös hyvä. Niiden avulla saatiin tietoa yksintulleiden palveluista Tampereella ja lisäksi asiantuntijahaastattelut laajensivat ymmärrystä yksintulleiden itsenäistymisprosessin ydinkohdista.

8.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on tehnyt ohjeet koskien hyvää tieteellistä käytäntöä, ja Suomen yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat sopineet noudattavansa näitä ohjeita (Mäkinen 2006, 172). Ohjeiden mukaan tutkimustyötä tehdessä sekä sen tuloksia arvioidessa on noudatettava rehellisyyttä, sekä yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Viittaukset muiden tutkijoiden julkaisuihin on tehtävä asianmukaisesti, ja koko työ on raportoitava muutenkin tieteelliselle tiedolle sovittujen vaatimusten mukaan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Näitä ohjeita on noudatettu huolellisesti koko opinnäytetyöprosessin ajan ja pyritty siten lisäämään työn luotettavuutta. Myös tarkka kuvaus tutkimuksen tekemisestä vaihe vaiheelta lisää laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi ym. 2009, 232). Opinnäytetyön eri vaiheet ja niihin liittyvät käytännöt onkin pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti kappaleessa viisi, joka käsittelee opinnäytetyön toteuttamista.

Tutkimukseen osallistuville on kerrottava tarkasti, kuinka tutkimusta tehdessä luottamuksellisuus käytännössä varmistetaan. Tutkimukseen osallistuville on myös yksityiskohtaisesti kerrottava, ketkä käsittelevät saatuja tietoja ja kuinka esimerkiksi heidän anonymiteettinsä suojataan. (Mäkinen 2006, 116.) Haastateltavat olivat ennen haastatteluihin osallistumista täyttäneet yhteystietolaput, joiden perusteella heihin otettiin yhtey-

tä. Näissä lapuissa kerrottiin myös haastattelujen sekä opinnäytetyön luonteesta, jotta haastatteluun mahdollisesti osallistuvilla olisi ennakkoon tietoa siitä, mitä haastattelussa tulitisiin käsittelemään. Ensimmäisellä tapaamiskerralla, ennen varsinaista haastattelua haastateltavien kanssa käytiin läpi, miksi haastattelua tehdään ja mihin heiltä saatua tietoa tullaan käyttämään. Haastateltaville kerrottiin myös, että haastattelu on vapaaehtoinen, ja sen voi keskeyttää milloin tahansa. Heiltä kysyttiin myös kirjallisesti suostumusta haastattelujen nauhoittamiseen. Suostumuslomakkeet allekirjoitettiin kahtena kappaleena, joista toinen jäi haastateltavalle ja toinen opinnäytetyön tekijöille. Suostumuslomakkeet kirjoitettiin mahdollisimman selkeällä kielellä ja käytiin ennen allekirjoittamista läpi haastateltavien kanssa.

Tutkimuksessa saadun aineiston käsittely luottamuksellisesti on tärkeä asia tutkimukseen osallistuvien, tässä tapauksessa haastateltavien, yksityisyyden kannalta. Tutkittaville tulee selittää kuinka luotettavuus varmistetaan käytännössä tutkimusta tehdessä, eli esimerkiksi kenellä on mahdollisuus kuunnella tai lukea heitä koskevaa aineistoa. (Mäkinen 2006, 115–116.) Haastattelujen nauhoitteet ja niistä litteroidut tekstit säilytettiin niin, ettei ulkopuolisten ollut mahdollista päästä niihin käsiksi. Tiedostoja ei kuunnellut tai lukenut kukaan muu opinnäytetyön tekijöiden lisäksi, ja ne tuhottiin heti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Nämä asiat kerrottiin myös haastateltaville.

Etukäteen oli ajateltu, että haastattelut voidaan järjestää joko opinnäytetyön tekijöiden oppilaitoksen tiloissa, haastateltavan kotona tai jossakin muussa paikassa, haastateltavan toiveen mukaan. Molemmat haastateltavat halusivat haastattelun tehtävän kotonaan. Haastattelutilanteista haluttiin tehdä miellyttävät, jotta haastatelluille nuorille jäisi haastatteluihin osallistumisesta mukava olo. Tapaamisten alussa juteltiin hieman muita, haastatteluun liittymättömiä asioita jännityksen laskemiseksi. Koska haastattelut tehtiin suomeksi eikä tulkkeja käytetty, pyrittiin haastattelutilanteissa kiinnittämään huomiota kielen selkeyteen. Haastateltavat saattoivat jättää joitakin seikkoja tai asioita kertomatta kielitaitoon liittyvästä epävarmuudesta johtuen. Tätä pyrittiin kuitenkin vähentämään varaamalla haastatelluille riittävästi aikaa. Tällöin voitiin tarvittaessa toistaa, selittää samaa asiaa eri sanoin tai muuten käyttää enemmän aikaa vaativampien osa-alueiden käsittelemiseen.

Haastattelurunko oli suunniteltu niin, että ensimmäisellä tapaamiskerralla aloitettiin arki-teemasta, jonka osa-alueet koskivat jokapäiväisiä käytännön asioita, ja niistä oli

helpompi lähteä liikkeelle. Toisella haastattelu kerralla, kun sekä haastattelun malli että haastattelijat olivat tutumpia, käsiteltiin abstraktimpia ja muuten haastavampia aiheita. Lisäksi haastateltaville kenties vaikeat teemat, kuten perheen poissaolo, käsiteltiin haastattelun puolivälissä, jonka jälkeen voitaisiin puhua muista, kevyemmistä aiheista. Molempien haastattelukertojen lopuksi käytiin läpi myös haastateltavien tunteja ja ajatuksia haastattelusta. Tällä pyrittiin siihen haastattelun päättämiseen siten, että haastateltavalle jäisi hyvä ja levollinen mieli. Haastatteluiden runkona käytetty yksintulleen osa-aluekartta on myös suunniteltu siten, että sen avulla ei kartoiteta vain niitä osa-alueita missä nuorella on tarvetta tuelle, vaan myös nuoren voimavaroja sekä vahvuuksia. Haastatteluiden haluttiin toimivan voimauttavana kokemuksena haastatteluun osallistuville nuorille.

Haastateltavien saaminen osoittautui ennakoitua hankalammaksi. Joillakin jälkihuollossa olevista nuorista elämäntilanne oli sellainen, ettei voimavaroja riittänyt enää haastatteluun, ja samaan aikaan tehtiin myös toista yksintulleisiin liittyvää tutkimusta, johon osa nuorista oli osallistunut. Alun perin haastateltavia saatiin kolme, mutta yksi nuorista oli epävarma osallistumisestaan ja muutti lopulta mieltään, eikä halunnutkaan tulla haastatteluun. Häntä yritettiin vielä houkutellessa haastatteluun, mutta se pyrittiin tietenkin tekemään sen niin, ettei hänen olonsa tuntuisi pakotetulta. Myöhemmin tuli mahdollisuus saada uudestaan kolmas haastateltava, mutta aikataulullisista syistä tätä haastattelua ei ollut mahdollista enää tehdä. Lopulliset kaksi haastateltavaa olivat samaa sukupuolta, mikä on myös voinut vaikuttaa opinnäytetyössä saatuihin tuloksiin. Opinnäytetyöstä saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä ei voi yleistää koskemaan kaikkia yksintulleita ja heidän itsenäistymisprosessejaan. Koska haastateltujen nuorien määrä on pieni, on tuloksia ja johtopäätöksiä ajateltava enemmän tapausesimerkkeinä, joita tulee tarkastella suhteessa teoriaan. Haastatteluista saadut tiedot kuitenkin laajentavat opinnäytetyössä muodostettua kuvaa yksintulleiden itsenäistymisprosessista.

8.2 Yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartan toimivuus

Vaikka uuden haastatteluvälineen kehittäminen ei ollut alun perin opinnäytetyön päämääränä, muodostui yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartasta tärkeä osa opinnäytetyöprosessia. Osa-aluekartta kehittyi teoriaosuuden ja asiantuntijahaastatteluiden pohjalta, ja sen käyttämisestä haastattelun runkona saatiin palautetta haastatelluilta nuorilta.

Tämän palautteen avulla osa-aluekarttaa voisi kehittää entisestään. Osa-aluekarttaa kehittämällä ja muokkaamalla siitä voisi kenties saada uuden työvälineen itsenäistyvien yksintulleiden kanssa työskentelemiseen.

Yksintulleen itsenäistymisen osa-aluekartta toimi haastattelun pohjana ja apuvälineenä hyvin. Toiminnallisuus helpotti ensimmäisen haastattelukerran jännitystä, ja toi haastattelutilanteisiin enemmän yhdessä tekemisen tunnelmaa. Lapuissa olevat kuvat johdattelivat aiheeseen ja helpottivat käytettyjen termien ymmärtämistä. Vaikka haastateltava ei olisikaan ymmärtänyt lapussa käytettyä termiä ja tarkoitettua osa-aluetta täsmälleen oikein, heräsi sen pohjalta kuitenkin tutkimustehtävän kannalta oleellista keskustelua. Haastateltavat kertoivat lappujen helpottaneen haastattelun asioiden läpikäymistä, ja että kuvat auttoivat ymmärtämistä huomattavasti.

Osa-aluekartta mahdollisti myös asioihin palaamisen myöhemmin. Esimerkiksi kunkin teeman lopuksi osa-alueet käytiin vielä läpi tukikokemuksien näkökulmasta. Haastateltavat kävivät osa-alueita hyvin systemaattisesti läpi, ja erittelivät kunkin osa-alueen kohdalla millaista tukea he kyseenomaiseen asiaan olivat saaneet ja keneltä. Tämä tuskin olisi ollut mahdollista, mikäli asioita oltaisi käsitelty vain suullisesti ilman apuvälineitä. Haastateltavat asettelivat osa-alueita edustavia lappuja kartongin eri puolille sen mukaan kokivatko he osa-alueen vahvuudekseen vai tuen tarpeekseen. Joitakin lappuja sijoitettiin keskelle, koska haastateltavat kokivat, että niihin liittyi niin vahvuuksia kuin asioita, joissa he kaipaisivat vielä tukea. Lappujen käyttäminen haastatteluvälineenä mahdollisti myös eräänlaisen asteikkotyöskentelyn. Nuorten oli esimerkiksi vaikea vastata kysymykseen siitä, millaista tukea he kaipaisivat niihin osa-alueisiin, jotka oli sijoitettu tuen tarpeiden puolelle. Kun kysymys muotoiltiin niin, että mitä pitäisi tapahtua jotta tuen tarpeiksi asetetut laput siirtyisivät vahvuuksien puolelle, haastateltavien oli selkeästi helpompi eritellä asioita niin oman toimintansa kuin mahdollisen tuenkin kannalta. Osa-aluekartta soveltuisi ehkä siis myös pidempiaikaiseen asteikkotyöskentelyyn, jossa itsenäistyvä nuori voisi esimerkiksi siirtää tuen tarpeiksi kokemiaan asioita lähemmäs vahvuuksien puolta sitä mukaa, kun osa-alueeseen kuuluvat taidot kehittyisivät. Lappujen siirtäminen asteikolla voisi myös näin tehdä edistymisestä konkreettisempää ja helpommin havaittavaa.

8.3 Tutkimustulosten herättämiä ajatuksia

Opinnäytetyön tutkimustuloksien osalta pohdiskelua herätti paljon se, että nuoret olivat tyytymättömiä vapaa-aikaansa ja kertoivat, ettei heillä ole kovin paljon vapaa-ajan aktiiviteetteja. Lisäksi haastateltavilla ei ollut juurikaan kontakteja suomalaisiin ikätovereihin. Nuoret itse eivät osanneet varsinaisesti määritellä, miten heitä voisi tässä asiassa tukea, mutta pitivät ihan hyvänä ehdotuksena mahdollisuutta toimia yhdessä suomalaisten ja muista kulttuureista tulevien nuorten kanssa esimerkiksi jonkinlaisen kerhotoiminnan puitteissa. Nuoret toivat myös useampaan otteeseen esille tarpeensa kotitehtävien tekemisessä tukemiselle, mikä yhdistettynä vapaa-ajan tuen tarpeisiin herättikin paljon ajatuksia. Olisiko toimiva ratkaisu esimerkiksi järjestää läksykerhoja ja kerhotoimintaa, joka olisi tarkoitettu yhteisiksi sekä maahanmuuttajanuorille että suomalaisille nuorille? Nuorten kohtaaminen yhteisen asian äärellä voisi läksyavun lisäksi paitsi edistää maahanmuuttajanuorten integroitumista, myös rikastuttaa suomalaisnuorten kokemuksia maahanmuuttajista. Tampereella esimerkiksi Settlementin Kølvi-toiminta tarjoaa maahanmuuttajapojille kerhotoimintaa, jossa on integroituna sosiaalista ja kokonaisvaltaista nuorisotyötä (Kølvi-toiminta 2013). Haastatellut nuoret olivat kuitenkin tyttöjä, joten heidän ei ole mahdollista osallistua Kølvi-toimintaan. Tyttöjen talolla taas nuoret olivat käyneet läksyapua saamassa, mutta eivät nykyään voineet käydä läksykerhossa, sillä se järjestetään sellaisena ajankohtana jolloin nuoret ovat iltakoulussa. Lisäksi nuoret kertoivat, että sen jälkeen kun maahanmuuttajille on viikko-ohjelmassa varattu oma päivänsä, he olivat epävarmoja siitä, voivatko edelleen osallistua toimintaan joka on myös suomalaisille tytöille suunnattua.

Yksi nuorten tuen tarpeista noussut ajatus oli, että nuoret voisivat hyötyä jonkinlaisesta tukihenkilö- tai ystäväperhetoiminnasta. Tätäkin ajatusta vahvistivat sekä nuorten kokemukset yksinäisyydestä että vähäiset kontaktit kantaväestöön. Tampereen ammattikorkeakoulun, Tampereen teknillisen yliopiston ja Tampereen yliopiston muodostama Unipoli-hanke esimerkiksi on aloittamassa helmikuussa 2013 Tampereen korkeakoulujen kansainvälisille opiskelijoille suunnattua ystäväperhetoimintaa suomalaisten perheiden kanssa (Friend Family Programme 2013). Vastaava toiminta voisi olla hyvä täydentävä tukimuoto yksintulleille nuorille, joilla ei ole omaa perhettään Suomessa. Ystäväperheen avulla nuoren voisi olla helpompaa muun muassa tutustua suomalaiisiin tapoihin. Tällaisen tukimuodon olisi hyvä perustua vapaaehtoisuuteen sekä nuoren että ystäväperheen osalta, jotta perhe olisi nuorelle taho, jonka luona halutaan esimerkiksi viet-

tää syntymäpäiviä tai jonka puoleen voisi luontevasti kääntyä, jos eteen tulee vaikeuksia tai vastoinkäymisiä. Esimerkiksi Suomen Punaisella Ristillä on Tampereella vapaaehtoisuuteen perustuvaa ystävätoimintaa, jonka yhtenä kohderyhmänä ovat maahanmuuttajat (Suomen Punainen Risti 2013). Yhteistyötä tällaisten toimijoiden kanssa sekä ohjausta niiden palveluihin tulisikin edelleen vahvistaa, jotta nuoret löytäisivät niiden tuen piiriin.

On tärkeää huomata, että nuoret, joita opinnäytetyö käsittelee, ovat palvelujen suhteen erilaisessa asemassa kuin ne yksintulleet nuoret, jotka muuttavat täysi-ikäistyttyään itsenäisesti Tampereelle muualta Suomesta. Itsenäisesti kuntaan muuttavat eivät ole jälkihuollon palveluiden piirissä (Äikäs 2013), vaikka heidän tilanteensa onkin jälkihuollon järjestämisen kannalta vastaava Härmälän perheryhmäkodista itsenäistyneiden nuorten kanssa. Kotoutumislain (1386/2010, 26–27§) mahdollistetaan lastensuojelulain mukaiseen jälkihuoltoon rinnastettavissa olevan jälkihuollon järjestäminen alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneille oleskeluluvan saaneille. Kotoutumislain mukaisten toimenpiteistä, kuten tässä tapauksessa jälkihuollon järjestämisestä aiheutuneet kustannukset voitaisiin myös periä valtionkorvauksina takaisin kunnalle (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2012, 44§). Tässä opinnäytetyössä haastatellut nuoret kokivat hyötynensä jälkihuollon ja itsenäistymisprosessin aikaisesta tuesta paljon, ja näkivät sen myös tukeneen heitä itsenäistymisessä ja kotoutumisessa. Tällaisten kokemusten valossa tilanne, jossa samankaltaisessa elämäntilanteessa olevilla ei ole käytettävissään samoja palveluja, on ajatuksia herättävä. Kiinnostava jatkotutkimuksen aihe olisikin tutkia, kuinka tällainen erilainen asema palveluiden suhteen näkyy sekä itsenäisesti kuntaan muuttaneiden että Härmälän perheryhmäkodista itsenäistyneiden alaikäisenä yksintulleiden nuorten itsenäistymisprosessissa.

LÄHTEET

Alaikäisen turvapaikkamenettely. 2011. Pakolaisneuvonta ry. Päivitetty 24.2.2011. luettu 5.12.2012. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=134&lang=suo

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 14. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Ekholm, E. 1992. Pakolaisten vastaanotto Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999. Luettu 22.11.2012. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>

Euroopan muuttoliikeverkosto. 2009. Yksintulleet. Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. Artikkelikokoelma. Maahanmuuttovirasto. Luettu 31.8.2012. 6–8. www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf

Euroopan neuvoston direktiivi oikeudesta perheenyhdistämiseen 2003/86/EY. Euroopan unionin neuvosto. Luettu 22.11.2012. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0086:FI:NOT>

Friend Family Programme. 2013. Unipoli Tampere. Luettu 28.2.2013. <http://www.unipolitampere.fi/studentlife/friendfamilyprogramme.html>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Ilman vanhempia tulleet turvapaikanhakijalapsen. 2011. Pakolaisneuvonta ry. Päivitetty 24.02.2011. Luettu 22.9.2012. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=133&lang=suo

Jälkihuolto. 2012. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. Päivitetty 10.8.2012. Luettu 17.9.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto/>

Kalliomäki, M. Härmälän perheryhmäkodin ohjaaja. & Orsama, M. Härmälän perheryhmäkodin vastaavan ohjaajan sijainen. 2012. Haastattelu. 4.12.2012. Haastattelijat Mettänen, A. & Vahtera-Mäkinen, M.

Kaskia, N. 2011. Itsenäistyvän nuoren roolikartta. Teoksessa Ylitalo, P. (toim.) Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen kunta-liitto.

Koivunen, S. edustaja. 2013. Kysymyksiä edustajuuteen liittyen. Sähköpostiviesti. sirpa.koivunen@ylojarvi.fi. Luettu 7.2.2013.

Kölvi-toiminta. 2013. Ajatus kokonaisvaltaisesta sosiaalisesta nuorisotyöstä. Settlementinuorten Hämeen piiri ry. Luettu 28.2.2013.
<http://www.kolvi.fi/?p1=Toiminta&p2=Ajatus%20kokonaisvaltaisesta%20sosiaalisesta%20nuorisoty%C3%B6st%C3%A4>

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.

Lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991. Luettu 22.11.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#e-59>

Lastensuojelulaki 417/2007.

Leppänen, S. & Virtanen, N. Settlementti ry:n nuorten tuetun asumisen lähiohjaajat. 2012. Haastattelu 27.11.2012. Haastattelijat Mettänen, A. & Vahtera-Mäkinen, M. Tampere.

Maahanmuuttovirasto. 2012a. Ilman huoltajaa Suomeen tullut lapsi. Luettu 20.9.2012.
http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/ilman_huoltajaa_suomeen_tullut_lapsi

Maahanmuuttovirasto. 2012b. Turvapaikanhakijat 1.1.2012–31.12.2012. Yksintulleet alaikäiset. Luettu 28.2.2013.
http://www.migri.fi/download/39427_alaikaiset_tp_hakijat_joulu_2012.pdf

Maahanmuuttovirasto. 2012c. Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Luettu 28.2.2013.
http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-_ja_pakolaistilastot

Miksi perheitä yhdistetään? 2011. Pakolaisneuvonta ry. Päivitetty 25.2.2011. Luettu 22.11.2012. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=138&lang=suo

Miten yhdistäminen käytännössä toimii? 2011. Pakolaisneuvonta ry. Päivitetty 25.2.2011. Luettu 5.12.2012.
http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=140&lang=suo

Montgomery, C., Rousseau, C. & Shemarke, M. 2001. Alone in a Strange Land: Unaccompanied Minors and Issues of Protection. *Canadian Ethnic Studies* 33 (1), 102–119.

Mustonen, H. & Alanko, S. 2011. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Julkaisussa Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet -projektin loppujulkaisu. Helsinki: Yhteiset lapsemme ry, 11–15.

Myrskylä, P. 2012. Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA-analyysi No 19. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Luettu 20.9.2012.
<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetikan ABC. Helsinki: Tammi.

Nuorten tuettu asuminen. 2012. Työmuodot. Settlementti Naapuri.
http://www.naapuri.fi/tyomuodot/nuorten_tuettu_asuminen_tuas/

Nurmi, J-E. 2008. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M. & Lyytinen, H. (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan, 256–274.

Oliver, P. 2010. Student's Guide to Research Ethics. 2. painos. Maidenhead, Iso-Britannia: Open University Press.

Pajunen, P. Pirkanmaan ELY-keskuksen maahanmuuttopäällikkö. 2012. Kysymyksiä alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen turvapaikanhakijoina tulleista lapsista ja nuorista Tampereella. Sähköpostiviesti. pirjo.pajunen@ely-keskus.fi. Luettu 26.11.2012.

Peltonen, K. 2011. Sodan traumatisoivat tapahtumat ja kehittyvä lapsi. Julkaisussa Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet -projektin loppujulkaisu. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry, 58–67.

Perheenyhdistäminen. 2011. Pakolaisneuvonta ry. Päivitetty 25.2.2011. Luettu 5.12.2012. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=137&lang=suo

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.

Saraneva, K. 2002. Trauma ja pakolaisuus. Teoksessa Haaramo, S. & Palonen, K. (toim.) Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena. Therapieäätiö, 49–96.

Sopanen, J. 2011. Maahanmuuttajanuorten kokemuksia asiakaslähtöisyyden toteutumisesta nuorten tuetussa asumisessa. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Palveluohjauksen ja sosiaalityön vaihtoehtoiset opinnot. Opinnäytetyö.

Suomen Punainen Risti. 2013. Tule mukaan ystäväksi. Luettu 28.2.2013. <http://www.punainenristi.fi/node/887>

Suominen, S & Tuominen, M. 2007. Palveluohjaus. Portti itsenäiseen elämään. Helsinki: Profami Oy.

Tampereen kaupunki. 2010. Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma 2010–2020. Tampere virtaa: Sujuvan kotouttamisen vastuullinen kaupunki. <http://www.tampere.fi/hallintojatalous/organisaatio/konsernihallinto/maahanmuuttajatyo.html>

Tuomi, J. 2008. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. 1.–2. painos. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 8., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö. Luettu 25.2.2013. <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje/hyva-tieteellinen-kaytanta>

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2012. Valtion kotouttamisohjelma. Hallituksen painopisteet vuosille 2012–2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 27/2012.
<http://www.tem.fi/index.phtml?C=98249&s=2691&showresults=1&xmid=4863>

Tähti, P. sosiaalityöntekijä. 2012. Haastattelu 7.12.2012. Haastattelijat Mettänen, A. & Vahtera-Mäkinen, M. Tampere.

Ulkomaalaislaki 301/2004.

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. 2008. Itsenäistyvän nuoren roolikartta. Luettu 22.9.2012.
http://www.vslk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=14

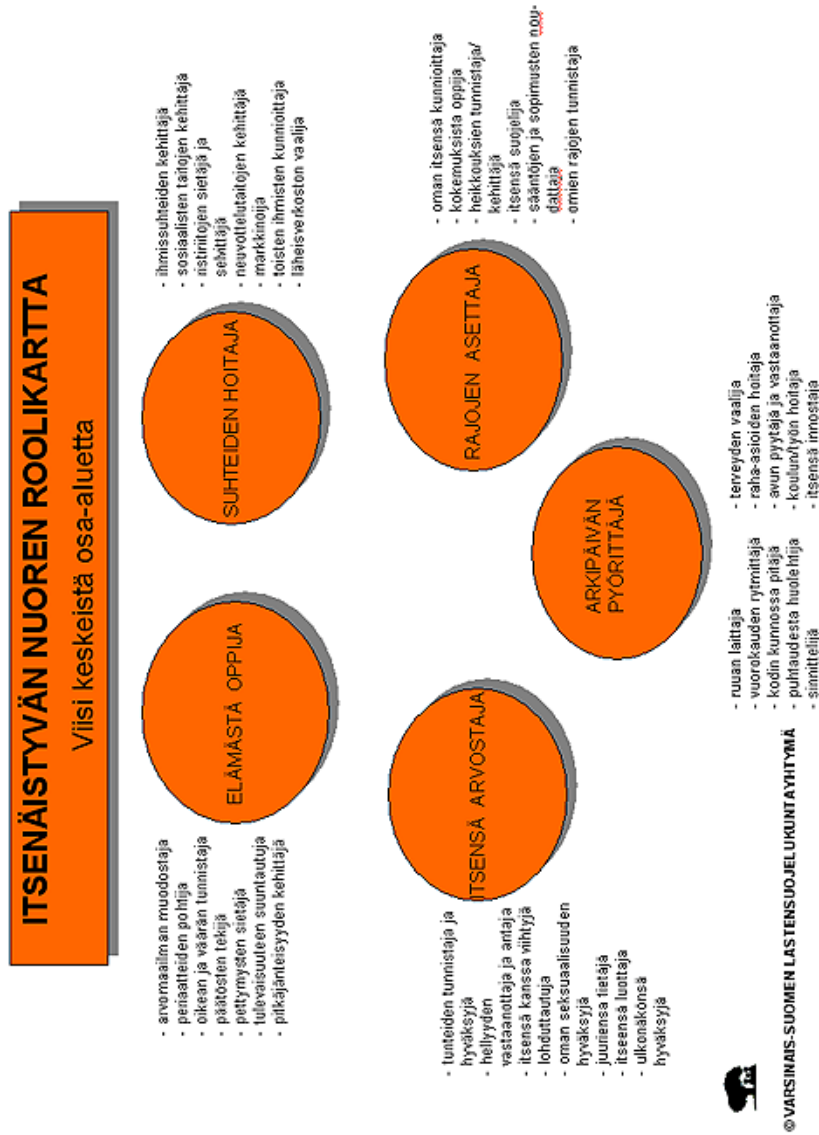
Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Ylitalo, P. (toim.) 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Äikäs, M. Tampereen ulkomaalaistoimiston johtava sosiaalityöntekijä. 2013. Kysymyksiä opinnäytetyötä varten itsenäisesti kuntaan muuttaneista, Suomeen yksintulleista nuorista. Sähköpostiviesti. matti.aikas@tampere.fi. Luettu 10.1.2013.

LIITTEET

Liite 1. Itsenäistyvän nuoren roolikartta®

(Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä 2008)

Liite 2. Roolien hierarkia. Esimerkkejä itsenäistyvän nuoren roolikartan tekorooleista.

1 (5)

Arkipäivän pyörittäjä:

Ruoan laittajana

- suunnittelen oman ruokatalouteni
- käyn ruokaostoksilla
- teen perusruokaa

Vuorokauden rytmittäjänä

- huomioin työn, vapaa-ajan ja levon tasapainon
- herään ajoissa
- menen nukkumaan ajoissa

Kodin kunnossa pitäjänä

- luon viihtyisän ympäristön itselleni
- käytän järkevästi sähköä ja vettä
- siivoan

Puhtaudesta huolehtijana

- käyn suihkussa päivittäin (tai tarpeen mukaan)
- huolehdin ulkonäöstäni
- pesen pyykkiä

Sinnittelijänä

- kestan arjen rutiineja
- kestan ajoittaista niukkuutta (ruoka, raha)
- olen luova (kauppojen tarjoukset, kirpputorit)
- priorisoin tarpeitani
- pyrin säästämään

Terveysten vaalijana

- tiedän terveelliset elämäntavat (liikunta, ravinto, päihteet)
- osaan käyttää terveystalveta
- huolehdin omasta terveydestäni
- osaan hoitaa pikku vaivoja
- minulla on ”kotiapteekki”

Raha-asioiden hoitajana

- osaan hakea tarvittavia tukia
- maksan laskut ajallaan
- käytän rahaa suunnitelmallisesti
- teen hintavertailuja
- säästän hankintoja varten

(jatkuu)

Avun pyytäjänä ja vastaanottajana

- tunnistan avun tarpeen
- otan apua vastaan
- selvitän mistä apua saa (koti, raha, tuet)
- osaan hakea apua, kun sitä tarvitsen

Koulun/työn hoitajana

- herään ajoissa
- hoidan koti/työtehtävät
- pidän kiinni työajoista

Itsensä innostajana

- keksin itselleni virikkeitä
- mietin harrastuksia ja harrastan
- löydän iloa pienistä asioista

Rajojen asettaja:**Itseni kunnioittajana**

- osaan pitää puoleni
- omaan omia periaatteita
- pidän omista periaatteista kiinni

Kokemuksista oppijana

- otan opiksi virheistä
- arvioin ja muutan tarvittaessa omaa toimintaani
- tunnistan omia heikkouksiani

Itseni suojelijana

- pidän huolta omasta reviiristäni
- tunnistan vaaratilanteita
- osaan pitää puoleni
- hallitsen itsesuojelutaitoja

Sääntöjen ja sopimusten noudattajana

- tiedän itseäni koskevat lait, sekä järjestyssäännöt
- noudatan lakia
- pidän omat lupaukseni

Omien rajojen tunnistajana

- tunnistan omat voimavarani
- tunnistan omat rajani suhteessa päihteisiin ja seksuaalisuuteen

Median hallitsijana

(jatkuu)

- osaan tarkoituksenmukaisesti hyödyntää ja käyttää eri viestimiä
- osaan rajata viihdekäyttöä
- suodatan tietoa ja sisältöä

Ein sanojana

- osaan valita vaihtoehtoista
- kestan omat pettymykseni
- kestan toisten pettymyksen

Itsensä arvostaja:

Tunteiden tunnistajana ja hyväksyjänä

- pystyn kuvailemaan omia tunteitani
- hyväksyn erilaiset tunteet

Hellyyden osoittajana ja vastaanottajana

- pystyn olemaan lähellä toista ihmistä
- osoitan hellyyttä tilanteeseen sopivalla tavalla
- kykenen vastaanottamaan luontevasti hellyyttä

Itseni kanssa viihtyjänä

- kestan yksinoloa
- opin nauttimaan yksinolosta

Lohduttautujana

- kuvaan omia tunteitani toiselle ihmiselle
- osaan hakea lohdutusta
- pääsen pahan mielen yli erilaisten keinojen kautta

Oman seksuaalisuuden hyväksyjänä

- kuuntelen itseäni
- hyväksyn itseni ja oman kehoni
- hankin tietoa seksuaalisuudesta (esimerkiksi seksuaalisuuden portaat)

Juurieni tietäjänä

- olen tietoinen taustastani ja historiastani tai otan siitä selvää
- työstän omaa taustaani

Itseni rakastajana

- pidän itseäni arvokkaana ja ainutlaatuisena
- opettelen luottamaan omiin kykyihini ja näkemyksiini
- osaan vaatia toisilta arvostavaa ja tasavertaista käytöstä

Ulkonäköni hyväksyjänä

- pystyn katsomaan peiliin
- ilmennän omaa persoonallisuuttani

(jatkuu)

- pystyn vastaanottamaan palautetta omasta ulkonäöstäni
- näen itsessäni hyvää
- hyväksyn pikkuvirheet

Elämästä oppija:

Arvomaailman muodostajana

- käyn läpi saatuja ja omaksuttuja arvojani
- kyseenalaistan saatuja arvoja
- mietin omia arvoja suhteessa tulevaisuuteen

Periaatteiden pohtijana

- luon omia periaatteita
- pystyn perustelemaan omia periaatteitani
- kyseenalaistan ja luovun niistä tarvittaessa

Perinteiden poimijana

- mietin millaisia perinteitä elämäni on luotu
- mietin mitä perinteitä haluan jatkaa
- luon omia perinteitä
- mietin perinteiden merkitystä

Oikean ja väärän tunnistajana

- olen perillä yhteiskunnan normeista ja laeista
- toimin niiden mukaan
- toimin omien periaatteideni mukaan

Päätösten tekijänä

- otan vastuun itseäni koskevista asioista
- pohdin eri vaihtoehtoja
- pystyn tekemään valinnan eri vaihtoehdoista
- olen rohkea
- kannan vastuun tekemistäni päätöksistä

Pettymysten sietäjänä

- ymmärrän, että elämässä on ylä- ja alamäkiä
- keksin keinoja päästä eteenpäin
- puran pettymystä terveillä keinoilla

Tulevaisuuteen suuntautujana

- pohdin tulevaisuuttani
- luon itselleni tavoitteita
- teen tavoitteiden saavuttamiseksi töitä
- uskallan haaveilla

Pitkäjänteisyyden kehittäjänä

- yritän sietää keskeneräisyyttä
- teen itselleni osa-tavoitteita (lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteet)
- säästään rahaa saavuttaakseni jotain

(jatkuu)

Suhteiden hoitaja:**Ihmissuhteiden kehittäjänä**

- hankin ystäviä, olen ystävä toiselle
- tunnistan hyvän ja aidon ystävän
- käyn kylässä
- olen vieraanvarainen

Sosiaalisten taitojen kehittäjänä

- tulen toimeen erilaisten ihmisten kanssa
- hallitsen yliset käytöstavat
- siedän tai opettelen sietämään erilaisia sosiaalisia tilanteita

Ristiriitojen sietäjänä ja selvittäjänä

- kestan toisen kiukkua
- hyväksyn erilaiset mielipiteet
- yritän sopia riitoja
- pystyn keskustelemaan rakentavasti

Neuvottelutaitojen kehittäjänä

- yritän tuoda omia mielipiteitäni ja ajatuksiani esille toista loukkaamatta
- kuuntelen toisia
- kehitän omia vuorovaikutustaitojani
- tunnistan heikkouteni

Markkinoijana

- osaan tehdä työhakemuksen
- tuon esille hyviä puoliani
- osaan olla asiallinen
- osaan edustaa itseäni

Toisten ihmisten kunnioittajana

- hyväksyn erilaiset ihmiset
- en tee toiselle pahaa
- kunnioitan toisen omaisuutta

Läheisverkon vaalijana

- hoidan jo olemassa olevia suhteita
- pidän yhteyttä sukulaisiini, ystäviini ja tuttaviiini
- löydän oman roolini ja paikkani nuorena aikuisena omassa verkostossani

Liite 3. Haastattelurunko

1(6)

1. Arki

1. Ruuanlaitto
 - Suunnittelen, mitä ostan kaupasta
 - Käyn ruokaostoksilla
 - Teen perusruokaa
 - Syön säännöllisesti
2. Vuorokausirytmii
 - Herään ajoissa
 - Menen nukkumaan ajoissa
3. Kodista huolehtiminen
 - Teen kodistani sellaisen, että viihdyn siellä
 - Käytän järkevästi sähköä ja vettä
 - Asun kodissa, johon minulla on varaa
 - Siivoan
 - Jätteiden lajittelu
4. Puhtaudesta huolehtiminen
 - Huolehden puhtaudesta ja ulkonäöstäni
 - Pesen pyykkiä
5. Terveystestä huolehtiminen
 - Tiedän terveelliset elämäntavat (liikunta, ravinto, päihteet)
 - Tiedän mitä tehdä, kun sairastun tai tarvitsen hoitoa
 - Huolehden omasta terveydestäni
6. Raha-asioiden hoitaminen
 - Maksan laskut ajallaan
 - Suunnittelen rahankäyttöäni
 - Vertailen hintoja, seuraan tarjouksia ja esim. käyn kirpputoreilla
 - Säästän isompia ostoksia varten (en esim. ota pikavippejä hankintoja varten)
 - Osaan hakea esim. Kelan tukia
7. Avun pyytäminen
 - Osaan ja uskallan pyytää apua, kun tarvitsen sitä
 - Tiedän, mistä tai keneltä voin pyytää apua
 - Otan apua vastaan

(jatkuu)

8. Koulun/työn hoitaminen

- Menen ajoissa kouluun/töihin
- Teen koti/työtehtävät

9. Vapaa-aika

- Keksin itselleni tekemistä
- Harrastan jotakin, josta pidän

10. Työnhakutaidot

- Osaan tehdä työhakemuksen
- Osaan kertoa hyvistä puolistani
- Osaan olla asiallinen
- Osaan edustaa itseäni

11. Arjesta nauttiminen

- Kestän arjen rutiineja ja ajoittaista tylsyyttä
- kestän ajoittaista niukkuutta
- Löydän iloa pienistä asioista

2. Minä ja muut

1. Itseni suojeleminen
 - Tunnistan vaaratilanteita
 - Osaan pitää puoleni
 - Osaan suojella itseäni vahingollisilta asioilta, kuten päihteiltä

2. Itseni arvostaminen
 - Pidän itseäni arvokkaana ja ainutlaatuisena
 - Opettelen luottamaan omaan kykyihini ja näkemyksiini
 - Osaan vaatia toisilta arvostusta ja tasa-arvoista kohtelua

3. Ulkonäköni hyväksyminen
 - Kestän sen, jos joku kommentoi ulkonäköäni
 - Näen itsessäni hyvää
 - Hyväksyn, että minussa on myös virheitä
 - Ulkonäköni ilmentää persoonallisuuttani

4. Tulevaisuuteen suuntautuminen
 - Suunnittelen tulevaisuuttani
 - Asetan itselleni tavoitteita
 - Teen töitä tavoitteiden saavuttamiseksi
 - Uskallan haaveilla

5. Kärsivällisyyden kehittäminen
 - Yritän sietää sitä, että asiat eivät tapahdu heti
 - Teen itselleni osa-tavoitteita (lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteet)
 - Säästän rahaa ostaakseni jotain

6. Tunnetaidot
 - Pystyn kertomaan omista tunteistani
 - Tunnistan ja hyväksyn tunteeni
 - Osaan hakea lohdutusta
 - Jos minulla on paha mieli, tiedän miten voin piristää itseäni

(jatkuu)

7. Ihmissuhteiden hoitaminen

- Hankin ystäviä, olen ystävä toiselle
- Tunnistan hyvän ja aidon ystävän
- Tapaan ystäviäni
- Olen vieraanvarainen
- Pidän yhteyttä läheisiin ja sukulaisiin

8. Sosiaaliset taidot

- Tulen toimeen erilaisten ihmisten kanssa
- Hyväksyn, että ihmisillä on erilaisia mielipiteitä
- Siedän tai opettelen sietämään erilaisia sosiaalisia tilanteita

9. Median käyttäminen

- Osaan tarkoituksenmukaisesti käyttää hyödykseni eri medioita, kuten TV, Internet, sanomalehdet ja radio
- Osaan rajata viihdekäyttöä, en esimerkiksi valvo öisin netissä
- Osaan arvioida tietoa, jonka saan mediasta

10. Sääntöjen ja sopimusten noudattaminen

- Tiedän mitä saan tehdä ja mitä en saa tehdä
- Noudatan lakia
- Pidän omat lupaukseni

3. Kahden kulttuurin yhdistäminen

1. Kielen osaaminen
 - Opiskelen suomen kieltä
 - Selviydyn suomen kielellä esim. asioidessani
 - Käytän suomen kieltä vapaa-ajalla epävirallisissa tilanteissa
2. Kotoutuminen / Sopeutuminen Suomeen
 - Kulttuurisokki
 - Opin toimimaan arjessa, esim. julkisissa kulkuvälineissä
3. Asioiminen viranomaisten kanssa
 - Hoidan perheenyhdistämisprosessiin liittyviä asioita
 - Huolehdin esim. oleskelulupien uusimisista
4. Omien verkostojen luominen
 - Tutustun suomalaisiin ja ystävystyn heidän kanssaan
 - Verkostoidun oman kulttuurini edustajien kanssa
 - Luon omia verkostojani, joihin juurrun
 - Löydän oman roolini ja paikkani nuorena aikuisena omassa verkostossani
5. Oman kulttuurin toteuttaminen
 - Toimin muiden samaan kulttuuritaustaan kuuluvien kanssa
 - Toteutan uskonnollista elämää myös Suomessa, jos se on kuulunut elämäni kotimaassani
 - Käytän omaa äidinkieltäni
6. Perinteiden poimiminen
 - Mietin millaiset perinteet vaikuttavat elämäni
 - Mietin mitä perinteitä haluan jatkaa
 - Luon omia perinteitä
 - Koenko, että kotimaani perinteet ovat ristiriidassa suomalaisten perinteiden kanssa
7. Ristiriitojen sietäminen
 - Siedän tai opettelen sietämään ristiriitaisia rooleja ja odotuksia
 - Siedän mahdollisia kulttuurien välisiä ristiriitoja

(jatkuu)

8. Yhteydenpito kaukana asuviin läheisiin
 - Pidän yhteyttä läheisiin, jotka elävät kaukana

9. Vaikeiden asioiden kanssa eläminen
 - Pärjään, vaikka perheeni ei ole luonani
 - Selviydyn ja pystyn iloitsemaan, vaikka minulla olisi ikäviä muistoja

10. Oman historiani tunteminen
 - Olen tietoinen taustastani ja historiastani tai otan siitä selvää
 - Hyväksyn historiani osana minua, mutta ymmärrän myös, ettei se määrittele minua

11. Arvomaailman muodostaminen
 - Mietin, millaisia asioita itse pidän tärkeänä
 - Mietin, millaisia asioita haluan elämältäni
 - Mietin, miten arvoni ovat muodostuneet
 - Mietin, miten arvoni ohjaavat toimintaani

Liite 4. Haastattelulaput

1(6)

1. ARKI

 <p>RUUANLAITTO</p> <p>Kaupassa käyminen Ostoslista</p> <p>Teen ruokaa</p>	 <p>VUOROKAUSIRYTMİ</p> <p>Herään ajoissa Menen nukkumaan ajoissa</p>
 <p>KOTI</p> <p>Viihtyisyys Siivoaminen</p> <p>Sopiva vuokra Jätteiden lajittelu</p> <p>Sähkön ja veden kulutus</p>	 <p>PUHTAUS</p> <p>Peseytyminen Ulkonäkö</p> <p>Pyykki</p>
 <p>TERVEYS</p> <p>Terveelliset elämäntavat</p> <p>Tiedän mitä tehdä, kun sairastun</p> <p>Haitalliset asiat (tupakka, alkoholi...)</p>	 <p>RAHA</p> <p>Säästäminen Hintojen vertaaminen</p> <p>Laskujen maksaminen Tukien hakeminen</p> <p>Lainaaminen</p>

(jatkuu)

2(6)

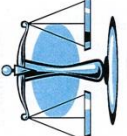

 <p>Uskallan pyytää apua</p> <p>AVUN PYYTÄMINEN</p> <p>Tiedän mistä apua löytyy</p> <p>Otan vastaan apua</p>	 <p>Läksyt / työtehtävät</p> <p>KOULU / TYÖ</p> <p>Koulunkäynti / työssäkäyminen</p> <p>Ajoissa meneminen</p>
 <p>Mieluisa harrastus</p> <p>VAPAA-AIKA</p> <p>Vapaa-ajan vietto</p> 	 <p>Työhakemuksen tekeminen</p> <p>TYÖN HAKEMINEN</p> <p>Asiallisuus</p> <p>Itseni edustaminen</p> <p>Itseni markkinoiminen</p>
 <p>Rutiinien ja tylsyyden sietäminen</p> <p>ARKI</p> <p>Pienistä asioista iloitseminen</p> 	<p>?</p>

(jatkuu)

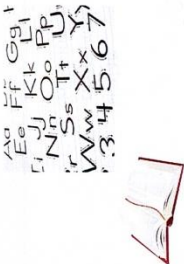

2. MINÄ JA MUUT

 <p>ITSENI SUOJELEMINEN</p> <p>Riskien arvioiminen</p> <p>Päihtyneet</p> <p>Vaara-tilanteiden tunnistaminen</p>	 <p>TUNTEET</p> <p>Tunnistaminen, hyväksyminen, puhuminen</p> <p>Tunteiden hallinta</p> <p>Lohduttautuminen</p>
 <p>ITSENI ARVOSTAMINEN</p> <p>Olen arvokas</p> <p>Luotan itseeni</p> <p>Vaadin tasa-arvoista kohtelua</p>	 <p>ULKONÄKÖNI HYVÄKSYMINEEN</p> <p>Näen itsessäni hyvää</p> <p>Hyväksyn virheeni</p> <p>Ulkonäköpaineeet</p>
 <p>TULEVAISUUS</p> <p>Tavoitteet</p> <p>Haaveet</p> <p>Toiveet</p> <p>Suunnitelmat</p>	 <p>KÄRSIVÄLLISYYS</p> <p>Tavoitteet ja "pienet askeleet"</p> <p>Säästäminen</p> <p>Odottaminen</p>

(jatkuu)

 <p>Sukulaiset</p> <p>IHMISSUHTEET</p> <p>Tutustuminen uusiin ihmisiin</p> <p>Tapaan kavereita ja ystäviä</p>	
 <p>Sosiaaliset tilanteet</p> <p>SOSIAALISET TAI DOT</p> <p>Erialaisten ihmisten kanssa toimeen tuleminen</p> <p>Erialaisten mielipiteiden hyväksyminen</p> 	 <p>TV Internet Sanomalehdet Radio...</p> <p>MEDIA</p> <p>Osaan käyttää, mutta en käytä liikaa</p> <p>Tiedon arvioiminen</p>
 <p>Laki</p> <p>SÄÄNNÖT JA SOPIMUKSET</p> <p>Lupaukset, sopimukset</p>	<p>?</p>

3. KAHDEN KULTTUURIN YHDISTÄJÄ

 <p>KIELI</p> <p>Suomen kielen opiskelu</p> <p>Asioiminen suomeksi</p> <p>Suomen puhuminen vapaa-ajalla</p> <p>KIITOS! OLE HYVÄ!</p>	 <p>Kulttuurisokki</p> <p>KOTOUTUMINEN</p> <p>Miten kaikki toimii?</p> <p>Tavat, juhlapyhät</p>
 <p>Asioiminen</p> <p>Kela</p> <p>VIRANOMAISET</p> <p>Perheenyhdistämisprosessi</p> <p>Oleskeluluvat</p>	 <p>Äidinkieli</p> <p>OMA KULTTUURI</p> <p>Uskonto</p> <p>Yhteys muihin samasta maasta tulleisiin</p>
 <p>Perinteet kotimaasta ja Suomesta</p> <p>PERINTEET</p> <p>Mistä perinteitä tulevat?</p> <p>Mitä perinteitä jatketaan? Mitä uusia perinteitä?</p>	 <p>KAUKANA ASUVAT LÄHEISET</p> <p>Yhteydenpito kaukana asuviin sukulaisiin tai perheeseen</p>

 <p>OMA HISTORIA</p> <p>Omien juurien tunteminen</p>	 <p>ARVOT</p> <p>Mietin, mikä on minulle tärkeää, mistä arvoni ovat tulleet ja miten ne ohjaavat minua</p>
 <p>VAIKEIDEN ASIOIDEN KANSSA ELÄMINEN</p> <p>Pelot</p> <p>Ikävä</p> <p>Perheen poissaolo</p>	 <p>VERKOSTOT</p> <p>Oman kulttuurin edustajat, suomalaiset</p> <p>Löydän oman roolini ja paikkani nuorena aikuisena</p> <p>Omien verkostojen luominen</p>
 <p>RISTIRIIDAT</p> <p>Siedän -ristiriitaisia rooleja ja odotuksia -kulttuurien välisiä ristiriitoja</p> 	<p>?</p>